

ДАРИНКА А. СТОЈАНОВИЋ

АНТОЛОГИЈА

ЈУГОСЛОВЕНСКЕ ПРИПОВЕТКЕ

І ДЕО

ЛЕКТИРА ЗА ТРЕЋИ РАЗРЕД СРЕДЊИХ ШКОЛА

Господин Министар просвете, према одлуци Главног просветног савета С. бр. 1249 од 6 децембра 1937, одобрио је ову антологију као помоћни уџбеник у средњим школама Снбр. 46573 од 14 децембра 1937

Б Е О Г Р А Д
ИЗДАВАЧКО И КЊИЖАРСКО ПРЕДУЗЕЋЕ ГЕЦА КОН А. Д.
12, Кнез Михаилова 12
1 9 3 8

Штампарија
„ПРИВРЕДНИК“
Кнез Михајлова бр. 3
Београд

ПРЕДГОВОР

Наставни програм Министарства просвете тражи да се у нижем течају средњих школа почне упоредо с националним и књижевно, естетско и етичко образовање ученика на одабраној лектури. За трећи разред средњих школа прописана је лектира историских и шаливих уметничких приповедака. Досада се то у практичном школском раду није могло изводити као што треба зато што ученици нису могли лако да дођу до најбољих наших приповедака, јер немамо школских издања за све писце и њихова дела.

Да бисмо задовољили ову потребу у настави нашег језика, да бисмо припремили ученике за читање наших писаца и олакшали предавање књижевности у вишим разредима, припремили смо ову књигу приповедака за трећи разред средњих школа.

Као историске приповетке у ову књигу могли смо унети само приповетке из романтичарске епохе, зато што те приповетке износе историске моменте, и што су по својој приповедачкој вредности као историске најбоље. Како је наша приповетка у доба романтизма била у почетку свога развијања, тако да нема по композицији краћих приповедака, то се међу изабранима налази и релативно врло дуга приповетка *Каранфил с пјесникова гроба од Августа Шеное*.

Напомињемо да се морало одустати од најлепших приповедака историско-романтичних, јер су биле врло дугачке и неподесне за једну школску антологију; а делове из њих нисмо хтели да дајемо, јер се желело остати при антологији целих приповедака. Сматрамо да лектира у одломцима не постизава циљ: најлепши део издвојен из текста не може да да свој пуни утисак ни о вредности дела, ни за развијање уметничког осећања код читаоца.

Дајући историске приповетке у трећем разреду, ми смо у исто време дали и романтичну приповетку.

Шалјивих приповедака, како их програм назива, такође код нас има мало; нарочито их има мало подесних за школску лектуру. Оно чиме смо се ми послужили за ову антологију, то је хумор Јосипа Еугена Томића, Сима Матавуља, Стевана Сремца, а имамо праву шалу тек у Нушићевој приповеци *Avanti generale!* У накнаду за пружање ведре лектуре деци, на коју се у наставном програму мисли, провејава хумор и у три дате романтичне приповетке.

Свака дата приповетка претставља свога писца у његовој главној карактеристици и по уметничкој вредности, и по садржини и начину писања.

У оба одељка, историском и хумористичном, приповетке су дате хронолошким редом.

Уз приповетке су дате фотографије писаца и кратки подаци о животу и делима њиховим. Где се имало, ту се додала за боље познавање писца и анегдота из његова живота.

На крају књиге је *Напомена* о издањима из којих су узете приповетке, затим *Речник* мање познатих речи и страних речи у нашој употреби; словеначке речи које су у најчешћој употреби; тумачење наших и страних имена и израза. Словеначке речи су објашњене под текстом.

Правопис и интерпункција су уједначени према данашњем званичном правопису.

Дајући ову прву Антологију југословенских уметничких приповедака за лектуру у нижем течају средњих школа, а имајући у виду прописани програм с једне стране, с друге стране доба читаоца, сматрамо да се дало најбоље што се могло дати. У исто доба сматрамо за своју дужност да кажемо: да ако би се полазило само од мерила књижевно-естетског, а не књижевно-историског, при избору лектуре за школу, да би се могла дати једна успелија збирка приповедака из дечјег и ђачког живота, а која би пре одговорила постављеном задатку.

Београд
20 јануара 1938

Д. А. СТ.

Стјепан Митров Љубиша

Кањош Маце доновић

Прича паштровска из педнаестог вијека

Насред приморја опћине паштровске има једна мала лука, пусто жало, коју људи и дан данашњи зову дробнијем пијеском. То је земаном бивало мјесто гдје се народ купио на збор и на одлуке, кад је та опћина слободно и неодвисно управљала сама собом.

Четири суђе и дванаест властела, од сваког племена по један човјек, слободно и на поређе изабрани, сједили би под једном међом врх пијеска, а остали домаћини један до другога по пијеску, и ту вијећали и судили о најважнијема послима. Један вјешти писарчић сваки би пут записао у једну велику књигу што је збор закључио, или суђе осудиле.

Сваке године о Видову-дне, у пучини љета, бирала је скупштина отворито суђе и властелу; предавала им законик, староставник, књигу и сребрни печат; а они

би се клели скупштини да ће неумитно судити, а законе и одлуке зборске вршити.

Кад их гладне године 1423 почетком травња премама и превари поморски војвода Бембо да се својевољно метну под закриље крилатога лава Светог Марка, да их тобож Турчин не опржи, уговоре писмено на дробноме пијеску да ће им се оставити у свој цјелини староставник, и да им се неће узимат никакав порез, ни данак новчани ни крвни. Не питај ме како је Венеција своју ријеч одржала, и како је мало помало крњила и остризала ове уговорене слобостине; то знаш сам, или се лако досјетити можеш...

Један дан прољећни на главној скупштини, коју су сазвали суђе и властела на обичном мјесту од правде да подијели пресушено полуже, дође на искуп у доцније и Кањош Маце доновић, човјек ниска струка, али жив и ћеперан, да би се на игли вртио. Мач о пасу а челенку на глави, викне: „Помоз' Бог, браћо!“ Он је скоро походио Млетке, зато се сви с њим поцеливају и загрле; а кад сједе, почну га суђе распитивати о Млецима и о гласовима што је тамо скупио и амо донио.

— Имам да причам доста, ако ви не досади слушати, рече Кањош. Како сте чули, ја превези зимус нешто трговине у Млетке, и напуни брод, као око, уљем, вином, лојем и чапрама. Кад дођем тамо, навале на мене жбири да ме глобе и гуле. — „Од свако сто перпера да даш тридесет Светому Марку“, рече глава од жбира, а један што нешто нашики натучаше додаде: „А нама сувише пиће.“

— Гђе тридесет на сто, ако Бога вјерујеш! То је половина кад проесапим муку, дангубу и бродарину. Свети Марко, хвала му и слава, нити једе ни пије, а ја

сам се предао дужду да му тобож не давам ништа, него да му руку целивам, а он да ме брани од Турчина.

— Јевтино ваистину, рече жбир, кад није друго него да му руку љубиш — пак се поче смијати и ругати. И тако ми данашње царице нећеље, како ми бјеше ђаво попио свијест, да не умаче у двор, хоћах га мачем предвојестручити, пак му дужду моја мука на част а њему, скоту, пића за довијека. Те ја онако помамљен по граду обијај и вратоломњај док ме добра срећа нагна на једнога Доброћанина. Повеле ме да пишемо жалбу у једнога ћелавца, који ми узе дукат да напише на педаљ 'артије моје боле. — „Стани,” рекох, „не хитај, да ти кажујем разлоге!“ А он мени опрхо: „Ја знам боље кад спавам него ти кад се разбудиш.“ Пак ме не шће чути, но затвори махом врата. До'вати ја оно зло писмо, те ме поведу с њим у једну велику кућу, и реку да чекам. Чекај, чекај, три дебела сата, док ми се од јада сави туга. У неко зло доба отворе се врата и испане један хромац у зеленој хаљини као гуштерица. Узе ми 'артију из руке, стави на нос наочари, пак тек је прочита, рече: „То нијесу наши послѣ, него хајде откуда си дошао.“ Викнух: „А да чији су за ране Божје, што ме мучите?“ А он се не окрену, него онако храмљући пут врата, прожвака: „Четрдесетине“. — Помислих: који ће их ђаво скупит наједно, док ми вођа каза да су вазда на искуп — „него,” рече, „хајде док се не разиђу.“ Кад дођи тамо, викну стража: „Не суде данас него на прездан, дођите сутра раније.“ Смирче се, а ја не јио ништа, но се напунио — јада од грла до димања, пак ми се дроб натегнуо да прсне. Те ја баш онако без ишта у постељу. Бавољи један сан сву ноћ, него се обрћи и преврћи до зоре. У свануће устах;

обађи Млетке с краја на крај; већ је сунце скочило три копља, а град пуст без људи, јер тамо свако спава до подна; кад мркне обједују, а пред зору лијегају. Нађох на Бога вођу, те ја с њим код Четрдесетине. Уђемо у двор и чекамо у првој одаји два дебела сата, док дође један човек у црној хаљини и капи, шћах рећи да је редовник. Приступим и дам му оно писмо, а он мени: „Данас имамо много навалице, него дођите прекосутра,“ а понесе писмо. А сад? Те ја прекосутра чекај опет три сата пред вратима, и додијах Богу, молећи га да ми не превре, док се једноме слуги дожали. Уљегне у једну собу и доведе једног човјека суха а висока, као да су га из гроба вадили. Донесе збиља ону жалбу несрећну, и написа под њом пет шест ријечи, пак ме оправи на другога, а други на трећег, док се овај трећи такну душе. „А што нијеси, рече, дошао прије код мене, него се снујеш по граду, као љепир око свијеће?“ Пак и он у потоње оштети: „Дођи“, рече, „сутра да те о најмањој отрсим, јер се данас тај посао одоцнио.“ Те ја сутра, кадли га није, него су пушта врата затворена. Куца, буса, не озива се пилата душа. Чекам ту до мркле ноћи, док ми се поче мозак у вртолац окретати. Онако јадан и тужан стиснем се и пођем у једну крчму да се тобож у вину разаберем. Таман да заложим нешто мяса, пуче вика и треска по крчми. — „Што је, људи, ново?“ — „Зло“, рече један Брачанин, „да не може горе!“ — „Дану причај, чоче, да и ја знам!“ — Стаде Брачанин да приповиједа како се нека чоечетина фурланска одметнула дужду и поинила. — „Шатор је,“ рече, „разапео на једној острвици усред града, брани га вода одасвуд, и зове дужда на мегдан; ако му не изађе или заточника не пошаље, а

он да му преда круну и кључеве блага Светога Марка. и јединицу кћер у жену. — „Остадоше Млеци под харач“ — рече смијући се Брачанин — „заточника није, а дужде клонуо годинама и срцем, готов је да се остави Фурланом и да му преда господство.“ — „Пак се у оволико града не мога наћи дужду заточника?“ — реци ја. — „Не, Бога ми, ниједнога“ — одговори Брачанин — „свакому је меко пред собом.“ — „А да ја видиш колишни сам, а рад бих се с њим обисти.“ — Стану они људи да се брукају видећи ме шаку јада, но један који ме све гледаше рече: — „Не мјере се људи пећу, но срцем и памећу.“ — И овај ме пратио све до конака, и свијем путем испитивао и искушавао ко сам и откуда.

— Ујутро таман се обоу, ево човјек по мене: „Хајде, викну, зове те суд.“ Помислим: зове ме они што ме јуче превари. Кад ми у суд, кадли је то друга и пространија кућа; стубе од мрамора, а стубови високи као топола. Уљезем у дворану, кадли сједе три старца иза једне црне завјесе; гдје да свијећ не гори не би се виђело ништа; а пред њима златни крст. Питају ме откуд сам и што млитам по Млецима. Ја им кажем све редом као сад вама, док ме један прекиде: — „Не питам те за те беспослице (чуј, беспослице!), него што си синоћ у крчми дроблио?“ — Ја кажи све право и реци: — „Ја нијесам дроблио, ни пијан био, него лијепо говорио, љепше него ви сад.“ — Док један од њих смекша: — „А би ли се збиља међу вама нашло вјерне слуге да прегне мријети за дужда?“ — „Би стотина,“ реци ја.

— Они се дадоше нешто у шапак, док опет проговори онај исти. „Ево ти писмо да продаш трговину

слободно без царине. То се неко с тобом шалио, али ћемо му ми казати како треба да поступа с Паштровићима кад доведу трговину; и ево ти десет дуката дангуба; а дођи сутра рано овђе, јер ћемо нешто зборити, немој увече триста а ујутру ништа.“ — А ја њему: „Нећу вам, господо, новца ни једнога узети, кад сте осудили да се жбир шалио и да ми шалу плати. Идем сад за послом, а ето ме сутра чисто код вас.“

— Продам трговину за готовину, а опреим после; кад сутра на суд; кадли ме чекају сва три од зоре. Даду ми сточић да сједем и донесу кафу од пò оке. Помислих да је вратим као мито, но ми се учини стидно, те је посркам до дна. Поче један суђа: — „Би ли се ти потхватио да понесеш својој браћи дуждев поздрав и милост, и нека му пошаљу заточника да убије једнога вјетрогоњу, о којег није дужду достојно каљати руке?“ — Одговорим ја да бих био готов понијети милост и поздрав честитог дужда својој браћи, кад бих чуо из устију истога те ријечи. „Што пак тражите дужду заточника да му одметника посијече, ја мним да кад није дично да се с њим дужд сијече, да му није ни дично слати мјести себе другога, јер су то двије срамоте.“ Виђе суђа да не угонета, пак ми рече: — „Ти нијеси добро схватио, него дођи сутра у подне у дуждеве дворе да те изведемо пред дужда, да му се поклониш и науч примиш.“

— Ја се сутрадан оћедни доламом зеленом од кадифе, што сам лани у Дубровнику кројио; јечермом и докољеницама у чистој срми, што сам љетос додавио из Скадра; припаши мач вуковац у сребрнијем плочама, што ми га је ћед у Шпањи куповао; а стави на главу челенку цариградску, а на челенци перо лабудово, скоро

моје висине. Кад у одају дуждеву али ту господе као пљеве, сви оћели свиљу златном везену. Приступе слуге и допрате ме до господе. Сви се око мене окупе као тице око ћука да ме гледају и хаљине пипљу. Ах, леле, да бјех височији! У тому се растворе једна велика врата и изиђе један ђед, сијед као овца. „Ево,“ викне, „дужде!“ Кад збиља по за њим чепукајући испаде дужд. Тек га виђех, рекох у себи: овај не може ни репа вући, камоли да мегдан дијели. А он право на мене, куцне ме по рамену и дохвати десну руку, као да смо се сто пута гледали и заједно ручали. Окрене се к једном од оне господе, који бијаше најприкладнији, те стаде с њим да говори на пђ гласа, нити могах чути ни разумјети, док овај господин поче са мном нашки као ја, и ћах рећи да заноси которски. — „Честити дужде праведре власти,“ рече напорито, „даде ми препоштену поруку да ти његове ријечи протумачим, срећан си ако их примиш! Он и с њим сва господа поштују у твојој браћи, која су отскоро прибјегла под сјен крилатога лава да избјегну јарму турскому, једног од највјернијих народа који су срећни живљети у овако богатому и праведному царству, гдје је Бог столом сио. Сад је куцнуо угодни час да дјелом потврдите ово дуждево мнијење. Хоће се дужду заточника да изађе на мегдан једној смушеној и неваљалој рћи, којој је омрзло живљети, пак ради да се грдилом овјековјечи. Могао би дужде наћи среда своју замјеницу, не једну, но триста, пак какве замјенице, да се земља тресе! Но је дужде одбио све просиоце, јер жели твојој браћи, скоро посињеној, отворити пут славе, поштења и неумрлости. Пођи дакле што прије дома, донеси браћи својој поздрав и милост дуждеву, и нека му пошљу брже боље заточника

њему пристојна стасом и јунаштвом, који ће им, ако да Бог, притврдити дику и срећу.“

— Ја се поклоним до црне земље и рекнем у себи: „Лијепо ли ова господа мажу и шарају, а дужду: да ја ни најмање не сумњам да ће ми браћа драговољно и радосно прихватити тако племениту част и послати дужду јунака њему достојна.

— Баху да ми даду пудбине не знам колико дуката, но ја одбијем и кренем из Млетака на чисти понећелник. Сад се посвјетујте мудро, хоћете ли и кога слати, пак што му да Бог и стара срећа.“

Један од властеле, што није никад оком тренуо колико је Кањош причао, поче први:

— За времена предаје ја сам се залуду борио и пријечио из петнијех жила да се прођемо тијех лацмана, јер сам одиста знао да вам с њима погодба не помаже. Да не би Фурлана што је ставио Млетке у козји рог, плати Кањош тридесет на сто и пиће, или би залуду по Млецима удара до Ускрса од немила до недрага, да се она фукара с њим руга. Онда сте говорили: „Спржиће нас Турци.“ Но које ће вам јаде помоћи Млечићи на сухом крају кад провале Турци с истока преко Арбаније? Не шћаше ли бити боље да смо држали за једно уже с осталим Србима и бранили своју неодвисност на шиљку од мача? Видите ли Дубровчане како се мудро одржаше, а бојанције нијесу чисто? Сад посијеците Фурлана, као да оперете магарцу реп, него што ћете боље притећи узду; до године опет ћете давати мрнаре и царину, а жалбе ће вам примати као ону Кањошеву. Противи ли се? — развалиће вам то кућа при мору, и пуштат Турке да вас згњече! Наш су староставник признали девет царева римскијех и цариградскијех, од

Дукљана до Костадина. Потврди га папа римски и онај Лујо Маџар што нам посијече четрнаест стотина глава за голијем врхом. Потврдише га цареви и кнежеви српски од Немањића до Бранковића. Да сте мене чули, и Млечић би га потврдио без предаје. Да нам они отворе пут слави и поштењу! Толико им га Бог дао дома! Него чујте барем сад! Дође згода да поправимо погрешку и да се тијех лажица опростимо. Пошаљимо дужду заточника, нека најприје прекине уговор и предају; нека обећа да ћемо вазда и у сваком рату бити дружина против некрсту, али да их за господаре нећемо док један од нас тече. Сами су прекинули погодбу кад Кањоша на такве муке мучише, доћи данас, доћи сутра, да им харач плати. Ако посјекосмо Фурлана, добро; не ли, измислимо други пут да се једном оскубемо и да будемо кући домаћини. Овако су мислили, као ја сад, они што остадоше на лазини за голијем врхом. Има и данас тисућа момака што би мрли да учувају посљетку слободу и неодвисност. Кому је дражи живот нека иде да робује Фурлану. Боља поштена истрага него срамотна натрага!

Промисли јесу ли се мало узрујали на те ријечи; док један од суђа поче да говори тихо: „Може нам бити да не шаљемо заточника и да се те части захвалимо, ако мислите да ће нам бити бољи Фурлан од дужда. Може нам бити да прекинемо погодбу и да Млечићем ратимо; но погледајте најприје има ли свему тому разлога. Ниједнога; но тобож да не плаћамо царину. Ми немамо гђе с нашом трговином него у Млетке, је ли да? Сад кад не будемо млетачки људи, плаћаћемо свакако царину, а као дружина у рату давати једнако мрнаре. Кад нас муче јутрос гђе смо њихови, што би чи-

нили сутра кад би им се отуђили? Разберите се и нађите бољи разлог, јер вам је тај слаб. Што помињете царе и кнежеве, ми смо вазда по једнога господара имали који је нас за перчин држао, иако смо самособом управљали; ово дакле нам данас не може бити необично. Што сте рекли да би боље било да смо држали са осталим Србима, ја питам а гђе су? Паде Србија, паде Босна, а сад ће који час Арбанија! Српска влада и госпоштина бјеже на земљу мађарску, и сиротиња оста под јармом. Паде зетска бановина, а народ прибјеже у те планине. Па ко да нам поможе кад то море ошапе турски броди? Не могу нам чути Срби смрти ни живота за годину, а камоли да нам помогну. Што се жалите на Млечиће, да узимају царину преко погодбе, кажите ми једнога да је платио; увјерите ме да би је Кањош дао, да не би Фурлана. Мрнари иду сами на мрнарицу, јер им је милије лијенити по бродовима него дома земљу копати, а ви говорите да их дижу. То су пребацивања, него се прођите јунаштва и зле среће, а држите што сте ухватили. Падосе силна царства и клонуше страшне војске пред силом азијатском. Запад стријепи, а исток стење, потоња му се угаси свијећа; а ми, шака људи на похарици с мора и са суха, да се ми бијемо, 'вако пестима у главу! Сад ми реците да сам зловаран, но ја видим бистро, ако не би млетачке помоћи, остадосмо рајом за довијека.“

Узе да говори један из народа: — „И ја сам с оном да ти је камена погодба с јачијем, пак баш зато мислим да ју је боље притврдити каквим оглашеним дјелом: Млечиће задужити, а себи поштење отворити. Него нека иде Кањош дужду заточник, пак ако му да Бог да посијече ту талијанску аждају, нека тражи да се погодба збиља поштује, да нас дуждеви жбири не по-

тежу по млетачкијем улицама. Ако ли погине, а ми ћемо послати другога и трећег; дати нас неће све тај Фурлан посјећи.“

Сви пристану на ову, но Кањош скочи на ноге и викну: — „Ја не смијем ходити, јер сам малашан, а дужде тражи хрпу според Фурлана.“ А множина из гласа: — „Ако те посијече, послаћемо повишега; ти си Млецима вјешт, а други не би умио ни доћи до дуждева двора за мјесец. Ако погинеш, оплакаћемо те дивно, и свако од нас кад дође у Млетке, походиће твој гроб. Могao си збиља то сам тамо отрсити, да нам не метеш скупштину тијема беспослицама.“ — Рече Кањош: „Ви се шалите, а ја збиља примам част и идем да се Фурланом обидем, пак ће бити што усхоће Бог. Него ми направљајте путни лист, нека зна дужде да идем из главе цијела народа.“

Написа писарчић писмо како му суђе изусте, пак га народу прочита од ријечи до ријечи: — „Од нас суђа, војвода, властеле и цијеле банкаде у име народа вјерне комунитаде паштровске, честитоме дужду и свој племенитој господи млетачкој част и поклон.“ А по тому: „Наш лијепи брат Кањош Мацедоновић донио нам од ваше милости поздраве и поруку да вам опремимо једног брата, који ће мјести дужда изаћи на мегдан јуначки. Вазда готови, уколико смо вриједни, угодити преведрому владању млетачкому, ево шаљемо истога Кањоша с благословом и велимо: гдје је он, ту смо ми сви. Захвални на част коју сте нам учинили, надамо се прво у Бога, пак у нашу стару срећу, да ћемо и тога и све друге дуждеве злотворе сатријети. Закључено на обичному мјесту од правде, на Мученике у прољеће, и печачено висећим печатом.“

Приспје Кањош у Млетке на Цвијети, у најљепше доба године. Гдје ће, гдје неће, те он код оне тројице гдје је пио кафу. Не пусти га стража од прве уљести, него му викне: „Не можеш амо, но ако ћеш да се судиш, хајде код Четрестине.“

Виђе Кањош да су га почели опет слати од Вука до Новака, пак одговори стражи срдито: „Баш нијесу то послѣ за које ја идем Четрестине, него тројице. Ја сам, ако ти је драго знати, заточник дуждев.“

Јошт то лијепо не изусти, а стража дигне капу с главе, и проведе га из одаје у одају, док дођу пред тројицу. Кад виде тројица Кањоша, намрде се, јер помисле да Паштровићи неће слати замјеницу дужду.

Кањош им се поклони и преда писмо; сва се три пригну да виде што пише, док рече један од њих, пошто се нешто међу се поразговоре: „Ми се надали да ће нам доћи бољи и виши јунак нег си ти.“

Наједи се Кањош да пукне: „Моја господо! бољи и виши пођоше бољијема и вишијема, а ја једва вас допадох. Ја сам најприје дошао до вас, јер нећу да излазим пред дужда него славодобитан, а ви мене лијепо дочекасте!“

„А да“ — реку сва три — „кад нећеш пред дужда излазити, а ти хајде сутра на погибију. Је ли ти мач оштар?“

„На ове ваше јунаке“, одврати Кањош, „не требује га оштрити него да лиња гвожђе. Кажите ми гђе је мегдан и мегданција, па ко кому што да.“

Дадоше му пратиоца и рекоше да иде с њим, да ће га он провести до Фурлана, и казати му гдје ће га закопати.

Бијаше сунце по неба превалило кад приспију на обалу. „Тамо ти је,“ рече вођа, „на тој острвици мегданџија, а ево ти чуњ, пак се превези сам.“

А Кањош њему: „Хајде болан са мнош, завези и превези ме, даћу ти плату, пак ми буди и ђевер.“

— Нијесам се ја помамио, нити ми је, Богу да је за славу, живот омрзнуо! одговори вођа, пак побјегне у бестрв.

Остаде Кањош сам. „Сад што ћу да радим! Могло ми је бити да сједим дома као господин. Нанесе ме неки гријех да овђе лудо погинем; пак да је за кога ни по јада, но за ове страшиве и надуте никове. Идем баш на конак, пак ћу сутра опет пред суђе нека ми даду пратиоца да ме ђеверује, ако погинем да ми се барем зна гроба, овако могу лудо пропасти прије мегдана...“

У томе се одвезе од острвице чуњ и допре к обали. Кад ли збиља Фурлан палошином о пасу, а одио вучетину. Вика Кањошу: „Што си ту, зла ти срећа! Који си?“

— Ја сам, рече Кањош, заточник дуждев; него кажи гђе ћемо се сјећи?

— Не шали се, него кажи ко си? викну Фурлан.

— Знаћеш брзо који сам, одговори Кањош; него хајде да се сијечемо, није мени дангубити. — Пак се довати за мач, а зашкрипи зубима.

Укрцају се свак у свој чуњ и завезу по крми. Кад допру к острвици, скоче оба једанак на крај, а Кањош отисне свој чуњ од краја. „Што чиниш,“ викне Фурлан, „што отури чуњ, јеси ли при себи?“

— Не требују нам два, одговори Кањош, ја ћу се твојијем вратити; а теби већ не требује ни чуња ни коња: ти си своју чашу испио.

Препаде се Фурлан, пак му стаде причати колико је јунака посјекао и убио.

А Кањош њему: — Мучи, рђо; ти нијеси јунака јошт ни видио, камоли убио, него баци ту палошину да ти вежем руке наопако, да те водим дужду, е да му се смилује и да ти опрости кад те таква види.

— Прођи се белаја и боја, додаде Фурлан, него хајде под мој шатор да ручамо, а вјеруј ми, незнана делијо, тај дужд за кога ћеш гинути, једнаки је душманин и мени и теби, пак те жалим, гђе те ђаво нанио да ти попијем ту праву крв.

— Ништа ме не жали, — викне Кањош, пошто тргне из корица мач и насрне на Фурлана. А овај одбије палошем мач, и на тилуту му направи зубац, би палац утонуо. Поврне Кањош и другом и трећом, но Фурлан вјешто одбије махове, док га Кањош, обигравајући, окрене сунцу у очи. Потегне Фурлан једном, и чисто, да се Кањош некако хитро не усука, шћаше га раскројити. Док Фурлан ма'ну другом, Кањош га уграби и проби мачем с лијеве сисе на десну лопатицу. Паде Фурлан, а удари му из ране кужањ крви као да си вола заклао. Допаде Кањош, дигне му с руке прстен а распаше палош, па га остави да диха. Укрца се у чуњ и доприје обали. Кад ли се ту накупило све што је жена у Млецима. На девет јада док је себи пут прокрчио, а оне жене за њим у пратњу појањем и весељем. — „Теже ми бијаху оне жене,“ казивао је послвије Кањош, „него Фурлан и његов палош.“

Пуче по граду глас као муња да је Фурлан погинуо. Неко прича да му је видио главу, неко срце, неко описива бој, као да је све очима гледао, а стотина га опколили да чују. Зазвоне звона у свијем црквама; по-

затварају дућане прије мрака; ударе свирале и бубњи, расвејетле град да се види као усред подна, а народ врви одсукуд на чопоре к великој цркви да Богу захвали и завјете прилаже, што се град ослободио тако страшне биједе.

У првому мраку око триста људи оћедени у једнакој ношњи, а за њима свијета на гомиле, са зубљама, дублијерима и свијећњацима, дођу пред кућу Кањошеву и пренесу га у златна носила у дуждев двор, гдје му је сву ноћ пошта и весеље трајало. Пропитују дужд и господа о сјеки и о Фурлану, гледају му и обидују мач, а он донио са собом прстен и палош Фурланов на поклон дужду: „Ево ти, честити дужде, обиљежа која сам дигао са мртва одметника. Овако ти сваки непријатељ обршио и на мору и на суку, као што је данас овај Фурлан.“ То Кањош изусту, а дужде га објеручке загрли и пољуби посред чела.

Сутра у подне пође дужде са свом господом у Светога Марка на благодарност, а за њим непрегледна пука, као тушта. Бијаше црква урешена као што бива у највишим светковинама. Кањошу определијелише мјесто одвојено и узвишено според дужда, а црква се напунила господа и набило једно на друго да не могу хрхнут.

Иза службе Божје, пође дужде с Кањошем о десној, господом и с пратњом у велику одају, гдје се дужди круне и цари примају. Свод јој је позлатом извезен, ступови мраморни златном жицом опточени, столи од кадифе с бисерним уресом, а дуждево престоље од слонове кости окићено ловорјем. Сједе дужде, пак са престоља поче говорити талијански. Кад прекиде, један од оне господа преведе Кањошу нашки

дуждеве ријечи пуне меда и захвалности њему и опћини која га је послала. — „Сад — рече тумач — ево смо отворили благо Светога Марка, приступи и узми колико те је воља, и што сам заповиједаш.“ — Приступили Кањош гвозденој су три браве скрињи, кад ли скриња пуна удушена златнијех дуката. Погледа Кањош благо, пак се посмијехну, извади из тобоца својега дукат и баци у скрињу. — „Што чиниш?“ викне зачуђени тумач. — А Кањош њему: „Да се из ове скриње диже а не меће, то би благо брзо нестало: брзо бисте јој дно виђели.“

Мало затијем рече Кањошу онај исти господин да би било дужду веома драго, да се с њим освати, и да би му рад поклонити кћер једину у жену.

— Благодарим, рече Кањош, на такву племениту понуду. У нашој је опћини обичај непрекидни да се свак жени у свому јату, и тако чувамо поштење нашијем сестрама.

— А да тражи, вели ти дужде, какви дар?

— Питам, викне Кањош, да нам не узимате царине ни мрнара, да стојите поштено на погодби коју смо утврдили при предаји, и за боље јамство да се зове именом нашега народа она обала у Млечима при мору гђе се искрцава наша трговина. Другога дара и обиљежа нити тражим, нити примам.

Нареди сенат да се то мјесто за довијека назива славенскијем тргом, *la riva degli Slavoni*, и прописа да се на њем искрцавају и распродају славенске трговине довозне, без царине и ђумрука. Но су те наредбе и ти прописи трајали колико мачки муж. Име трга Млечићи преокрену у ниско и подло — *riva dei schiavoni*; а мало помало уведу царину и почну узимати мрнаре не па-

zeћи ни на погодбу ни на ријеч, Кањошу задану. Зато и остаде у народу пословица, која се и данас спонаша: *Како су чинили, тако су и обршили.*

Белешка о писцу: СТЈЕПАН МИТРОВ ЉУБИША (1824—1878).

Родом је из Будве у Јужном Приморју. Поред ове приповетке коју сте прочитали, треба да прочитате **Крађу и прекрађу звона, Суд добријех људи, Горде**. Те приповетке ћете наћи у издању Српске књижевне задруге, књига 177 и у издању Српских писаца.

Занимљиво је да знате да Стјепан Митров Љубиша није знао ни читати до своје четрнаесте године. Тек тада је почео сам да учи. У прва знања га је упутио један католички свештеник, а остало своје образовање стекао је сам, непрестано читајући. Приповетке је почео писати тек у својој тридесет осмој години. **Кањоша Мацедоновића** штампао је 1870 године.

Стјепан Митров Љубиша прича попут народног причања. И језик му је чист народни, са одликама краја из кога је. Причање му је пуно и једно. Због описивања црногорског живота и богатства народних израза назван је Његошем у прози. У Будви му је општина подигла споменик 1935 године.

Fran Levstik

Martin Krpan z Vrha

Močilar mi je časi kaj razkladal od nekdanjih časov, kako so ljudje živeli in kako so imeli to in to reč med sabo. Enkrat v nedeljo po poldne mi je v lipovi senci na klopi pravil naslednjo povest:

V Notranjem stoji vas,¹ Vrh po imenu. V tej vasici je živel v starih časih Krpan, močan in silen človek. Bil je neki tolik, da ga ni kmalu² takega. Dela mu ni bilo mar; ampak³ nosil je od morja na svoji kobilici angleško sol, kar je bilo pa že tistikrat⁴ ostro prepovedano.⁵ Pazili so ga mejači,⁶ da bi ga kje nehotoma zalezli; poštenega boja ž njim so se bali⁷ ravno tako kakor pozneje Štepiharja. Krpan se je pa vedno umikal⁸ in gledal, da mu niso mogli do živega.

Bilo je po zimi in sneg je ležal krog in krog. Držala je samo ozka gaz,⁹ ljudem dovoljna, od vasi do vasi, ker

¹ selo, ² na daleko, ³ ali, ⁴ tada, ⁵ zabranjeno, ⁶ stražari, ⁷ bojali, ⁸ uzmicao, ⁹ staza.

takrat še ni bilo tako cest kakor dandanes. V naših časih je to vse drugače seveda, saj imamo, hvalo Bogu, cesto do vsakega zelnika.¹⁰ Nesel je Krpan po ozki gazi na svoji kobilici nekoliko stotov¹¹ soli; kar mu naproti prižvenketa lep voz; na vozu je pa sedel cesar Janez, ki se je ravno peljal¹² v Trst. Krpan je bil kmečki¹³ človek, zato ga tudi ni poznal; pa saj ni bilo časa dolgo ozirati se; še odkriti se ni utegnili, temveč prime brž kobilico in tovor z njo pa jo prenese v stran, da bi je voz ne podrl. Menite,¹⁴ da je Krpana to kaj mudilo¹⁵ ka-li? Bilo mu je, kakor komu drugemu stol prestaviti.¹⁶

Cesar, to videvši, veli kočijažu, da naj konje ustavi. Ko se to zgodi, vpraša silnega moža: „Kdo pa si ti?”

Ta mu da odgovor: „Krpan mi pravijo; doma sem pa z Vrha od Svete Trojice, dve uri hoda od tukaj.”

„I kaj pa nosiš v tovoru?” cesar dalje vpraša.

Krpan se naglo izmisli in reče: „I kaj? Kresilno gobo¹⁷ pa nekaj brusov¹⁸ sem naložil, gospod!”

Na to se cesar začudi in pravi: „Ako so brusi, pokaj so pa v vrečah?”

Krpan se ne umišlja dolgo, ampak urno odgovori kakor vsak človek, ki ve kaj pravi: „Bojim se da bi od mraza ne razpokali;¹⁹ zato sem jih v slamo zavil in v vrečo potisnil.”

Cesar, ki mu je bil menda silni možak²⁰ všeč,²¹ dalje pravi: „Anti veš kako se taki reči streže. Kaj pa da si konjiča tako lahko prestavil? Res nima dosti mesa, pa ima vsaj kosti.”

Krpan se malo zareži in pravi: „Vem da imajo vaši konji več mesa; pa vender ne dam svoje kobilice za vse

¹⁰ kupusišta, ¹¹ centi, ¹² vozio, ¹³ seoski, ¹⁴ mislite li, ¹⁵ smetalo, ¹⁶ preneti, ¹⁷ kremen za kresanje, ¹⁸ točilo, ¹⁹ popucaju, ²⁰ ljudeškara, ²¹ sviđao.

štiri, ki so tukaj napreženi. Kar se pa tiče prestavljanja,²² gospod, upam si nesti dve taki kobili dve uri hoda in tudi še delj, če je treba.”

Cesar si misli: To velja da bi se zapomnilo — in veli pognati.

Minulo je potem leto in nekateri dan. Krpan pa je zmerom²³ tovoril po hribih in dolinah. Kar se pripeti²⁴ da pride na Dunaj strašen velikan, Brdavs po imenu. Ta je vabil kakor nekdanji Pegam vse junake našega cesarstva v boj. Ali cesar pa tudi ni imel tako boječih²⁵ ljudi da bi dejal:²⁶ nihče si ni upal²⁷ nadenj; toda kdor se je skušil²⁸ z njim, gotovo je bil zmagan.²⁹ Velikan pa ni bil mož usmiljenega³⁰ srca; ampak vsakega je umoril, kogar je obvladal. — To je cesarju začelo iti po glavi: „Lejte³¹ si no! Kaj bo, kaj bo, če se Brdavs ne ukroti? Usmrtil mi je že vso največjo gospodo. Presneta reč vendar, da mu nihče ne more biti kos!” Tako je cesar toževal, kočijaž ga je pa slišal. Pristopi tedaj z veliko ponižnostjo, kakor gre pred tolikim gospodom, in pravi: „Cesarost, ali več ne more pametovati,³² kaj se je godilo predlansko zimo blizu Trsta?”

Cesar vpraša nekoliko nejevoljen:³³ „Kaj neki?”

Kočijaž odgovori: „Tisti Krpan, ki je tovoril s kresilno gobo in brusi, ne veste kako je kobilico v sneg prestavil, kakor bi nesel skledo³⁴ na mizo? Če ne bo Krpan Brdavs premogel,³⁵ drugi tudi ne, tako vam povem.”³⁶

„Saj res,” pravi cesar, „precej se mora ponj poslati.”

Poslali so veliko, lepo kočijo po Krpana. Ta je bil ravno tačas natovoril nekoliko soli pred svojo kočo: mejači

²² prenošenja, ²³ uvek, ²⁴ dogodi, ²⁵ plašljivih, ²⁶ kazao, ²⁷ usudio, ²⁸ pokušao, ²⁹ svladan, ³⁰ milosrdan, ³¹ gledaj, ³² setiti, ³³ zlovoljno, ³⁴ zdelu, ³⁵ savlada, ³⁶ velim.

so bili pa vse čisto ovedeli,³⁷ da se zopet napravlja po kupčiji.³⁸ Pridejo tedaj nadenj ter se ga lotijo;³⁹ bilo jih je petnajst. Ali on se jih ni ustrašil; pisano je pogledal in prijel prvega in druge ž njim omlatil, da so vsi podplate pokazali.⁴⁰ Ravno se je to vršilo, ko se v četver pripelja⁴¹ nova, lepa kočija. Iz nje stopi cesarski sel,⁴¹ ki je sve videl, kar se je godilo, in naglo reče: „Zdaj pa že vem da sem prav pogodil. Ti si Krpan z Vrha od Svete Trojice, kajne?”

„Krpan sem,” pravi ta; „z Vrha tudi, od Svete Trojice tudi. Ali kaj pa bi radi? Če mislite zavoljo soli kaj, svetujem, da mirujete; petnajst jih je bilo, pa se jih nisem bal,⁴³ hvalo Bogu; samo enega se tudi ne bom.”

Sel pa, ki gotovo ni vedel, zakaj se meni⁴⁴ od soli, reče nato: „Le urno zapri kobilo v konjak,⁴⁵ pa se hitro praznje obleci, pojdeva na Dunaj do cesarja.”

Krpan ga nevarno pogleda in odgovori: „Kdor če iti na Dunaj, mora pustiti trebuh zunaj, to sem slišal od starih ljudi; jaz pa ga menim s sabo nositi, koder bom tovoril in dokler bom tovoril.”

Služabnik mu pravi: „Nikar ti ne misli da šale uganjam.”⁴⁷

„Saj bi tudi ne bilo zdravo,” reče Krpan.

Nato zopet govori sel: „Kar sem ti povedal, vse je res. Ali več ne veš kako si bil umaknil predlansko zimo kobilico kočiji s pota? Oni gospod na vozu je bil cesar, pa nihče drug, veš.”

Krpan se začudi in pravi: „Cesar? — Menda vendar ne?”

³⁷ nanjušili, ³⁸ trgoinu, ³⁹ napali, ⁴⁰ pobegli, ⁴¹ duveze, ⁴² poslanik, ⁴³ bojao, ⁴⁴ spominje, ⁴⁵ štalu, ⁴⁶ svečano, ⁴⁷ zbijam.

„Cesar, cesar! Le poslušaj. Prišel je zdaj na Dunaj hud velikan, ki mu pravimo⁴⁸ Brdavs. Tak je, da ga nihče ne ustrahuje. Dosti vojščakov in gospode je že pobil; pa smo rekli: „Če ga živ krst ne zmore,⁴⁹ Krpan ga bo. Lej, ti si zadnje upanje cesarjevo in dunajskega mesta.”

Krpna je to s pridom⁵⁰ utešilo, ter jako dobro se mu je zdelo do vsega, kar je slišal in reče tedaj: „Če ni drugega kakor tisti prekleti Brdavs, poslušajte kaj vam pravim! Petnajst Brdavsov za malo južino, to je meni toliko kolikor vam kamen poriniti čez lužo,⁵¹ ki jo preskoči dete, sedem let staro; samo varujte da me ne boste vodili za nos!” To reče in brž dene sol s kobile, kobile pa v konjak, gre v kočo da se praznje obleče, da bi ga pred cesarjem ne bilo sram. Ko se preobuje, ven priteče in sede v kočijo, ter naglo zdrčita⁵² proti Dunaju.

Ko prideta na Dunaj, je bilo vse mesto črno pregrnjeno; ljudje pa so klavrno⁵³ lazili kakor mravlje, kadar se jim zapali mravljišče.

Krpan vpraša: „Kaj pa vam je, da vse žaluje?”

„O, Brdavs, Brdavs!” vpije malo in veliko, možje in žene. „Ravno danes je umoril cesarjevega sina, ki ga je globoko v srce pekla sramota, da bi ne imela krona junaka pod sabo, kateri bi se ne bal⁵⁴ velikana. Šel se je z njim skusit;⁵⁵ ali kaj pomaga! Kakor drugim, tako njemu. Dozdaj se še nihče ni vrnil iz boja.”

Krpan veli urno pognati in tako prideta na cesarski dvor, ki pravijo da je neki silo velik in jako lep. Tam stoji straža vedno pri vratih noč in dan, v letu in zimi, naj bo še tako mraz; in brž je zavpila⁵⁶ o Krpanovem prihodu,⁵⁷ ka-

⁴⁸ kažemo, ⁴⁹ pobedi, ⁵⁰ uspešno, ⁵¹ bare, ⁵² odjuri, ⁵³ žalosno, ⁵⁴ bojao, ⁵⁵ ogledati, ⁵⁶ zaviknula, ⁵⁷ dolasku.

kor imajo navado, kadar se pripelja kdo cesarske rodovine. Bilo je namreč⁵⁸ naročeno že štirinajst dni dan za dnevom, da naj se nikomur in nikoli ne oglasi, samo tačas, kadar se bo pripeljal tak in tak človek. Tako so se veselili Krpana na Dunaju. Kaj bi se ga pa ne? Presneto⁵⁹ jim je bila huda za nohti! Ko cesar sliši vpitje, precej ve kdo je, in teče mu naproti, pa ga pelja v gornje hrame. Čudno lepo je tam, še lepše kakor v cerkvi. Krpan je kar zijal, ker se mu je vse tako grobo⁶⁰ zdelo. Cesar ga vpraša: „Krpan z Vrha! Ali me še poznaš?”

„Kaj bi vas ne,” odgovori on; „saj ni več ko dve leti, kar sva⁶¹ se videla. No vi ste še zmerom lepo zdravi, kakor se na vašem licu vidi.”

Cesar pravi: „Kaj pomaga ljubo zdravlje, ko pa drugo vse narobe⁶² gre! Saj si že slišal od velikana? Kaj deš⁶³ ti, kaj bo iz tega, če se kako kaj ne preonegavi?⁶⁴ Sina mi je ubil, lej!”⁶⁵

Krpan odgovori: „Koga bo drugega? Glavo mu bomo vzeli, pa je!”

Cesar ga žalosten zavrne:⁶⁶ „Menim da ko bi jo le mogli! Oh, ali ni ga, mislim, pod soncem junaka da bi vzel Brdavsu glavo!”

„Zakaj ne? Slišal sem,” pravi Krpan, „da vsi ljudje vse vedo; na vsem svetu pa se vse dobi; pa bi se ne dobil tudi junak nad Brdavsca? Kakor sem uboren⁶⁷ človek, ali tako peklensko ga bom premikastil,⁶⁸ da se mu nikdar več ne bodo vrnile hudobne želje, po Dunaju razsajati; če Bog dâ da je res!”

⁵⁸ naime, ⁵⁹ vraški, ⁶⁰ krasno, ⁶¹ smo, ⁶² naopako, ⁶³ misliš, ⁶⁴ promeni, ⁶⁵ vidiš, ⁶⁶ odvrti, ⁶⁷ siromašan, ⁶⁸ izlemati.

Kdo bi bil cesarju bolj ustregel,⁶⁹ kakor te besede! Le nekaj ga je še skrbelo;⁷⁰ zato pa tudi reče: „Da si močan, tega si me preveril; ali pomisli ti: on je orožja vajen⁷¹ iz mladih dni; ti pak si prenašal zdaj le bruse in kresilno gobo po Kranjskem; sulice⁷² in meča menda še nisi videl nikoli drugje kakor na križevem potu v cerkvi. Kako se ga boš pa lotil?”⁷³

„Nič se ne bojte,” pravi Krpan; „kako ga bom in s čim ga bom, to je moja skrb. Ne bojim se ne meča, ne sulice, ne drugega velikanovega orožja, ki vsemu še imena ne vem, če ga ima kaj veliko na sebi.”

Vse to je bilo cesarju po godu in brž veli prinesiti polič vina pa kruha in sira, rekoč: „Ha Krpan, pij pa jej! Potlej pojdeva orožje izbirat.”

Krpanu se je to vele malo zdelo;⁷⁴ polič vina takemu junaku; pa je vendar molčal, kar je preveliko čudo. Kaj pa je hotel? Saj menda je že slišal da gospoda so vsi malojedni zato, ker jedo, kadar hoče in kolikor hoče kateri, zgolj dobrih jedi. Ali kmečki človek, kakor je bil Krpan, ima drugo za bregom. On tedaj použije, ko bi kvišku⁷⁵ pogledal, ter naglo vstane. Cesar je vse videl, in ker je bil premeten⁷⁶ mož, tudi precej spoznal, da takemu trupu se morajo večji deleži⁷⁷ meriti; zato so mu pa dajali od tega časa dan na dan, dokler je bil na Dunaju: dve krači,⁷⁸ dve četrti janca, tri kopune, in ker sredice ni jedel, skorje štirih belih pogač, z maslom in jajci omešenih; vino je imel pa na pravici, kolikor ga je mogel.

Ko prideta v orožnico, to je v tisto shrambo,⁷⁹ kjer imajo orožje, namreč: sablje, meče, jeklene oklepe za na

⁶⁹ ugodno, ⁷⁰ brinulo, ⁷¹ vičan, ⁷² koplja, ⁷³ latio, ⁷⁴ činilo, ⁷⁵ u vis, ⁷⁶ dosetljiv, ⁷⁷ delovi, ⁷⁸ buta šunke, ⁷⁹ zgradi.

prsi, čelade⁸⁰ in kakor se imenuje to in ono, Krpan izbira in izbira, pa kar prime, vse v rokah zdrobi, ker je bil silen človek. Cesarja obide zona,⁸¹ ko to vidi; vender se stori srčnega in vpraša: „No, boš kaj kmalu izbral?”

„V čem si bom pa izbral?” odgovori Krpan. „To je sama igrača; to ni za velikana ki se mu pravi Brdavs, pa tudi za mene ne ki mi pravite Krpan. Kje imate kaj boljšega?”

Cesar se čudi in pravi: „Če to ne bo zate, sam ne vem kako bi? Večjega in boljšega nimamo.”

Na to reče oni: „Veste kaj? Pokažite mi, kje je katera kovačnica!”

Pelja ga hitro sam cesar v kovačnico, ki je bila tudi na dvoru; zakaj taki imajo vso pripravo in tudi kovačnico, da je kladivo⁸² in nakovalo pri rokah, ako se konj izbosi ali če je kaj drugega treba da se podstavi ali prekuje. Krpan vzame kos železa⁸³ in najtežje kladivo, ki ga je kovač vselej z obema rokama vihtel; njemu je pa v eni roki pelo, kakor bi koso klepal. „Oj tat sežgani!”⁸⁴ pravijo vsi, ki to vidijo; še cesarju se je imenitno zdelo⁸⁵ da ima takega hrusta pri hiši. Krpan kuje in kuje, goni meh na vse kriplje⁸⁶ ter naredi veliko reč, ki ni bila nobenemu orožju podobna; imela je največ enakosti z mesarico. Ko to izgotovi, gre na cesarski vrt in poseka mlado, košato lipo iznad kamnite mize, kamor so hodili gospoda poleti hladit se. Cesar, ki mu je bil zmerom za petami, brž priteče in zavpije: „Krpan! I kaj pa to delaš? Da te bes opali! Ne veš da cesarica rajši da vse konje od hiše kakor to lipo od mize? Pa si jo posekal! Kaj bo pa zdaj?”

Krpan z Vrha pa, ne da bi se bal, odgovori: „Kar je, to je. Zakaj pa mi niste druge pokazali, če se vam ta tako

⁸⁰ šlemovi, ⁸¹ jeza, ⁸² čekič, ⁸³ komad gvožđa, ⁸⁴ đavole, ⁸⁵ mililo, ⁸⁶ iz petnih žila.

smili? Kaj bo pa? Drevo je drevo! Jaz pa moram imeti les nalašč⁸⁷ za svojo rabo, kakršnega v boju potrebujem.”

Cesar molči, ker vidi da ne pomaga zvoniti, ko je toča⁸⁸ že pobila; pa vendar ga je skrbelo kako bi se izgovoril pred cesarico. Krpan tedaj naredi najprvo toporišče⁸⁹ mesarici, potem pa obseka pol sežnja⁹⁰ dolg ter na enem koncu jako debel kij,⁹¹ pa gre pred cesarja: „Orožje imam, ali konja nimam. Saj menda se ne bova peš lasala?”⁹²

Cesar, zastran lipe še zmerom nekoliko nevšečen,⁹³ pravi: „Pojdi, pa vzemi konja, katerega hočeš. Saj vem da le širokoustiž.⁹⁴ Kdaj bom jaz papež v Rimu? Takrat, kadar boš ti zmogel velikana. Če misliš, primi ga, pa mu odstriži glavo, ako si za kaj, da bo imela moja država mir pred njim, ti pa veliko čast in slavo za njim!”

Krpan je bil malo srdit, pa vendar jezo⁹⁵ pogoltno⁹⁶ in reče: „Kar se tiče Brdavsa, to ni igrača, kakor bi kdo z grma zapodil vrabca, ki se boji vsakega ocepka⁹⁷ in kamna. Koliko junakov pa imate, da bi si upali nadenj? Zapomnite si, cesarost, kar sem obljubil,⁹⁸ storil bom, čeprav od jeze popokajo⁹⁹ vsi obrekovavci,¹⁰⁰ ki me mrazijo pri vas. Da bi le vsi ljude vselej držali se svojih besedi tako, kakor se mislim jaz, ako me Bog ne udari; pa bi nihče ne vedel, kaj se pravi laž na zemlji! Toda svet je hudoben,¹⁰¹ ter ne pomisli da je Bog velik, človek majhen. Zdaj pa le pojte, greva, da konja izbereva. Nočem takega da bi pod mojo težo pred velikanom počeni¹⁰² na vse štiri noge, vam v sramoto, meni v sitnost, Dunajčanje bi se smejali, vi pa rekli: „Pogledajte ga, še konja mi je izpridil!”¹⁰³

⁸⁷ naročito, ⁸⁸ tuča, ⁸⁹ držalju, ⁹⁰ hvata, ⁹¹ buzdovan, ⁹² čupati, ⁹³ zlovoljan, ⁹⁴ razmečeš, ⁹⁵ jed, ⁹⁶ proguta, ⁹⁷ cepanice, ⁹⁸ obećao, ⁹⁹ puknu, ¹⁰⁰ opadači, ¹⁰¹ rdav, zao, ¹⁰² kleknuo, ¹⁰³ unakazio.

Cesar je kar obsteklel,¹⁰⁴ poslušaje modrost Martinovih ust, in potem gre z njim. Ko prideta v konjak,¹⁰⁵ povpraša: „Po čem bodeš pa konja poznal, je li dober ali ne?”

Krpan odgovori: „Po tem da se mi ne bo dal za rep čez prag potegniti.”

Cesar pravi: „Le skusi!¹⁰⁶ Ali daravno si, prekanjeni¹⁰⁷ tat, storil¹⁰⁸ mi dovolj sitnosti¹⁰⁹ pred cesarico, svarim¹¹⁰ te, varuj se¹¹¹ da te kateri ne ubije; konji so iskri.”¹¹²

Martin Krpan pak izvleče prvega in zadnjega in vse druge čez prag; še celo tistega, ki ga je sam cesar jahal samo dvakrat v letu, namreč: o veliki noči, pa o svetem Telesu; to se je menda cesarju posebno pod nos pokadilo. Potem reče Krpan: „Tukaj ga nimate za moje sedlo! Pojva¹¹³ k drugim.”

Cesar odgovori zmeren:¹¹⁴ „Če niso ti zate, se moraš peš bojevati. Ti nisi pravdanski človek! Vem da ga nimam v cesarstvu takega, da bi ga ti, zagovednež,¹¹⁵ ne izvlekel!”

„Ta je pa že prazna!” pravi Krpan. „Jaz imam doma kobilico, katere ne izvleče nobeden vaših junakov, stavim svojo glavo, če ni drugače; da ne poreko Dunajčanje z Brdavsom vred, da lažem.”

„Pa ni tista,” vpraša cesar, „ki si z njo plesal po snegu?”

„Tista, tista!” zavrne on.

Cesar pa se razhudi,¹¹⁶ rekoč: „Zdaj pa že vidim da si bebec,¹¹⁷ ali pa mene delaš bebca! Varuj se me, Krpane! Moja roka je dolga.”

Krpan pa mu v smehu odgovori: „Če je s tem dalja, pa vender ne seže velikanu še celo do pasa ne, nikar že do

¹⁰⁴ kamenio, ¹⁰⁵ konjušnicu, ¹⁰⁶ pokušaj, ¹⁰⁷ prepredeni, ¹⁰⁸ obešenjače, ¹⁰⁹ neprilikâ, ¹¹⁰ opominjem, ¹¹¹ čuvaj se, ¹¹² vatreni, ¹¹³ hajdemo, ¹¹⁴ jedak, ¹¹⁵ klipane, ¹¹⁶ razljuti, ¹¹⁷ luda.

brade, da bi ga malo oskubla¹¹⁸ in zlasala.¹¹⁹ Ampak pustimo šale takim ljudem v napotje,¹²⁰ ki nimajo drugega dela, kakor da z njimi dražijo svojega bližnjega; meniva se rajši od Brdavs, ki še zdaj nosi glavo. Pošljite mi hitro po kobilo; ali pa naj grem sam ponjo. Toda potlej ne vem? — Ko bi mene več ne bilo nazaj? — Bogu je vse mogoče!”

Cesar, ko to sliši, urno¹²¹ pošlje na Vrh Krpanovo kobilico. Ko jo pripeljajo na Dunaj, Krpan reče: „Zdaj pa le vkup dunajski junaki, kjer vas je še kaj! Moje kobilice, kakor je videti slaba, vendar nihče ne potegne do praga, nikar¹²² že čez prag!”

Skušali¹²³ so jahači in konjarji in vsi tisti, ki so učeni, kako velja v strah prijeti¹²⁴ konja, bodi si hud ali pa krotak, pa kobilice ni nihče premaknil z mesta; vsakega je vrgla na gnojno gomilo. „Bes te lopi!”¹²⁵ reče eden in drugi. „Majhno kljuse, velika moč!”

Prišel je čas boja z velikanom; bilo je ravno svetega Erazma dan. Krpan vzame kij in mesarico, zasede kobilico, pa jezdi iz mesta na travnik, kjer se je Brdavs bojeval. Martina je bilo čudno gledati: njegova kobilica je bila majhna, noge je imel velike, tako da so se skoraj po tleh za njim vlekile; na glavi je pa nosil star klobuk širokih krajev, na sebi pa debelo suknjo iz domače volne; vendar se nobenega ni bal; celo sam cesar ga je rad poslušal, kadar je kakšno prav žaltovo razdril.

Ko ugleda Brdavs jezdeca, svojega sovražnika,¹²⁶ začne s krohotom smejati se in reče: „Ali je to tisti Krpan, ki so ga poklicali nadme tako daleč, tam z Vrha od Svete Trojice? Mar bi rajši bil ostal doma za pečjo da bi ne cvelil svoje

¹¹⁸ očerupala, ¹¹⁹ očupala, ¹²⁰ ovde: zabava, ¹²¹ brzo ¹²² a. nekmoli, ¹²³ kušali, ¹²⁴ naterati, ¹²⁵ vrag te odneo, ¹²⁶ neprijatelja.

stare matere, ako jo še imaš, da bi ne žalil¹²⁷ svoje žene ako ti jo je Bog dal. Pojdi mi izpred oči da te videl ne bom, pa le naglo, dokler mi je srce še usmiljeno.¹²⁸ Če me zgrabi jeza, ležal boš na zemlji krvav, kakor je sam cesarjev sin in sto drugih!”

Krpan mu odgovori: „Če nisi z Bogom še spavljen, urno skleni, kar imaš; moja misel ni, doglo čakati, mudi¹²⁹ se mi domov za peč; tvoje besede so mi obudile v srcu živo željo do svoje kočice in do svoje peči; ali poprej vendar ne pojdem da tebi vzamem glavo. Pa ne zameri! To mi je naročil moj gospod, cesar; jaz nisem vedel¹³⁰ ne zate ne za tvoje velikanstvo in za vse krvave poboje. Prijezdi bliže da si podava roke; nikoli si jih nisva poprej;¹³¹ nikoli si jih ne bova pozneje; ali pravijo, da Bog nima rad,¹³² če pride kdo z jezo v srcu pred sodni stol.”

Velikan se nekoliko začudi ko to sliši. Naglo prijezdi ter mu poda svoje debelo roko, Krpan mu jo pa tako stisne da precej kri izza¹³³ nohtov udari.

Brdavs malo zareži, pa vendar nič ne pravi, ampak misli si: ta je hud in močan; pa kaj bo — kmet je kmet; saj se ne zna bojevati, kakor gre junakom.

Urno zasukneta¹³⁴ vsak svojega konja in zdirjata¹³⁵ si od daleč zopet naproti. Brdavs visoko vzdigne meč da bi že o prvem odsekal sovražniku glavo; ali ta mu urno podstavi svoj kij da se meč globoko zadere v mehko lipovino; in preden¹³⁶ ga velikan more izdreti,¹³⁷ odjaha Krpan z male kobilice, potegne Brdavs na tla, pa ga položi, kakor bi otroka v zibel deval,¹³⁸ ter mu stopi za vrat in reče: „No

¹²⁷ ražalostio, ¹²⁸ milosrdno, ¹²⁹ žuri, ¹³⁰ znao, ¹³¹ pre toga, ¹³² ne voli, ¹³³ ispod, ¹³⁴ podbode, ¹³⁵ zalet se, ¹³⁶ pre, ¹³⁷ izvuči, ¹³⁸ stavio.

zdaj pa le hitro izmoli en očenašek ali dva in pa svojih grehov se malo pokesaj,¹³⁹ izpovedal se ne boš več, nimam časa dolgo odlašati, mudi se mi domov za peč: znaj da komaj¹⁴⁰ čakam da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrhju pri Sveti Trojici.”

To izreče pa vzame počasi mesarico, ter mu odseka glavo, in se vrne proti mestu.

Dunajčanje, ki so do zdaj le od daleč gledali, pridero k njemu, tudi sam cesar mu pride naproti, pa ga objame¹⁴¹ pričo¹⁴² ljudstva, ki je vpilo na sve grlo: „Krpan je nas otel! Hvala Krpanu, dokler bo Dunaj¹⁴³ stal!”

Krpanu se je to kaj dobro zdelo da je dosegel toliko čast, in držal se je na svoji kobilici, kakor bi šel v gostje vabit. Saj se je tudi lahko; še tu med nami, če kdo kakega slepca ali belouško ubije, že ne ve na kateri grm bi jo obesil da bi jo videlo več ljudi.

Ko pridejo v cesarsko poslopje¹⁴⁴ vsi knezi, vojskovedje in vsa prva gospoda s Krpanom, spregovori najnaprvo sam cesar in pravi: „Zdaj si pa le izberi! Dam ti, kar želiš, ker si zmogel tolikega sovražnika in otel deželo in mesto velike nadloge¹⁴⁵ in nesreče. Nimam take stvari v cesarstvu, da bi dejal:¹⁴⁶ ne dam ti je, če jo hočeš; celo Jerico, mojo edino hčer, imaš na ponudbo, ako nisi še oženjen.”

„Oženjen sem bil, pa nisem več,” odgovori Krpan; „rajnica je umrla, druge pa nisem iskal. Sam ne vem, kako bi vendar, da bi ne bilo meni napak, Bogu in dobrim ljudem pa všeč.¹⁴⁷ Vašega dekleta sem že videl. Če je tudi še tako pametna, kakor je lepa, potlej naj se le skrije moja babnica pred njo v vseh rečeh. Dobrote res da je navajena, tistega

¹³⁹ pokaj, ¹⁴⁰ jedva, ¹⁴¹ zagrlji, ¹⁴² pred svedocima, ¹⁴³ Beč, ¹⁴⁴ dvor, ¹⁴⁵ iskušnja, ¹⁴⁶ rekao, ¹⁴⁷ goditi.

ne bom dejal, ker je od bogate hiše doma; pa saj na Vrhu pri Sveti Trojici spet nismo zgolj berači; pri nas tudi skozi vse leto visi kaj prekajnega na ražnu. Samo to ne vem, kako bo. — Nesla sva bila z Marjeto v oprtnih¹⁴⁸ košeh enkrat grozdje v Trst. Nazaj grede mi je bila pa ona zbolela na potu. Tako se mi je sitno zdelo, da vam ne morem povedati. Rajši bi bil imel, da bi se mi bili utrgali v cerkvi naramnici obe kmalu¹⁴⁹ takrat ko bi ravno bil sveče prižigal. Ni bilo drugače: naložil sem jo v oprtni koš, koš pa na pleči ter sem koračil mastito z njo. Izhajal bi že bil; saj Mretačka je bila tako majhna kakor deklina trinajstih let — pa jih je nadloga¹⁵⁰ vendar imela že trideset, ko sva se jemala¹⁵¹ — težka tedaj ni bila; ali kamor sem prišel, povsod so me vprašali, kakšno kramo¹⁵² prodajam. To je presneto slaba krama, babo¹⁵³ po svetu prenašati! In ko bi se zdaj na cesti nama spet kaj takega nakretilo, vaši hčeri in pa meni? Od tukaj do Vrha se pot vleče kakor kurja čeva.¹⁵⁴ Koša revež nimam, kobilica ima pa samo eno sedlo! Pa bi tudi ne bilo čudo, ko bi zbolela; saj vemo vsi, da take mehkode niso vajene¹⁵⁵ od petih zjutraj do osmih zvečer cika coka, cika coka s konjem. Če se to prav do dobrega vse premisli, menda bo najbolje, da vam ostane cesarična, meni pa vdovstvo, če ravno prav za prav dosti ne maram zanje; ali kar Bog da, tega se človek ne sme braniti.”

Cesarica pa še zdaj ni bila pozabila košate¹⁵⁶ lipa nad kamnito mizo na vrtu; zato je tudi ni bilo zraven, poslušala pa je za vrati, kakor imaje ženske navado, ki bi rade vse izvedele. Ko sliši, da cesar ponuja Krpanu svojo hčer v zakon, pride tudi ona in pravi: „Ne boš je imel, ne! Lipo si mi

¹⁴⁸ ovde: na leđima, ¹⁴⁹ brzo, za čas, ¹⁵⁰ muka, ¹⁵¹ uzela, ¹⁵² sitnice, ¹⁵³ ženu, ¹⁵⁴ jako krivudavo, ¹⁵⁵ naviknute, ¹⁵⁶ granatu.

izpridil;¹⁵⁷ hčere ti pa ne dam! Ljubeznivi moj mož, menda da ti je kri v glavi zavrela — ne morem ti dobrega reči — da govoriš take besede, ki sam dobro veš da so prazne ena in druga. Pa tudi vas naj bo sram, vas, gospodje! Grdo je tako, da se mora kmet za vas bojevati! Še dandanes bi lipa lahko stala, pa tudi velikan več ne imel glave, ko bi vi kaj veljali.¹⁵⁸ Pa saj vem: kar so se obabili¹⁵⁹ možje, je vsaka baba neumna, katera se omoži! Res je, Krpan, otel si cesarstvo in tudi Dunaj si otel; zato boš pa dobil vina sod, ki drži petdeset malih veder, potem sto in pet pogač, dvajset jancev; in pa osem in štirideset krač¹⁶⁰ ti bomo dali. Dobro me poslušaj! To moraš pa vse domov na Kranjsko spraviti, ako hočeš. Prodati pa ne smeš cepera, ne tukaj ne na potu. Kadar boš na Vrhu pri Sveti Trojici, potlej pa stori, kakor se ti zdi. In ker zdaj nimamo tukaj nobenega Brdavsca več, menda ne bo napak, če osedlaš imenito svojo kozico, ki praviš, da je kobilica, pa greš lepo počasi proti Vrhu. Pazdravi mi tamkaj vse Vrhovščake, posebno pa mater županjo!”

Cesarica je to izgovorila pa je šla precej¹⁶¹ spet v svoje hrame. Vseh gospodov je bilo jako sram. Kaj bi jih pa tudi ne bilo? Prebito jih je obrenkala; prav kakor takim gre! Krpan se je pa držal, da je bil skoraj hudemu vremenu podoban. Kakor bi se za Mokrcem bliskalo, tako je streljal z očmi izpod srditega čela; obrvi so mu pa sršele¹⁶² ko dve metli. Da te treni, kako je bilo vsem okoli njega čudno pri srcu! Še cesar je plaho od strani gledal, cesar! Pa vendar, ker sta bila vedno velika prijatelja, zato se počasi predrzne in mu reče: „Krpane, le ti molči; midva bova že naredila, da bo prav!”

¹⁵⁷ posekao, ¹⁵⁸ vredeli, ¹⁵⁹ oženili, ¹⁶⁰ šunka, ¹⁶¹ odmah, ¹⁶² nakostrešile.

Krpan ga pa nič ne posluša, temveč zadene si na desno ramo kij¹⁶³ na levo pa mesarico, stopi k durim in reče: „Veste kaj? Bog vas obvaruj!¹⁶⁴ Pa nikar kaj ne zamerite!”

Na te besede prime za kljuko,¹⁶⁵ pa kakor da bi hotel iti.

Cesar poteče za njim: „Čekaj no! Daj si dopovedati!¹⁶⁶ Bog nas varuj; saj menda nisi voda!”

Krpan odgovori: „Koga? Menite da nisem še zadosti slišal, ka-li? Meni bi gotovo segla brada že notri do pasa, ali pa še delj, ko bi se ne očedil¹⁶⁷ vsak teden¹⁶⁸ dvakrat; pa bo kdo pometal z menoj? Kdo je pome poslal kočijo in štiri konje? Vi ali jaz? Dunaja ni bilo meni treba, meni pa Dunaju! Zdaj se pa takisto¹⁶⁹ dela z menoj? In pa še zavoljo mesa in vina moram očitke¹⁷⁰ požirati?¹⁷¹ Že nekatere matere sem jel kruh, črnega in belega; nekaterega očeta vino sem pil: ali nikjer, tudi pri vas nisem in ne bom dobil take postrežbe,¹⁷² kakršna je v Razdrtem pri Klinčarju. Ni grjega¹⁷³ na tem svetu kakor to, če se kaj da, potlej pa očita!¹⁷⁴ Kdor noče dati, pa naj ima sam! Pa tudi, kdo bi mislil, da lipove pravde še zdaj ni kraja ne konca? Ali je bilo tisto drevesce vaš bog ali kaj? Tak les¹⁷⁵ raste za vsakim grmom, Krpana pa ni za vsakim voglom,¹⁷⁶ še na vsakem cesarskem dvoru ne, hvalo Bogu! Darove pa spet take dajete, da človek ne more do njih; to je ravno, kakor bi mački miš na rep privezal, da se potlej vrti sama okrog sebe, doseči je pa vendar ne more. Petdeset malih veder vina pet in sto pogač, dvajset jancev in pa osem in štirideset krač; tako blago res ni siromak; ali kaj pomaga! Prodati ne smem;

¹⁶³ malj, ¹⁶⁴ sačuva, ¹⁶⁵ kvaku, ¹⁶⁶ da se razumemo, ¹⁶⁷ očistio, ¹⁶⁸ nedelje, ¹⁶⁹ isto tako, ¹⁷⁰ ukore, ¹⁷¹ progutati, ¹⁷² posluže, ¹⁷³ gore, ¹⁷⁴ prebacuje, ¹⁷⁵ drvo, ¹⁷⁶ uglom.

z Dunaja na Vrh pa tudi ne kaže prenašati! Pa jaz bom drugo naredil, kakor se nikomur ne zdi! Deske si bom znesel na dvorišče, in ako jih bo premalo, potlej bo pa drevje zapelo. Vse bom posekal, kar mi bo prišlo pod sekiro, bodi si lipa ali pa lipec, hudolesovina¹⁷⁷ ali dobroletovina, nad kamnito ali nad leseno mizo; pa bom postavil sredi dvorišča kolibo in tako dolgo bom ležal, dokler bo sod moker, pa dokler bom imel kaj prigrizniti. Ampak to vam pravim: samo še enkrat naj pride Brdavs na Dunaj, potlej pa zopet pošljite pome kočijo in služabnika, ali pa še celo svojo hčer, ki ne maram zanjo malo in dosti ne; pa bomo videli, kaj boste pripeljali z Vrha od Svete Trojice! Ako bo Krpan, mesa in kosti gotovo ne bo imel; ampak iz ovsene slame si ga boste morali natlačiti; pa se ga ne bodo še vrabci dolgo bali,¹⁷⁹ nikar že velikani! Mislil sem iti brez besedice govorenja. Ker ste me pa sami ustavili, ne bodite hudi, če sem vam katero grenko¹⁸⁰ povedal; saj menda veste, kako je dejal rajnik Jernejko na Golem: „Ali ga bom s pogačo pital, kadar se s kom kregam!¹⁸¹ Kar ga bolj ujezi, to mu zabelim. Zdaj pa le zdravi ostanite!”

Cesar pravi na to: „Martin, potrpi no! Vsaj ne bodi tako neučaklen.¹⁸² Ti ne pojdeš od naše hiše, verjemi da ne! Saj sem jaz gospodar, veš!”

Krpan odgovori: „Vsak človek je tak, kakršnega je Bog dal; vsak ima nekaj nad sabo: kdor ni grbast, morda pa je trobast! Moje obnašanje¹⁸³ ni za vas, že vidim, da ne. Tega se tedaj ne menimo, da bi jaz tukaj ostal. Sad tudi kobilica,

¹⁷⁷ loše drvo, ¹⁷⁸ napuniti, ¹⁷⁹ bojali, ¹⁸⁰ gorško, ¹⁸¹ svadam, ¹⁸² ne-
strpljiv, ¹⁸³ ponašanje.

ki se ji pravi kozica, ni vajena zmerom ob suhi krmi. Doma se je pasla po gozdu,¹⁸⁴ na potu pa ob cestah!”

Na to pristopi minister Gregor, ki je imel ključe od cesarske kase, ker taki imajo za vsako reč posebej služabnika. Minister se oglasi: „Cesarost, veste kaj? Vaš norec¹⁸⁵ Stehan je umrl; včeraj¹⁸⁶ smo imeli osmi dan za njim, Bog mu daj nebeško luč! Stehan in Krpan, to si je nekam jako podobno. Kaj menite? Morda bi le-ta prevzel njegovo službo? Nič se ne ve. Zvitorepec¹⁸⁷ je; debel je; smešen tudi, jezičen ravno tako; vse krščanstvo ga nima takega!”

Krpan odgovori: „Magister Gregor, veste kaj? Enkrat sem bil vaš bebec;¹⁸⁸ dvakrat pa ne bom. Smejalo bi se malo in veliko meni in moji zarobljeni pameti, ko bi to naredil. — Zdaj pa dobro da mi je prišlo na misel! Kmalu bi bil pozabil, kar imam že dolgo na jeziku. Cesarost, nekdam ste me bili srečali s kobilico v snegu, kajne?”

Cesar: „Bilo je tako, bilo!”

Krpan: „Kaj pa sem nesel na tovoru?”

Cesar: „Bruse pa kresilno gobo.”

Krpan: „To je bilo tačas,¹⁸⁹ ko ste se vi peljali v Jeruzalem.”

Cesar: „Bosa je ta! V Trst sem šel; za Jeruzalem toliko vem, kolikor za svojo zadnjo uro.”

Krpan: „Jaz pa za bruse in kresilno gobo ravno toliko. Takrat, veste, vam nisem bil resnice povedal, kar mi je še zdaj žal. Angleško sol sem prenašal. Saj se nisem bal prav za prav ne vas ne vašega kočijaža. Pa taka je le: kadar se človek zasukne¹⁹⁰ s pravega pota, naj bo še tako močan, pa se vendar boji, če veja¹⁹¹ ob vejo udari.”

¹⁸⁴ šumi, ¹⁸⁵ budala, ¹⁸⁶ juče, ¹⁸⁷ lukavke, šeret, ¹⁸⁸ luda, budala, ¹⁸⁹ onda, ¹⁹⁰ skrene, ¹⁹¹ grana.

Na to pravi minister Gregor: „Ne veš da je prepovedano?¹⁹² To je nevaren¹⁹³ človek; državi dela škodo. Primate ga, zaprimo¹⁹⁴ ga!”

Krpan odgovori: „Kdo me bo? Morda vi dolgopetec,¹⁹⁵ ki ste suhi, kakor ražen;¹⁹⁶ ki je vas in vašega magistrovanja z vami komaj¹⁹⁷ za polno pest?¹⁹⁸ Z eno samo roko vas porinem čez svetega Štefana streho, ki stoji sredi mesta! Nikar praznih besed ne razdirajte!”¹⁹⁹

Cesar pravi: „Le ti meni povedi, če bi morda še kaj rad. Midva ne bova v sovraštvu²⁰⁰ ostala ne, če Bog da, da ne. Minister Gregor, ti ga pa le pusti! Že jaz vem kako je!”

Krpan odgovori: „Poslušajte me tedaj! Moje otepanje z Brdavsom vem da je imena vredno. Kaj se zna? Morda bodo postavači še celo skladali pripovedovavke in pesmi da se bo govorilo, ko ne bo ne vas ne mene kosti ne prsti,²⁰¹ če ne bo magister Gregor dal drugače v bukve²⁰² zapisati. Pa naj stori,²⁰³ kakor če; meni se ne bo s tem ne prikupil²⁰⁴ ne odkupil.²⁰⁵ Ampak vendar je vsak delavec vreden svojega plačila, to sem v cerkvi slišal. Če je vaša draga volja, dajte mi tedaj pismo, ki bo veljavno²⁰⁶ pred vsako duhovsko in deželsko gosposko; pa tudi svoj pečat morate udariti da bom brez skrbi nosil angleško sol po svetu. Če mi to daste, naj bom ves malopridnež,²⁰⁷ kolikor me je pod klobukom, ako vam bom kdaj kaj opotikal,²⁰⁸ dokler bom tovoril!”

Cesar je bil precej pri volji; minister Gregor pa nikakor ni pritegnil.²⁰⁹ Ali cesar ga ni poslušal, ampak še le dejal je: „Gregor, vzemi pero, pa zapiši kako je Martin rekel!”

¹⁹² zabranjeno, ¹⁹³ opasan, ¹⁹⁴ zatvorimo, ¹⁹⁵ krakonja, ¹⁹⁶ ražanj,
¹⁹⁷ jedva, ¹⁹⁸ šaku, ¹⁹⁹ Ne mlatite praznu slamu, ²⁰⁰ neprijateljstvu.
²⁰¹ crna zemlja, ²⁰² knjige, ²⁰³ čini, ²⁰⁴ laskati, ²⁰⁵ zameriti, ²⁰⁶ važiti,
²⁰⁷ nitkov, ²⁰⁸ protivio, ²⁰⁹ pristajao.

Minister Gregor se je kisto držal, hranil se pa le ni, kar so mu veleli; zakaj cesarja se vendar vsak boji. Kadar je bilo pismo narejeno in zapečateno, pravi cesar Krpanu: „Martin, ali prodaš meni pogače in vino, pa kar je še drugih reči? Najlaže bo tako, lej! S cesarico bom že jaz govoril, da bo prav. Mošnjo²¹⁰ cekinov ti dam; ti boš pa blago pustil. Kdo bo to prenašal z Dunaja do Svete Trojice?”

Krpan odgovori: „Poldrugo mošnjo pa še kakšno krono po vrhu, vem da je lepo vredno, ko bi prodajal brat bratu. Pa naj²¹¹ bo, no, pri vas ne bom na tisto gledal. Samo da jaz ne bom imel pri cesarici zavoljo tega nikakršnih ohodkov;²¹² ne lazim rad okoli gosposke! Pa saj imam priče,²¹³ da ste vi prevzeli vse sitnosti,²¹⁴ ki bodo prišle prvič ali drugič iz tega, dobro me poslušajte!”

Cesar mu de:²¹⁵ „Nič se ne boj; to bom že poravnal sam brez tebe. Na, mošnjo; tu je pa še pismo. Saj nocoj²¹⁶ tako še ne pojdeš iz grada, če le misliš iti; priklonil se je že dan ter noč se bliza.”

Ali Krpan odgovori: „Lepa hvala vam bodi najpopred za pisemce da ga bom v zobe vrgel vsakemu, kdor me bo ustavljal na cesti; pa tudi zavoljo²¹⁷ mošnjička se ne bom krčil. Kaj se ve kaj zadene človeka v neznanju? Morda mi utegne še na hvalo²¹⁸ priti. Vselej pravijo: bolje drži ga kakor lovi ga! Pri vas pa ne bom ostajal čez noč, ako se vam ne zamerim skozi to. Že hudo me ima, da bi spet enkrat bil na Vrhu pri Sveti Trojici. Samo še nekaj bi vas rad prosil, ko bi mi dali človeka da bi me spremil do ceste. Mesto je veliko; hiš je kolikor jih nisem še videl, kar sol prenašam, akoravno sem že v Reki bil, tudi v Kopru, na Vrhnikih in v

²¹⁰ kesu, ²¹¹ neka, ²¹² hedanje, ovde: posla, ²¹³ svedoke, ²¹⁴ neprilike, ²¹⁵ odgovori, ²¹⁶ nočas, ²¹⁷ radi, ²¹⁸ od koristi.

Ljubljani; ali tolikih ulic ni nikjer. S kočijažem sva se hitro vozila in toliko vem, kod sem prišel, kakor bi bil imel oči zavezane; pa sem vendar gledal na levo in tudi na desno; ali to ni dano vsakemu človeku, da bi vselej vedel, kje²¹⁹ je.”

Cesar mu je obljubil²²⁰ svojega služabnika, potlej mu je roko podal, pa tudi Gregorju velel da naj mu jo poda. Minister se ni branil; ali vendar je bil zavoljo pisma ves zelen od jeze.²²¹

Krpan zadene kij in mesarico²²² in to so bile njegove zadnje besede pred cesarjem: „Ko bi se spet oglasil kak Brdavs ali kdo drugi, saj veste kje se pravi na Vrh pri Sveti Trojici. Pozdravil bom pa že Vrhovščake in mater županjo. Zdravi ostanite!”

„Srečno hodi!” pravi cesar, minister Gregor pa nič.

Beleška o piscu: FRAN LEVSTIK (1831—1887) Levstik je rođen u slovenačkom selu Spodnje Retje. Učio je bogosloviju u Moravskoj (Češka) i pisao pesme. Zatim studira slovenske jezike i istoriju u Beču gde se upoznaje sa Vukom. Ne završava školu i nema stalnog zanimanja. Uređuje književne listove i sam piše.

Njegov **Martin Krpan** (1858) je prva umetnička pripovetka na narodnom jeziku kod Slovenaca. Predmet joj je isti kao u **Kanjošu Macedonoviću** od Stjepana Mitrova Ljubiše. Ona znači datum u slovenačkoj književnosti.

U svojim književnim kritikama Levstik upućuje na najčistije izvore narodnog jezika — na Vuka i na narodnu književnost. Njegov uticaj na ostale slovenačke pisce bio je vrlo veliki.

²¹⁹ gde, ²²⁰ obećao, ²²¹ gneva, ²²² sekiru.

Ђура Јакшић

Попа-Тихомир

Приповешка из Баната

... Дobar пастир,
Јер што каже ином
И сам својим потврђује чином.
Смрт Смаил-аге Ченгића

На целој големој равници плоднога Баната нећеш
наћи тако дивно село као што је Липолист...

Чим ступиш у село, а тебе задиви она чистота што
се на свакоме лицу које сретнеш и на свакој кућици
огледа; украј пута, а поред кућа, засађено багрење,
дудови и мирисне липе, па кроз њино зелено лишће
провирују весело бели дуварови скромних ратарских
станова. По гранама чујеш умиљато цвркутање свако-
јаких тичица, а из куће пројекује глас веселе дома-
ћице. Онде она ради, спрема, чисти — а сваки јој по-
сао пропраћа умиљата српска мелодија; каткада само
застане да покара дете што јој се ухватило за шарен
кецељац, па јој у њеноме веселоме раду само смета.

Пођеш даље улицом, наиђеш на цркву и школу; станеш, гледаш, дивиш се, а не можеш пресудити да л' је школа лепша, или је црква сјајнија. Обоје су у једној, зеленим летвицама ограђеној авлији; а по авлији посејана она ситна зелена трава троскот, што својом загасито-зеленом бојом онако умиљато на слабо око упливише: чисто ти крепи уморне зенице, а после те, рекао би, нуди да у дебелој сенци, што се од густо засађених липа и багрења по тој зеленој трavi пружа — да онде уморено тело одмориш... Па, што је јоште лепше: школа је пуна ученика, а недељом и празником црква је пуна побожних хришћана.

Тако мали Липолист изгледа данас, али некада је сасвим друкчије и жалосније изгледао: по улицама коров, у авлији коров, коприва и боца; куће од набоја, прозори од хартије, изнутра све мрачно и чађаво, а споља нечисто и неокречено; школе није ни било, а црква је изгледала као и друге куће у селу, само што је пред црквом била подигнута звонара од дасака, а на њој један гвозден крст, што је један стари Грк, који се у маломе Липолисту обогатио, у Темишвару за две форинте шајна купио, и то себи и целој својој породици за повољно здравље, а многобројним покојницима који су и по Турској и по Маџарској, каишарећи, поумирали — свима њима за душу!

Приповедају старци: кад су тај крст на звонару подигли, онда је општина липолиска три дана и три ноћи частила. Попа-Трива није за сва три дана оком тренуо, него је једнако пио, јео и богобојажљивога и христољубивога Грка благосиљао.

— Да ти Бог да, чича-Симо, и овога и онога света — заплећући језиком, говорио је попа-Трива, —

да те Бог умудри!... Рајско насеље!... И попи једну крмачу... да...

Даље није умео попа да говори, а и Грк-Сима се збунио, те није умео одговорити. Нарочито попина крмача — е, та му је целу урођену речитост за цео овај дан побркала!... Крмача! Он, чича-Сима Грк, да поклони пијаноме попа-Тривуну крмачу!... Та пре би одгризао палац на левој ноzi, који му је, и онако, кроз продрте чизме провиривао, него да се одвоји од своје угојене крмаче!...

Грк-Сима је ћутао читав дан, а попа-Тривуна пијана однеше сељаци кући. Кад га је попадија угледала, ударила се обема рукама у груди. И сељаци су били пијани и каљави, али сиромах попа изгледао је као да више личи на неку животињу која и нема наличности на човека, или која се од мајмуна у друго нешто, само не у човека, изметнула: у лицу модар, усне плаветне, а у очима насела крв; коса и брада, то је тако било побркано, као неко големо повесмо кучина које су несташни кучићи испод кревета каквог извукли, па га својим шапицама дотле растрзали, докле га нису за сваки гребен онеспособили... Црна хаљина на њему беше такође изгужвана и каљава, чизме подеране, али и саме дебеле закрпе и остале грозне пукотине бежу блатом тако улепљене, да не би могао погодити где су пете, а где ли ђонови.

На срећу Липолиштана, попа-Тривун је наскоро после те општинске части, а услед неумеренога пића, умро; а на његову упражњену парохију дође из киндскога диштрикта стари и честити попа, отац-Тихомир... Томе су се многи чудили, што да стари попа остави богату своју парохију у диштрикту, а да дође

у тако мало и сиромашно сеоце, као што је Липолист... Па и сам стари чича-Радисав, најуваженији човек у месту, није могао а да га једнога дана у својој простодушности не упита:

— А тако ти здравља, оче-Тихомире, право ми кажи: што си твоју богату парохију у диштрикту напустио, па да овде, са нама, нашу сиротињу довека делиш?... Несрећно ти је ово наше село Липолист! Нити нам ваља старо ни младо, ни женско ни мушко; осим тога — спахија са његовим немачким и маџарским ишпанима и пандурима! Богме су то муке, оче-Тихомире!... Па сад нам однекуда дођоше и Немци (Бог их убио!), населише, ево, скоро по села, спахија им сагради школу, па и цркву — а ми, ето, као што нас видиш: сваки дан све црњи и несрећнији!...

Стари отац-Тихомир слеже раменима, па тихим гласом одговори:

— Сви су људи, брат-Радисаве, деца Божја, па су и богати и сиромаси моја браћа. Богатима немам чиме, и не знам како да помогнем, само ми остаје сиротиња, и њој бих волео послужити...

Чича-Радисав није му разумео говора, али је био задовољан благим начином којим га је стари попа пре-дусрео, и радо је о томе по целом селу говорио: како су Липолиштани срећни људи, како су добили честита и блага попа. Једно је било само што му није годило памети и што му се на седоме оцу-Тихомиру није допадало...

— Неће да пије, а ми смо, богме, са покојним попа-Тривуном понеку чутурицу винца и ракице испили... Тек хајде, хајд'! Научиће се...

Тако је чича-Радисав размишљао, али се јако преварио, јер попа-Тихомир до смрти своје није пити научио...

Кад је стари попа у сиромашноме Липолисту за себе и своју малу породицу скромну кућицу подигао, навалио је на сељаке, који су га сваки дан све више поштовали, да приону, те да, сви сложено радећи, за своју децу и унучад школу подигну. Испрва су се сељаци томе опирали, јер нису могли да појме нашта њима школе. Та то је за мајсторе и варошане... А нашта ће школа поштену ратару?... А после, и по себи се разуме да је и у кући већа вајдица, кад дете на дому причува пилиће, а у пољу прасце и јагањце... Али зато опет добри попа није хтео одустати од своје намере. Чича-Радисав му је био на руци, па је с њиме попа ишао од куће до куће, богорадећи и благосиљајући све донде док није успео. Кад је школа већ била подигнута, и дође учитељ да отвори школу, сељаци су се надали да већ, кад није части било при полагању темеља, да ће при отварању до колена вино тећи; али кад видеше попу где с празним рукама уводи учитеља у дужност, они се сневеселише, а чича-Радисав није могао да отрпи а да му не примети:

— Оче Тихомире! Та знаш, то је као и у обичају, па не би згорег било људе и трудбенике око ове зграде бар по чашом ракице понудити — људи смо! — рече бојажљиво, бојећи се да не увреди попа.

— Баш зато што смо људи, постарасмо се за школу за децу нашу, а не за ракију... Зар не видите ове пакосне Немце и Маџаре, дошљаке и надничаре наше?... Па како би било да вам се у пакости својој потсмехну: „Гле, ови Вадраци штогод чине, све за ракију чине!“

Радисав се ућута и није смео даље наваљивати за њега, а остали сељаци и не беху толико познати а да би му смели што приметити... А осим тога, беше седи отац-Тихомир и сувише озбиљан, и по своме понашању, а и по изгледу: ретко се кад смејао, а и кад се осмехнуо, беше то сетан осмејак, пун значаја, а укор такође пун правичне строгости. Благ према свакоме, строг према себи... Спољашност му беше важна: величине беше средње, црте на лицу његову беху као у мермер урезане: строге, правилне; у црним очима још је тињао огањ, сведок страсно преживљене младости, али душевна његова снага све је то умела укротити. Он стојаше високо узвишен над самим собом.

— Јест — рече стари попа узбуђеним гласом скупљеној гомили сељана, — храм је подигнут у коме ће се деца учити да Бога славе, у коме ће се научити себе и ближње своје љубити и поштовати... Видите ли ви ове подмукле Немце и Маџаре?... Ви се смејете, па велите: „Та то су наши надничари!“... Јест, они вам данас надниче, а сутра ће вам господарити!... У томе их потпомаже држава, спахија, владика и вера њихова... Они им дају све оно што од нас на најподлији начин отимају; дају им занате, просвету и власт; дарезљиво пружајући им ваше рођене новце, откупљују вам, стопу по стопу, крвљу и знојем дедова ваших добивену земљу. Вас остављају глупе и у незнању... Та само један тренут да сте размишљали, уверели бисте се да вас себи за робове спремају...

Реч беше строга, опора, — али истинита... Сутрадан беше школа дупком пуна све мале, лепо и чисто очешљане дечице... И родитељи се већ унапред договараху које ће на какви занат давати, брижљиво раз-

мишљајући: да л' у Бечкерек, Темишвар или у другу какву варош, где су у оно време сами Срби трговину, занате, вештину и богатство у својим рукама држали...

Стари попа се радовао томе успеху; али је још много требало учинити, много штошта срушити, да се на тим срушеним развалинама сјајнија зграда подигне.

Народ је био напуштен, па му тако беху и становни, баште, па и жене, деца и људи... Ни о чему се није мислило него о частима и пијанкама. Роди се дете: пола се села згрне на част; ако жениш сина, или ако кћер удајеш, или ако крсно име славиш, још горе и црње!... Софра је пуна вина и јестива, а међу гостима ћеш видети и Немца, и Маџара, и Влаха... па сви се они труде да што више од тог српскога зноја, од те српске части са собом понесу.

То гостопримство, та Србинова љубав према ближњему, то неограничено поверење према свакоме чо-веку, та српска племенитост, то му је уједно и мана с којом се рађа и умире... Та мана могла је некада бити и врлина, али је у деветнаестом веку пропаст његова!... Знао је то добро стари отац Тихомир, па се зато и трудио да своју општину од извесне пропасти спасе.

— Ја љубим мој народ — говорио је добри старац, — и ја не могу мирним срцем гледати како се сам у својој доброту и невиности упропашћује... Ето, дођоше Немци и Маџари, голи и боси, па сада купују наше земље!... Неће дуго потрајати, а ја ћу мојим старим очима гледати како Србин, како пређашњи газда, како господар ове банатске земље досељеноме надничару надничити... Па смем ли ја то дочекати? Смем ли допустити да ми за живота вуци стадо раздиру?...

Тако једнога дана празничног седи стари попа Тихомир, а седу је главу наслонио замишљено на своју суву руку. На столу пред њиме не видиш никакве књиге — живот човечји беше старцу цела библиотека... По столу је прострт леп шарен ћилим, онаки као што га наше вредне сељанке умеју откати...

Сунце је својим умиљатим пролећним зрацима падало на његову седу браду и на шарен ћилим. Соба беше чисто окречена, а на земљаноме патосу нигде једнога трунка од какве нечистоће. Милина ти је погледати по тако скромној свештеничкој кућици! У њојзи нема блата, а нема раскоши: две-три сламне столице, чиста бела постеља, у прочељу клупа, ћилимом застрта, на дувару виси Мајка Божја, разним шареним позлатама искићена, а пред њоме лепо орибано од цинка кандило... Сељак, кад у таку собу уђе, и нехотице скине шешир с главе, поклони се и пољуби старога попу у руку...

Напољу су цвркатале тице, а ситна сељачка и попина дечица играла су се испред прозора. Час су тапкала у своје мале ручице, час трчала; а кад је неко пало, или друго што смешно учинило, онда су се сви у један глас церекали тако гласно, безбрижно: чинило ти се као да свако од њих у две мале пикуле свира... Седи попа промоли главу кроз отворен прозор, а деца се сва ућуте и чекају шта ће попа рећи.

— Децо, празник је, време је да у школу идете, а одатле ћете лепо сви у цркву...

— Хоћу ли и ја, бабо? — пита га његова мала несташна мезимица.

— Ти ћеш остати код куће, ти ниси још за школу, а у цркви правиш много нереди.

Деца се разиђу, а попа и даље размишља у својој самоћи. Сад уђе и црквењак. И он је прешао већ своје средње године; зулуфи су му седи, али се, чисто и лепо заглађени, пуштају у танким праменовима низа слепе очи. Он је скинуо шешир, пољубио је попу у белу руку, па мирно чека шта ли ће стари попа да му каже.

— Јевреме, на сату је пола десет, иди па зазвони на службу; подуже звони, јер, ево, од некога времена црква је остала празна, а по биртијама све се више беспослена света искупља, па онде троши своје муком и знојем стечене новце...

Црква је дупком пуна народа. Јеванђеље је прочитано. На дверима стоји мирно, у простој неишараној одежди, седи отац Тихомир. И женско и мушко упрло је очи у њега, сваки запео чека шта ли ће строги попа проговорити...

И попа узвишеним гласом поче:

— Храм Божји радује се, што вас на недра своја пригрлити може, вас који сте га напустили!... Слуга храма овога милином је обузет, што вам може овако скупљенима казати истину, коју сте погазили; што вас може опоменути на разум, на савест вашу, коју сте својим страстима угушили... Гле! Ваши виногради су неоппанци, ваше њиве су неоплевљене, и ви кажете да сте Срби, да сте мужеви! Ваше земље, ваше куће купују дошљаци, а ви се с поносом дичите: „Ми смо Срби, ми смо јунаци!“ Док ваша говеда, жедна и малаксала, траже макар и капи воде, ви донде по биртијама харчите тековину ваших дедова!... Док ваша деца, боса и гологлава, као сирочад по сокацима шврљају, донде се њихове мајке и сестрице у свилу облаче. Куће су вам јадне,

тамне, опале и неокречене; а на лицу ваших жена и сестара с прста је белила и руменила!... Још вас Бог милује, покварена браћо моја; враћајте се с пута који пропасти води...

„... Кајите се
Док није позвана
Душа к оном који небом тресе;
Док је доба, децо, кајите се...“

— Амин!...

Реч беше снажна, језгровита, а српско је срце пријемљиво — земља на коју се и кукољ и пшеница поседјати може...

Истина никоме није мила, али је, бар у себи, сваки признаје. Да се неки роб усудио Нерону казати: „Императоре, ти си тиранин!“, Нерон би се испрва насмешио, па би од пете до главе премерио смелога несрећника; а после би набрао своје густе обрве, у очима би синую пламен који му је свирепо срце раздирао, ноздрве би му се рашириле, и он би својим немилостивим гласом грмео:

— Истину си казао, робе! И зато ћеш на вешалима погинути!...

Вешала, тамница, колац и танае... то је од вајкада награда истини... Али наши Липолиштани, мирни синови природе, признавали су да греше; старога попа навикли су поштовати, па су га и слушали; реч му је била строга, али праведна.

Он није говорио противу светаца, него је сву своју речитост управио противу свечара; он није казао да не треба децу крштавати:

— И Исус се крстио на реци Јордану, али се народ није скупио да се онде опије и наједе, него да чује реч крштенога и крститељеву.

Он није говорио противу венчања, него противу свадаба:

— Донде докле се ви частите, Немци раде; докле ви, пијани, поред софре дремљете, време пролази — други напредују, а ви заостајете, или се повраћате на траг у првобитност, у прашину.

Беше у Липолисту неки Вилип Мамић, човек плитка разума. Од оца му је лепо имање преостало, али га је он у својој лакомислености брзо презадужио; за њега не беше више спасења... Сам је јурио у пропаст; па тек кад је стао на ивицу свога гроба, он се тргао, али се није могао више вратити.

Он беше готов да прода целу своју дедовину. Немци су за то чули, отидоше спахији, узеше новаца, па дођоше да му је откупе.

Али је пре њих дошао попа-Тихомир.

— Вићо, — рече благим гласом, — ако не може друкче бити, него баш да мораш своју очевину и дедовину продати, а ти бар гледај да је не даш Немцима.

— Ал', ево, попо, где се од наших баш нико не јавља; а на мене навалише Чивути, те ми траже и главно и камату... те ако ја не продам, продаће суд...

— То ће и бити — рече попа замишљено, гледећи своју седу браду, — ал' зато опет не сме српска земља у немачке руке прећи! Та зар ти не би било стидно да код Немца наполицу радиш?...

— Те како! — одговори снужено Вилип, па онда слеже раменима и онако полугласно додаде: — Ал' шта

знам?... Суђено је некоме да погине од пушке, некоме од топа, од сабље; а мени, попо, да под туђим плотом од глади умрем...

И њему, сиромашку, потекоше сузе низ збрчкано лице.

— Све ће још добро бити!... Само за два-три дана причекај и не дај земљу Немцима; за остало ћу се ја постарати...

Кад му је Вилип обећао да ће по његову савету радити, попа га благослови и оде право чича-Радисаву.

Старац се јако обрадовао доласку попину, а млађа чељад, пољубивши га у руку, изнесе пред њега млека, сира и меда, и већ што је Бог дао једној задружној сељачкој кући.

— Узми, попо, понуди се; па баш ако си вољан, ево, нека ти баба-Макра изнесе и чашицу ракице...

Кад је баба Радисављева изнела ракију, попа лепо захвали, али не хтеде ни од чега да окуси.

— Знаш, брате Радисаве, другим сам ти послом дошао... А за јело и пиће има још у Бога дана, најешћемо се и напићемо се. Него онај несрећни Вилип увалио се у дугове, па сад дође време да прода и кућу и земљу, и то Немцима!...

— Па шта му ја могу, оче-Тихомире?... Ето, и ти си га опомињао, а ја сам му говорио, па је ли кога послушао?... Знаш кад оно лани у пролеће дође време орању, а он, пијан, у биртији продаде и коње и волове, па му земља неузорана? Е, па сад реци, попо, ко ће онакоме помоћи?...

— Добри људи! — доврши попа Тихомир. — Ти си, брат-Радисаве, ланске јесени лепу крајцару за продату храну примио, а ти ниси баш од оних што своју

тековину по биртијама харче... Што не би ти његову земљу купио, него да је купују дошљаци Немци?...

— Јест, попо, али ја и сам имам толико земље да једва могу да је савладам —

-- Да, да! — рече попа, — ал' имаш и деце и уну-чади, да су ти живи и здрави! Па кад ти сви они поод-расту, а ти ћеш тек онда видети да ти је земље мало!... А после, ми не смемо допустити да нам ови дошљаци земље откупљују, па макар се знали и ревенити... Кол'ко имаш ти готовине?...

— Ја, попо? — рече чича-Радисав, чешкајући се по глави. — Та, знаш, могао бих за невољу саставити, тако, до три хиљаде шајна.

— А кол'ко би могао чича-Мата Срејин одвојити?...

— Мислим да би могао, тако, до две хиљаде; али не знам насигурно — додаде полако.

— Е, па и ја сам уштедео, тако, до једне хиљаде... а толико је доста да му све имање откупимо: кућу ћемо му дати, па нека он са својом дечицом живи у њој, а земљу да му дамо наполе; па ако буде човек, може временом све повратити...

Тако је и било.

Вилип Маамић постаде вредан човек, није више од-лазио у биртију, није харчио своју муком и знојем при-врећену крајцару; жена вредна, деца дорастоше за по-сао; њива му је на време узорана, виноград окопан и опрашен, кућа чиста и окречена, а на тавану пуно пше-нице и кукуруза.

Од то доба у Липолисту није могао Немац ама баш ниједну стопу српске земље купити: земља је пре-лазила из српских руку опет у српске руке.

То се, наравно, Немцима није допадало, а још мање спахији.

— Шта — рече једнога дана зловољно скупљеним око њега ишпанима, — зар један рацки попић да ми поквари планове?... Ове раце сам мислио раселити, а на њину земљу настанити Немце и Маџаре... А сада?... — И он ћуташе дуго замишљено, после се диже са своје свилене наслоњаче, па је дуго ходао горе и доле по персијским ћилимима застрој дворани; а кад је опет заузео своје место, он погледа строго своје послушне званичнике:

— Господо, измислите ма какав начин којим би се могли опростити овога несрећнога попа!

Ишпани и фервалтери разиђоше се, ћутећи и правећи у себи разне комбинације, од којих је свака на пропаст оца Тихомира смерала...

Беше јесење време, небо је било сиво — Петефи каже: суро као солдачко јапунце — по вас дан пада она ситна хладна киша, по сокацима блато; кроз село ретко да пропутује неки путник, а и кад прође, коњи му једва миле; на сваки по сахата кочијаш ће их зауставити, протрљати им уши и причекати да се мало издувају, па онда ће се попети на своје место и сасвим благо, чисто тепајући, храбриће уморне коње:

— Хајде, доро! Хајд', ћого!...

Звизнуће по зраку мало бичем, али ниједнога неће ошинути: Србин је и према животињама добар и милостиван.

Попа-Тихомир је седео у својој соби, па гледа кроз стаклене прозоре на улицу и замишљено посматра жуто

лишће, што се са липа и багрења, треперећи по влажноме зраку, у блато спушта.

— Таки је и живот човечји — рече у себи, тужно осмехнувши се, — баш као и ово лисје! Док је било свеже и младо, радо је примало под своју мирисну хладовину уморнога путника, а сад: ено га у блату! Мало после проћи ће туда неки човек или дете, па ће га нагазити, и тим је свршена историја једноме животу... Човек се рађа, расте, ради и умире... Дођу пријатељи, усаде му крст чело главе, на његову гробу засеју цветне лејнице, оплачу га и одлазе кући; за њима долазе други: погазе оно посејано цвеће, ишчупају му крст чело главе, да му ни спомена не буде!... То је тужна историја целог човечанства!...

У таке тужне мисли удубен, сеђаше још дуго, размишљајући о животу човечјем, седи попа Тихомир; док уједанпут застаде, погледа боље кроз прозор, виде где се нека кола приближују: коње тера неки старац кога он донде није виђао, а за његовим леђима седи једна жена, у голему једну мараму умотана.

Али они стадоше пред попину кућу. Човек онај закачи уздице за левчу, скиде се доле с кола и стресаше воду са свога грубог шешира, уђе на мала врата, а жена за њим; куцнуше учтиво при уласку у собу, уђоше унутра и пољубише попу у руку...

Отац-Тихомир их прими с обичном својом благошћу.

— А каквим добром се ви наканисте по оваквом времену?...

— Богме, попо, и није добро — рече човек што је довезао жену. — Ето, видиш, ова млада пада ми као

кума, ја сам је, да простиш, и крстио, још беше покојни
попа-Трива жив, Бог да му душу прости!...

— Па сад? — питаше отац-Тихомир.

— Па се, ето, и удала. Попа Трива је и привенчао
за некога спахијскога биреша, Мату Брдарова; а ја сам
ти, опет, у спахије одација на пустари... Е, па знаш,
попо?... Отац ми беше некада газда, а ја?... Људи смо,
попо, људи! А душа хоће хлеба...

Тако говори одација, а попа га стрпљиво слуша.

— Те јутрос, некако, послѣм окајасим се њиховој
кући; кад тамо, а оно шта је? Ларма, лом, стоји читава
баталија!... Мислим се да се нису биреша потукли?...
Знаш, попо, то код њих често бива... Уђем ја унутра,
кѣ велим: ако буде мој кума-Мата слабији, да му будем
на руци... Е, јест, ал' имаш шта и да видиш!... Моје јадно
кумче лежи, испребијано, на земљи, а несрећни Мата
грува је чизмама. Боже мој! Није да је бије кѣ што се
бије, знаш, већем онако се ни марва не удара. Ето, попо,
па гледај сам...

И он скиде дебелу мараму с младина лица.

Староме оцу-Тихомиру застаде дисање у прсима.
Он у своме веку није видео таке лепоте, тако дивнога
створа, као што беше млáда која је пред њиме стојала.
Лице јој беше бело као од карарског мермера, очи ве-
лике, па их је у своме урођеноме стиду оборила да још
дивније изгледа; загасите трепавице су бацале танку
сенку, рекао би на снег — јер се ни с чим другим не
могаше сравнити белина и нежност несрећне младе...

— Сад гледај, оче!...

И човек узне сироту младу за руку, откри јој и је-
дан и други рукав до рамена. По белој кожи пружали
су се големи модри отоци од бесомучних удараца...

Попа-Тихомир је дубоко уздахнуо.

— Луд је, или побеснео! — рече полугласно... — Сирото, јадно створење! — додаде после, ал' даље није умео од зачуђености ништа проговорити. За њега беше неразумљиво како је могао, како је смео човек и руку подићи, само да припрети овако дивноме створу као што беше ова млада, на којој свака цртица беше сведок мирне савести, благе и кротке нарави.

— Па сад кажи ти, оче попо, може ли она са онаквим нечовеком, као што је тај Мата, живети?

— У Светом писму стоји: „Љубите друг друга!“ — рече попа, али му је глас дрхтао. Први пут је, можда, оно говорио о чему није био убеђен... та ко би још могао љубити чудовиште?

Млада подиже своје велике црне очи горе. Хтела је нешто рећи, али се реч изгуби у јецању...

— Умири се, драга моја! — рече попа и понуди јој једну столицу да се мало одмори. Она седе, а до ње се посади њен кум, чича-Павле.

Кад се млада мало утишала, онда је попа поче испитивати:

— Драго моје дете, па кол'ко има година како си за тога човека пошла?

— Оче — рече кроза сузе сирота млада, — сад је четврта година.

— Па имате ли дечице?

Млада обори очи, уздахну дубоко, па онда тужно додаде:

— Немамо!

— А јесте ли досада лепо живели? — настављаше попа.

Она, сирота, опет уздахну и гледаше тужно преда се.

— Лепо смо живели, оче!

А њен кум додаде:

— Лепо, попо, те још како лепо! Знаш, што 'но реч, као голуб са голубицом. Никад рђаве речи, никад опора говора, но све лепо, благо — милина је било видети их! Не знаш које ће кога пре послушати, ко ће коме пре чашу воде донети... Теке, ето, има две, три недеље како он поче све опорије с њоме, те јутрос, ето, шта учини, несрећник!... Чини ли су, мађије ли?... А Бог ће знати шта је и како је! Текер видим да није добро!...

А да те није ко опањкао у њега, драго моје дете?...

— Не знам, оче! Онде су на спахијској пустари све сами биреши, људи прости као и други паори, али су поштени, и досад смо се са свима лепо живели...

— А ишпан? — питаше попа, узнемирен... — И ишпан је тамо на пустари?...

— Јесте, оче!... И млада застаде као да би се хтела нечега сетити... — Јесте, онде је и ишпан, онај гадни пегави Шваба што нам сваки дан по педесет пута опсује рацку веру, Бога и свеца!... Ох, оче, сад се сећам, несрећница!... Има, ваљда, три недеље како са мојим Матом све нешто шапуће; и синоћ је код њега седео скоро до пола ноћи. Дође кући, ја хтедох да му свучем, по обичају, чизме, али ми он не даде, свукао их је сам; после их је треснуо чак иза врата. То беше за мене тешко, пођох се разговарати с њиме, он је ћутао; а кад сам му се примакла ближе, он ме немилостиво отиште од себе, после ми рече потмулим гласом да сам... Ах, ја вам то не могу казати, то што ми је он рекао, оче... ја то никад нећу бити...

— Ви сте муж и жена, ви треба да budete једно тело и једна душа, драго моје дете! Ти треба да идеш кући, да се помириш с њиме, да га молиш, да га блажиш и да му опет кажеш да га љубиш... Тако и само Свето писмо заповеда.

Млада је сва дрхтала од страха.

— Кући? — рече упрепашћена... — Ах... оче, оче! Тамо се никад више не смем повратити! Та, ето, и кума-Павла запитај, нека ти каже шта је јутрос видео...

— Она не сме кући — рече чича-Павле, — убиће је, несрећник. Та, ето, јутрос извадио је из чизме нож, оштар као бријачица; да му га нисам истргао из руке, распорио би ово једно сироче.

Попа-Тихомир ћуташе замишљено. Многе је мисли претурао по памети, а није могао ни на једну да дође која би спасти могла ово једно створење.

После је опет стаде питати:

-- Имаш ли мајке, или оца, или други какав блиски род?...

— Никога више немам, оче! А и нисмо старином одавде из Липолиста; далеко тамо преко Тисе лежи село откуда смо се амо доселили... Стари кума-Павле, он је сва моја својта и родбина...

— Па лепо, чича-Павле, а ти је за неколико дана прими к себи у кућу, док се он мало поутиша; а ја ћу, колико сутра, отићи на пустару, говорићу му, саветоваћу га; све ћу чинити колико је у моћи једнога човека.

Чича-Павле се почеша по глави, после слеже раменима:

— Попо, драге воље бих моје добро кумче примио у кућу. Али, видиш, ја сам ти по вас дан и по сву ноћ на спахијској пустари, само ми је баба код куће; а

шта ће јој она и како ће јој помоћи, ако је онај зликовац нападне?... Него, знаш, учини ти души места, причувај је за неки дан, док она себи службе не нађе. Попадија ти је и онако умрла, имаш деце, да су ти жива и здрава, па чека их она причува, окрпи, опере... А вредна је, сирота, баш као кртица.

Попа ћуташе, премишљајући о томе, и није знао на шта да се реши... Напослетку устаде, разбуђен големим саучешћем према страдалници.

— Па добро — рече, — добро, чича-Павле, а она нек остане!... Данас имам један погреб, те не могу с тобом на пустару, а ти гледај те уграби времена, и дођи сутра с колима да ме тамо одвезеш, јер ја кола немам...

Чича-Павле пољуби попа у руку и оде; а попа узе младу за руку и одведе је у собу где су му деца била.

— Ето, драго моје дете, забављај се за неки дан с децом, те, ваљда, заборавиш терет и тугу своју... — А после додаде онако за себе: „Кад би се то заборавити дало!“...

Попа оде на погреб, а деца се скупише око младе и миловаху је својим ручицама по снежномо лицу. Она их гледаше, пуна сестринске љубави, а сузе јој блисташе у великим црним очима.

Сутрадан, тек што је подне превалило, дође с колима чича-Павле.

— Ево, кола чекају, оче-попо; ако си спреман, а ми да идемо. Има добар сахат касати до пустаре, а после се треба за времена и вратити...

Кад су стигли на пустару, нађоше Мату Брдарова; наслонио се на астал и гледа замишљено преда се... Снажан је то момак био, тај Мата: широке груди, мишићи

на рукама као да су од гвожђа ливени, лице је имао мушко, црте правилне, само сувише оштре, јаке; јабучица испупчена, вилице широке. Све на њему показиваше ону прождрљиву смелост која би се, иначе, могла примити и за карактеристику целог народа.

Кад је видео попа-Тихомира, он се дигао с места; али га није смео погледати, нити га је љубио у руку.

— Мато, ти си твоју жену злоставио — поче попа. Мата се трже као да га је неки ожегао, али ћуташе.

Ти си заборавио на своју заклетву; ти си погазио завет твој; ти си заборавио шта си пред Богом и пред људима обећао.

Мата ћуташе, а лице у светога свештеника дође румено, очи му севаху од узбуђености.

— Ти си био друга твојега свирепо, немилостиво; ти си ногама газио оно тело које си се заклео до гроба љубити и од сваке беде и напасти штитити... Ти си...

Мата га потресним гласом прекиде:

— Попо, она је... — Даље није умео говорити, оборио је закрвављене очи и ћуташе немо, потмуло...

— Ја сам читао Свето писмо — продуживаше ватреним гласом попа. — Свако је словце у њему свето, свака реч истина, вековима освећена... Јеси ли кадгод погледао у очи твоје несрећне младе?... У њима је написана невиност душе њезине, благост, кротост и она мученичка стрпљивост... Она је драги камен који си ти у блато бацио; она је срећа, она је љубав твоја, а ти си је пребио, уништио! Ти си убица живота свога!... Мато, прими своју младу натраг, моли је да ти опрости: она је блага, опростиће ти; заветуј се да ћеш је наново љубити, до гроба свога љубити!... То и Свето писмо заповеда.

Попа је стао и чекаше Матина одговора. Мата се борио собом, и баш у тај мах мину испод прозора ишпан. Мата је то видео, па се окрете попи:

— Оче, она је —

— Ту реч не смеш више изговорити — рече строго попа. — Она је благо на души твојој, отров који ти срце раздире... Покај се и прими своју жену натраг.

— Никад, попо! — рече отсудно Мата.

— Бог нека се смилује на тебе! — у тузи погружен, рече отац-Тихомир; — Бог нека се смилује и на оне који су у заблуди, који су на путу грешноме!

Попа изиђе напоље, а за њиме стари чича-Павле, коме су у очима још сузе трепериле.

Напољу је кроз голо грање и дрва ветар хујао, а пред густим тамним облацима летео је орао.

— Биће непогоде, попо; да се мало пожуримо! Видиш ли оног орла што пред облацима лети?... Ти облаци носе град, а онај орао јури да надлети облаке, како би се од града спасао...

Ветар беше хладан, а седи отац Тихомир сиромашки одевен и знојав, па је на томе путу назебао: добио је јаку грозницу од које се тек после седам осам дана придигао.

За све то време болести не отступаше од постеље му млада, прогоњена жена... Она гледаше са детињом љубављу свештеника. Често, кад би се уверила да спава, она му је љубила руку, а после би своју слабу ручицу метала на хладан дувар да се као расхлади, па би њоме хладила усијано чело свога заштитника:

— И њега је упропастио, злочинац!... Њега, доброга оца свију сиротих остављених! — говорила би ту-

жним гласом. — Њега, пријатеља целога човечанства!... Ах!...

Кад се стари попа предигао, прва му брига беше да обиђе школу и цркву, а и осталу парохију. Празник светога Арханђела се ближио, требало је и водицу осветити: замотао је, дакле, свој дрвени крстић у петрахиљ, па се дигао на посао.

Уће у школу, поздрави се с учитељем, благослови децу, прегледа их, и врло је задовољан био, што их је све на окупу нашао, а још више, што је сваки из свога предмета разумно и лепо на свако његово и учитељево питање одговарао.

— Чија је ова земља коју ми радимо и обделавамо? — питао је једно повеће ђаче.

— Српска — одговори му дете.

— А откуд ти знаш да је српска?

— Отуда — рече дете — што су је Срби од Турака оружјем освојили.

— А ко влада њоме?

— Цареви аустријски, који и осталим круновинама ове државе владају.

Другу децу је, опет, испитивао из рачунице, из земљописа и других предмета, и беше пун задовољства, што ти будући грађани у свему напредују...

После је ишао од куће до куће: где је нашао нечистоћу, покарао је домаћицу; где је видео раскош, укорио је мужа; где је наишао на распру и свађу, гледао је да посвађане измири; болесника је утешио, неутешноме је наду улио... Тако је радио честити отац Тихомир.

Кад се дома вратио, Марта — тако се звала она прогоњена млада — она га је на малим вратима с једним писмом у руци чекала.

— Оче-Тихомире, ово писмо оставио ти је спајински пандур. Шта ли ће с тобом?...

И попа је видео како се у младиној руци писмо тресе: она је дрхтала, у страху да се што са добрим попом не догоди... Попа прегледа коверту на писму; види да је преко жига ударен печат поште темишварске.

— Писмо је из Темишвара, драго моје дете; али ко га пише, шта ли ће са мнош из Темишвара? Та ја онде имам познаника... — После погледа у црвен велики печат пошиљачев. На њему је стојало: „Конзисторија епархије темишварске“.

— Шта ли ћу ја конзисторији? — питаше се сам; а кад је ушао у собу, отвори писмо и стаде га у себи читати.

У писму је ово било написано:

„Честејши отче Тихомире!

Дне 21 нојеврија да сте непременно предстали конзисторији ове Богом благословене епархије, поради ислеђованија почињених саблазни у вашој от нас дарованој вам парохији.

Дне 17 нојеврија 1833 љета.

Епископ
Самуило.“

Попа-Тихомир је пребледео као листак хартије.

— Саблазан!... — повтораваше сиромах попа. — У мојој парохији саблазан? Боже, Боже мој! Шта још неће човек за свога живота дочекати!

Писмо је отац Тихомир примио 19 новембра, а 20 се кренуо на пут...

Хладан ветар хујаше банатском равницом; бласто на друму беше тек упола смрзнуто. Коњи су били чича-Радисављеви, истина добри, али на такоме путу ни најјачи не би могли показати: ишли су лагано, ногу пред ногу. Ситан је снег вејао. Торњеви од околних села изгледаху као неке големе тамне сенке. Кад су кроз села пролазили, ретко се где чула песма ил' други какви весели гласови, све је тихо, мирно; само понеки пас на вратима што мало залаје, ал' и он се брзо враћа у шталу или вајат, па се с децом и с мачкама заједно греје поред топле пећи.

Староме попи беше зима, али је трпељиво сносио, све док нису стигли у Темишвар; а ту их је и ноћ ухватила. Ту је у гостионици морао одмах у постељу лећи, јер га је грозница почела трести... Кочијаш се дао у бригу због доброга попе, али сутрадан му беше лакше; он се дигао, очистио своје хаљине, обукао се, и чист, ошишан и очешљан, као што приличи честитоме свештенику, оде у конзисторију.

Кад је ступио у дворану, ту је застао владику где је већ заузео место у горњем челу за једним столом, на коме је зелена некад чоха одавно пожутела.

Владика беше човек омален, дебео. Лице му беше једро, али зато су се око очију опет виделе оне борице што се ка слепим очима и доле низ испупчене црвене јабучице пружају. Брада и коса беше му седа, и, да их је чешће сапуном прао, изгледале би као снег беле, а овако, занемарене, беху од силнога дувана жуте, чађаве; хаљине местимице од палидрваца прогореле... Остали калуђери изгледаху још јаднији и несрећнији; свако је лице било израз оне подмукле пустињачке глупости.

Кад је угледао попа-Тихомира, он је отворио своја дебела уста, па је бленуо у њега: чекао је да, по обичају, метанише пред њим; али попа то није учинио, него га је просто пољубио у руку. А и ту му је бледо лице поруменило, стидео се сам од себе, укоравајући се што да љуби тога подмуклог дембела, који ни од какве користи није ни себи ни човечанству, који живи да своје ближње оглоби, да се наједе, напије и да — спава...

Он с поносом стаде пред те глобаре поверенога им стада. Очи му синуше, пуне израза, пуне самосвести, и он с презирањем гледаше у ту из пустиње доведену гомилу црних судија.

— Ваша екселенција — рече мирно, — заповедила је да данас претстанем овој чесној и узвишеној конзисторији... — И он је опет поруменео, јер он није те калуђере држао ни за *чесне* ни за *узвишене*...

Владика је набрао чело, јер од потчињеног му свештенства још се није нико усудио да пре њега почне говорити.

— Јесте, ја сам заповедио да ми дођеш: имам с тобом рачуна, које ћемо, у име Божје, пречистити... А знаш ли какви су ти рачуни?... — И он гледаше својим малим зиравим очима оштро попи у зеницу.

— Не знам, екселенција, — рече попа мирно...

— Не знаш, ја; али ћеш да знаш!... Мораш да знаш!...

— Кад ми ваша екселенција каже!...

— Мени су стигла известија и од њихова благородија господина барона Винтертала, вашег спахије, и од ваших парохијана, да сте ви, отче-Тихомире... јеретик!... Да сте атеиста!... Да народ одвртаће од свете

цркве и наше православне вере!.. Је-л'-те, оче, како вам то звони?... Па још кад вам кажем да сте... ал' то ви и сами знате!... — додаде, подмукло осмејкујући се, христољубиви епископ епархије темишварске.

— Не знам — рече мирно попа — све док ме ваша екселенција о свему тачно не извести...

— Е, па, ево да ти кажем: да сте од биреша њихова благородија, спахије, жену присвојили... Младу, лепу жену.. Ха?... — И владика се весело церекао, па онда пакосно додаде: — И та лепа млада у вашој кући живи... Ха?...

— То је истина, ваша екселенција, — рече попа узвишеним гласом; — та млада, која је врло лепа, живи у мојој кући, с мојом децом... И донде ћу је држати докле год не нађе службу, или се не врати своме законитоме мужу...

После тога стари попа се још више исправио и с поносом, гледајући у глупо владичино лице, рече даље:

— А зар ја нисам, и као човек, и као свештеник, позват: голога да оденем, гладнога да нахраним, незаштићенога да заштитим, а сирочадима да будем отац?... Та млада је, ваша екселенција, — сироче!..

Калуђери су се сви углас смејали... А кад су они чули глас поштења, те да га у свакоме звуку попиних речи познаду?...

Попа-Тихомир пребледе као смрт, али је био миран и пун достојанства.

— Ваша екселенција, ја нисам јеретик, а нисам ни атеиста! То ће посведочити школа и црква, које су мојим трудом подигнуте и улепшане; то ће посведочити моји побожни парохијани, које у цркви сваке не-

деље и празника поучавам... А млада?... О њој ћу све донде очинску бригу водити, докле се с мужем не помири, или док себи другога крова или заштитника не нађе...

Владика се окрете конзисторијскоме нотарошу, који је у једноме крају собе писао.

— Јесте ли све преписали, и питања и одговоре?

— Јесам, ваша екселенција!

— Сад напишите решење: да се свештеник г. Тихомир осуђује на два месеца епитимије у манастиру Златици, а то је од 1 децембра до 1 фебруара идуће године; да му се парохија липолишка одузима, и да се премешта у влашко село Сато Серман...

После тога се окрете попи и питаше га пакосно:

— Јесте ли ме разумели?...

Попа Тихомир беше миран.

— Јесам, екселенција!...

Он се поклони, па, и не погледавши више у владику, изиђе из дворане...

— — — — —
У двору спахијскоме даје се част.

У прочељу седи спахија, а до њега заузео с десне стране место онај пегави ишпан са пустаре... Њихово благородије наточило је својеручно себи и ишпану чашу вина.

— Ова нека иде у здравље моме оштроумном Шелингу! — рече спахија, а остали сви прихватише са: „Живео!“...

— Видите ли, господо, — продужаваше спахија задовољно, — ја све држим да ће овај мој Шелинг пронаћи неку нову локомотиву, којом ће све ове Раце у месец преселити...

Сви су се грохотом смејали... Та досетка беше за њих јако оштроумна.

— Па како те је дочекао рацки владика, ха?...
 — Врло љубазно, благородије!

— А кад је видео дукате?...

— Синуше му очи као у змије кад хоће да прогута жабу... Верујте ми, благородије, да сам их дуже држао на длану, одгризао би му сву руку: тако је грамзиво гледао у њих.

— Ха! Ха! Ха!... — смејао се спахија. — Па шта ти је обећао?

— Да ће га преместити у влашко село Сато Серман... сиромашно село, а он не зна влашки... Од муке ће пресвиснути...

Тако су се у спахијскоме двору веселили и разговарали уз добру чашу маџарског вина, док се стари отац-Тихомир кући враћао. У повратку беше пут бољи, смрзло се, те су коњи лакше теглили; али у попиним грудима беше терет, једва је дисао. Ветар беше хладан, а он је са чела зној брисао...

Кад су дома стигли, Марта је стојала на вратима.

— Оче-Тихомире, ал' си пребледео!... — рече узнемирена млада.

— Грозница, драго моје дете!

Али то не беше обична грозница, то беше тифус, од кога се није више предигао.

— — — — —
 Пред мртвачким сандуком стојала је нема гомила гологлавих сељака; нико не нарушаваше ту мртву тишину, ниједна реч, ниједан уздисај... Голем је губитак био, неописана туга; једна суза не би умалила терет који је као стена на грудима читавог народа почивао...

Стари чича-Радисав је дуго ћутао. После се саже, прекрсти се и пољуби попу у оно бледо, мудро чело; затим га узе за суву руку. Ту је задрхтао глас старога ратара, сузе му потекоше, а он је својим храпавим гласом цвилео:

— Бог нека ти душу прости, добри пријатељу и учитељу наш!

— Отац си нам био! — рече, болно уздишући, Вилип Мамић.

— Отац свију сирочади! — јецаше она лепа, прогоњена млада, — пријатељ свима беднима, заштитник прогоњенима, учитељ целог народа!... И тебе нам отеше ти подли отмичари...

Из очију свију сакупљених потекоше сузе... И баш у тај мах пројурio је туда на четири врана коња спахија са ишпаном. Мислио је насмејати се; али кад је видео голему тугу, и нехотице скинуо је капу... Ветар је хујао, и он је чуо за собом клетву уцвељенога народа, па је дрхтао од страха...

Белешка о писцу: ЂУРА ЈАКШИЋ (1832—1878). Родио се у селу Српској Црњи у Банату. Учио гимназију и сликарство у Темпшвару, Пешти, Бечу и Минхену. Учествује у буни 1848 године као добровољац. Од 1856 прелази у Србију и служи као учитељ и гимназијски наставник.

Ђура Јакшић је првенствено песник. Написао је књигу најлепших лирских песама; али је написао и тридесет осам приповедака. И у приповеци се осећа песник, свуда има јака осећања. Описи природе и описи људи су му врло живописни, јер је Јакшић и у свом песничком раду био сликар. У причи **Попа-Тихомир** изнео је догађаје из живота свога оца. Његове приповетке, као и остала његова дела, изишле су у издању Српске књижевне задруге и Српских писаца.

Као и многи песници и Јакшић није умео да располаже новцем. Зато је увек био и остао до смрти сиромаш. Међутим, имао је велику

породицу: жену и четворо деце. Да би Ђуру Јакшића материјално обезбедио, Краљ Милан Обреновић га је 1872 године поставио за ко-ректора Државне штампарије. Тако је Јакшић дошао да живи у Бео-граду, али опет врло оскудно. Становао је у крају где су станови најјевтинији, међу осталом београдском сиротињом. Кад је умро 1878 године, цео познати Београд и све виђене личности скупили су се код неугледне куће да одаду последњу почаст Ђури Јакшићу. Изненађени суседи су се питали ко је био овај човек који је толико времена про-водио исти мучан живот као и они. Тек тада су сазнали да је њихов сусед био један од наших највећих песника.

Avgust Šenoa

Karanfil s pjesnikova groba

Vani je zima. Sjever siječe nemilo motajući krupne pahuljice, po ulicama snijeg do koljena, s krova vise ledene svijeće. Kruta i ljuta, prava i zdrava je zima. Ja sjedim u svojoj sobi sam kraj plamsave peći, sjedim sam i prebirem malu, žutu knjižicu. Malena je, ali puncata i mojemu srcu mila. To sijeća, to gori, to plamti, gotovo misliš da plamen iz požučele hartije liže. Deset puta proštio sam te vrstice i opet ih čitam. Tu ima duha, ima srca. A znate li tko napisa tu malu siroticu? Nesrećni „jezični doktor,” kako Kranjci fiškalu vele, nesrećni Franjo Prešern. A znate li čija je bila? Prešernova. No, da li je čudo da mi je mila? Gle, među žutim listovima i cvijetka! Karanfil je, mislim, ili je bar bio. Ubogi cvijetak! Kako je stisnut, kako je žut! I nije šala. Dvadeset godina drijema u tom papirnatom grobu. Nekad, da, nekad je sjao i cvao. Milota ga je gledati bilo. I ja sam ga vidio. Kako rumen, kako pun, kako se milo lju-ljao o vjetriću, kako je na njem treptjela rosa. Takov bi-

jaše — protekla tomu prošle jeseni dvadeseta godina, — a cvao je u Kranju na Prešernovu grobu. Bože moj! Kako se to mijenja u svijetu! Da, i mi smo kao cvijeće: pupolj, cvijet, uvelak, — djevojka, žena, baba, da mi oprostite! Gledam ga i gledam.

Zimska je noć; oko mene mir, vatra praska, sitni plameći skakuću po bukovoj kladi, svjetiljka dršće na stolu preda mnom, iz moje pameti uzvijaju se ugasle, blijede slike, i postaju življe i rastu. I moj karanfil kao da se rumeni, kao da cvatući diže glavicu, kao da govoriti želi. Govori, cvjetiću, govori, neka te slušaju dobri ljudi! Neće to biti umna priča natanko predena i fino brušena; biće to šaka riječi onako bačena u svijet na dobru sreću, a iz mladih dana. Šta je, da je, od srca je. Pa to nije zlo.

Bijah đak, vesela vragoljasta krv. Ni bijesa se nije sam bojao. Dolazio sam često u društva. Naša „jeunesse dorée” držala je visoko svoje makove glave čavrljajući o kakovu vis-à-visu s ozbiljnošću, s kakovom diplomati raspravljaju istočno pitanje; makove glave „pravile su furore,” a ja sam međutim kvario četvorke ili sam znojeći se sjedio šuteći kraj svoje plesačice kod kotiljona. Poslije se promijenilo dakako i to. Briga nijesam imao nikakovih, šala puna torba, a svojih zlatnih snova ne bih bio prodao ni za carevu krunu. Gradio sam i stihove. Valjda znate šta je onakav mlad stihotvorac komu se tlapi prvi put o idealu. Ne mislim da ima smešniji stvor na svijetu, nego što je takav mladi vilin sin, koji na rubu svoje školske knjige gradi šepave sonete ili idući ulicom redovito posrne, kad god se sastane sa svojim konkretnim idealom kad se vraća od podnevne mise. Baš takov bio sam i ja; hvala Bogu, te nijesam svojih tadašnjih pjesničkih plodova dao tiskati. Učenje mi baš nije

mного muke zadavalo, preskočio bih sve to, što se veli, skokom. A duša mi se krilila u svijet — u široki svijet. Oprostite mi te karakteristične opaske sa školske klupe! Nijesam već dak, neću ih ni dački pripovijedati, a nije neugodno sjećati se poezije onoga zlatnog doba života koje na žalost ne traje duže od leptirova vijeka, za koje u čovječjem srcu niču najplemenitiji osjećaji, koji su kod zrelijih ljudi u naše nemedičejsko doba vrlo rijetki. Valja mi reći i to da su te crtice upravo potrebite za moju nečešljanu priču, koju će možda koji veleučeni sudac in poeticis badava kušati da mjeri svojim teoretičkim rifom. Stvarca napokon nije nego priča „o zabludjeloj ovci.” Naš krivonosni direktor — nos mu se nagibao na lijevo — dođe jednoga dana obrijan među nas, bučnu čeljad koja je brujila u kući na trgu svete Kate, nad kojom je kućom zaonda visjela dvoglava crna ptica kao nad kakovom trafikom, premda se ondje nije prodavao burmut, već svjetska mudrost. Dode, rekoh, direktor, zažmiri jedanput, nakašlja se dva puta, pljunu tri puta, i zabode svoj šiljasti nos visoko u zrak kao pijevac kad se napije. Valja reći da nam taj „feldbaba” germanizacije nije osobito u volji bio, ne toliko poradi kriva nosa, već jer je bio po čudi Torquemada en miniature. Zaradi njega zamrzio sam bio na pjesme veseljaka Horaca. Krivonosni Torquemada raskrajao nam je plodove toga dvorskoga pjesnika obično po podne za sparnih ljetnih dana povrativši se nakićen od kakova kanoničkog objeda, pa nas se znao namučiti do zla Boga. Jednu jedinu stranu Horaca komentirao nam je potanko: pivnice, boce, zdravice rimske i različne vrste latinskoga vina. Vele, zanimljiva bijaše njegova rasprava o razlici među falernskom kapljicom i Bukovcem. Premda direktor nije ljubio Hrvate, mililo mu se silno hrvatsko vino, a o starorimskom moštu govorio je s tolikom vještinom kano

da je u kolu saturnalske braće pijan skakao po trgovima vječnoga grada. Uostalom jamčio je njegov zoroliki nos za potpunu vještinu u toj grani arheologije. No ovaj put ispriječi se direktor kao farneski Herkul, pa stade sipati na naše nemirne glave vreću latinskih poslovice, umijesi nekoliko fraza o velikom austrijskom patriotizmu s nekim neobičnim patosom, koji je mnogo naličio na klopotanje žrvnja, a jezgra cijele peroracije bijaše da su nastali praznici, časovi zlatne đačke slobode. Kad se cijela klasična ceremonija svrši, prebaci naš Cerber skutove svoga kaputa pa iziđe olimpijskim korakom iz kuće, a za njima provalismo mi — bučna rulja ispod krila dvoglavoga orla, ispod nepomičnih obrva našeg „pastira naroda.” Uzdahnusmo iz dubine naše duše, a ja da dokažem potpunu slobodu, potpuno gospodarstvo svoje, prognah starca Omira k Ciklopima, Virgila u Tartar, a svu ostalu znanost za peć. Odlučih poći u svijet. To je svakako velika odluka. Ali šta je svijet? U tom se ne slažu svi ljudi. Neki seljak Šestinac reče mi jednom: „Nama izlazi sunce od Zagreba, a zalazi u selu Vrapču. To je naš svijet.” Valjda znate da čovjeku ne treba nego dvije ure da obide taj mikrokosmos poštenoga Šestince. I ja, materin slatki mazunak, imao sam vrlo homeričan pojam o svijetu. Nijesam dakle pravo znao kojemu vjetru da povjerim svoja krila. Ali pomože prijatelj Albert. Zovem ga tako, jer se i danas drukčije ne zove. Lijep, zdrav, krepak i bistar mladić. Bijaše srednjega stasa, jakih mišica — za mladih ljeta više muževna lica. Po široku, ali oštru licu, po jakim usnama, po gustim obrvama nad crnim, žarkim očima, po bujnoj vrankosi, po strasti i fantaziji poznao si na prvi mah da ne polazi ni od Hermana ni od Tuznelde.

Albert bijaše rodom uistinu Slaven — Nehrvat, ali birokratsko dijete. Vi me razumijete. U njegovoj obitelji

govorili su ljudi samo sa služavkom maternjim jezikom, inače uredovnim, da ne bude sumnje o panslavizmu. Šta ćete, takvo je bilo vrijeme! Mene je jednom krivonosi direktor ljudski izgrdio našavši kod mene „Lazaricu” ćirilicom tiskanu. „Zašto,” reče, „kvarite oči tim kineskim hijeroglifima, koji samo rusku propagandu šire?” Da, i Kačićevu pjesmaricu baci neki Tirolac, ravnatelj nekoga zavoda, u peć, jer je ćirilicom tiskana bila. A Kačić bar ne stoji u „silabusa”. No htjedoše nas radikalno utući, da budemo i moralni panduri. To kod nas Hrvata. A molim vas, šta tekar Albert, sin birokrata! Da je Slovenac, mogao si razabrati iz krsnoga lista, kako spomenuh, iz razgovora s kuharicom. Nije dakle čudo da je Albert po uputi oca svoga riječ „Austrijanac” zbilja držao etnografskim pojmom i po tom udesio svoje rodoljublje. Nije mrzio na Slavenstvo, bijashe plemenit mladić, ali duh tadašnjega vremena stvori od njega „sujet mixte.” Ideje mu se nisu krilile na sjever, na istok, na jug preko crnožutih međašnih stupova, jer je bilo dopušteno uvoziti inostranu duševnu robu samo od zapada — iz Germanije. Albert je ćutio doduše da je i u Hrvatskoj bar napo kod kuće, ali je vazda u desnom džepu nosio Šilera, a u lijevom Getea, no nipošto ni „Wilhelma Tela” ni „Geca von Berlihingen,” jer se to držalo u ono doba za „aberratio mentis humanae.” Bijah tada još napo dječakom, nijesam imao oka koliko ga danas imam, ali kad dozviljem Alberta u pamet, kad razmišljam o njegovoj ćudi, to sada nakon toliko godina vidim kako je nenaravno cijepljenje tuđega duha izvrnilo bilo svu živu, strasnu narav čestitoga slovenskoga mladića. Moj Albert posta sentimentaln, melankoličan, da, „nesrećan,” premda o kakvoj nesreći nije imao ni pojma, živeći uz roditelje bezbrižno i udobno. Bože moj! Kako je gutao Geteova Vertera jedan, dva, tri puta. Napo-

kon bijaše uvjeren da je sam uistinu drugo živo izdanje Vertera. Ni ja nijesam bio stao na svoje noge, kako ćete kasnije vidjeti, no kako sam više epske nego lirske naravi, znao sam se ne jedanput i nasrditi halucinacijama svoga Alberta, i jednom mu rekoh dosta cinički: „Ta kupi do bijesa kuburu i dotjeraj novoga Vertera do kraja!”

Podveče nijesam išao s Albertom u šetnju, jer mi je pri mjesecini neprestano deklamirao pjesmu „Abendland-schaft” od Matisona, kojoj bi kašto dodao „Elegiju na ruševinama staroga grada.” Napokon se zakopa i u Lenau. Od Vertera posta ujedanput Faust — — — da, od Alberta gotovo da nije postao Lenau, ne onaj divni Lenau, pun pjesničke sile, već nesrećni Lenau u Deblingu, čiju je fantaziju pokrivao crni mrak ludila. Albert ne piše već pjesama, ali je imao vrlo živu žarku fantaziju. Mislim da je mogao postati pjesnikom. Njegov Pegaz zapregnut je sada pod prozaička kola. Ali onda Lenau. Počeo mi je posve ozbiljno govoriti o nekoj neizvjesnoj tjeskobi, o glavobolji, kako se u njegovoj fantaziji slike iz minula doba miješaju sa sadašnjima; govorio mi je i o tom kako i pod kojim uvjetima nastaje ludilo, a ja mu kroz smijeh ukratko odvratih: „Amice, ne govorimo o postajanju ludila, ti si već i onako čitavo poludio.” Uvrijedih ga, ali se pomirismo. I Božja sreća! Moj se Albert zaljubi, moj Albert ozdravi ponešto. Ideal njegov — dosjetljiva gradska gospodica — vraćala mu je doduše ljubav, ako se mladenačka igrarija smije ljubavlju krstiti, ali je sve njegove pjesničke hiperbole vješto odbijala pecavim dosjetkama i naravskim onim humorom koji je našim čistim Hrvaticama prirodan. S prvine je to sanjara Alberta dakako boljelo, ali poslije bijaše presrećan s tih pecavica, jer, veli, iz njih provire Hajneov sarkastički duh, što je uostalom posve kriva poredba bila. Sad je Al-

bert udario u diple Hajneove, pa stao kopirati „Knjigu pjesama.” Napisa cijelu knjigu pjesmica, a to bijaše spasonosan odušak njegovoj „svjetskoj tjeskobi.” No kad vam rekнем, da je idealu — zvao se, čini mi se, Zorica — bilo dvadeset godina, a Albertu osamnaest, pače je još čakom bio, priznat ćete da je situacija bila nenaravna, i da lijek nije mogao biti trajan. Albertov ideal nije, dakle, povrijedio pristojnosti kad je idući za računom cijeloga svijeta jedne pokladne nedjelje sio pod vijencem u kočiju, pa se povezao u crkvu svetoga Marka da postane nerazdruživom drugaricom vrijednoga muža.

Albert, dakako, nije mogao shvatiti te posve zdrave logike, pa je s tragičnim patosom poput Otela uskliknuo: „Izdajstvo!” Još jednom uveče pođe pod prozore nevjernici da bar za bijelim zastorima vidi još jednom crnu siluetu nevjerničinu, ali ideal nije imao kad pokazati se, i drugoga dana dobi moj Albert gradskom poštom sve svoje Hajneove imitacije uz učtivu bilješku, „da će njegov razbor (ta riječ bijaše pogrješna) razumjeti da udata gospođa nikako ne može čuvati rukopisa drugoga muža. Uostalom da ga uvjerava o iskrenom prijateljstvu i tako dalje.”

To je bilo na početku praznika.

„Prijateljstvo!” nasmija se Albert gorko zgnječivši pisamce, „ta je riječ lijep, sjajan cvijet u kojemu se krije otrov nevjere. Kolika ironija! Prijatelju,” nastavi očajnik ozbiljno, „ne mogu da dišem taj zrak gdje diše izdaja. Ja idem u čistu djevičansku narav, u kranjske divne gore, da ondje iskalim srce. Podi i ti! Hoćeš li?”

„Hoću,” odvratih, i tu se počinje priča „zabludjele ovce.”

Prije nego vam stanem pričati o našoj mladenačkoj Odiseji, dopustite mi da vam kažem i drugoga junaka ove

pričice, to jest — sebe. Ne budi vam za to žao. Znam da je ponešto bezobrazno, premda je to u mnogih pisaca i učenjaka ušlo u običaj. No moj grijeh nije vam tolik. Ne goni me na to taština ni slavičnost, već je to iskrena ispovijed mogega srca, a gdje je moje srce, tu moram biti i ja. Pa neću ni mnogo riječi trošiti. Definicija moje smjerne ličnosti jest: *zagrebački* sin. Vi shvaćate po prilici tu riječ, kad znate što je Zagreb. Kad vam velim „zagrebački sin,” morate sebi nehotice nešto blijedo ili nešto šareno dozivati u pamet, ili kako Francuzi vele: „sujet indécis.” Zagrebačka djeca bijahu onda i kod kuće tuđim duhom odgojena: mali Zvonimirčići i Dušančići, male Zorice i Zlatice njemčukale su strahovito — pa onda još i njemačke škole, gdje smo imali posve zamijeniti hrvatsku svoju kožu kosmopolitičkim fračkom. I ja bijah takav zagrebački Švapčić. Zarana poznavao sam Šilera, Čokea, Birgera, znao sam dječakom ukrasti svojoj majci Bulvera, Dikensa, Viktora Iga; „Rienci,” „Piklikovci,” „Notre dame de Paris” bijahu mi već u desetoj godini dobri znanci, premda ih nijesam pravo razumio, ali kad prvi put dočuh u četrnaestoj godini ime „Gundulić,” pomislilih da je to može biti nekakov hajdučki harambaša. Razljutih se, zastidih se da o tom ništa ne znam. Hrvatski sam umio, ali kao kakva piljarica. Na sreću dobismo profesora Primorca, Hrvata. Taj čovjek kao da je bio saliven od mjedi. Kaplju po kaplju čistoga hrvatskoga jezika ulijevao je u našu dušu, makar se krivonosi direktor praćkao kako mu drago. Bijah spasen — napo spasen, jer su gotovo svi ljudi kod nas mislili da smo definitivno propali. Takva mlada trska o vjetru bijah, dakle, kad se pod jesen dadoh na put u kranjske gore sa svojim prijateljem Albertom. Da bude romantika potpuna, nabavismo i romantičko odijelo. Haljinu od ruskoga platna, oko pojasa širok remen, visoke čizme,

čuturu, valenštajnski širok šešir, gunj, drenovaču i telećak od crne kože. U taj telećak bio sam stavio nešto bijele rubenine, četku i Šilerove pjesme. Puni nestalnih nada i željni pustolovina prodosmo s osobitim ponosom nekoga večera kraj crno-žute mitnice kod Črnomerca iz bijelog Zagreba u bijeli svijet.

Naš ponos bijaše samo jednom živo uvrijeđen u štajerskom mjestu Breščima. Ponosite glave stupismo u brežaćku krčmu, i prošavši kroz seljačku sobu, krenusmo u drugu gospodsku, ali se na pragu ispriječi pred nama kršna Slovenka konobarica, pa nam vrlo ujedljivo doviknu: „Tista pa je hiža za gospodje” (ta je soba za gospodu). Nije nikakvo čudo da nam je od gnjeva skočila krv u mlada lica, jer se mi pjesnički racmančići držasmo nečim višim negoli su obični samrtni ljudi, a evo nas Mica držala za „profanum vulgus.” Poslije razumjesmo da su nas neki držali za Garibaldovce, drugi za putnike kalfe, i tako se prevarismo poradi silnog dojma našega romantičnog odijela. Stisnuvši međutim zube i gurnuvši Micu vrlo nježno u rebra, odvratih joj posve lakonički: „I mi smo gospodje,” pa tako provalismo u zaklonište brežaćke aristokracije. Za jednim stolom sjedaše individua srčuci gradačko pivo. Ponajznatnije lice među njima bijaše trbušasta, ćelava ljudesina velikih, mutnih očiju. Na krupnom nosu sjedahu naočari, brada bijaše utisnuta u ovratnik, a na šiji motala se austrijska činovnička kapa. „Gospodin kotarski pretstojnik,” govorahu mu drugi previjajući se amo i tamo. Dakle njemačko birokratičko klupko. Nemili pozdrav na pragu probudi u nas neku žicu opozicije, pa odlučismo samo hrvatski govoriti. U prvi mah ošinu nas „Bezirksvorstand” glupim okom i podignu svoj nos, kao da je naša nazočnost okužila zrak. Konverzacija birokrata zape jedan časak, no kad se bez obzira ponamje-

stismo *skinuvši svoje telećake, kad počesmo piti najbolje vino i jesti frigane piliće, stisnuše birokrati glave vireći ispod oka na nas i šapćući, a kad u svoj hrvatski govor umiješasmo fraze kao „konštitucija,” „Garibaldi,” „Napoleon,” porumeni „Bezirksvorstand” poput purana, poče teško disati kao parostroj, plati svoju čašu piva pa išeta jarnosno, a za njim cijela četa. Tako iskadismo brežračku aristokraciju; moj Albert iskapi u slavu toga slavodobića čašu lutemberškog vina, a ja se veseljah od srca, jer se u toj Leti utopila i posljednja uspomena izgubljenoga ideala.

Neću da vam dosadujem opisujući naš dalji put. Ljudski izmučeni, stigosmo u kuću Albertovih rodaka — u Kranj. Ja kao da sam se bio preselio u drugi svijet — u raj. Preda mnogom puče sva divota kranjskoga gorja, svi oni strmi vrhovi osuti tamnom jelovinom, svi hladoviti klanci, pjenušavi potoci, svijetlozeleni proplanci, sitne crkvice navrh brda, — a k tomu na brežuljku to staro — staračko mještašće. Tu se još viju pod mahom ostaci staroga gradskoga zida, ondje se penje pod oblake na pećini sivi propukli toranj, gdje su nekad mučili vještice, tu stara gradina davnih kranjskih vojvoda, ondje starinska gotska crkva, puna kamenih vitezova i zmajeva. Pa kad uveče pada rumen na gorske vrhove, kad nadaleko čuješ kako pokuckavaju srebroglasna zvona! Nikad ne zaboravih jednog prizora — večernice! Već se mračilo; pod mrkim svodovima gotske crkve drhtahu svijeće, orgulje brujile čudnovato kao grom, širom crkve klečahu seljakinje. Ispod bijele peče rumenilo im se puno plemenito lice, pri žaru svijeća ljeskahu im se crne velike oči, a iz grla im se orila starinska slovenska pjesma. Toga sklada, tako nježna, priprosta, ali i uzvišena suglasja ne čuh nikad u svom životu. Stisnut u kutu, gledah taj narod, slušah taj pjev, i duša mi se duboko potrese

Kad sam iza toga stao čitati Šilera, činio mi se posvê drukčijim. Sve razmišljah i razmišljah, dok se napokon ne upitah: Da li je Šiler za to gorenjsko podneblje? Nijesam pravo znao odgovoriti na to pitanje, ali skoro nadoh taj odgovor.

Kuća Albertovih rodaka zvaše se „Stara pošta,” — a uistinu je gostionica. Gospodar nas dočeka ljubezno, gospodarica, žena mu, namjesti nas kao da smo joj sinovi od srca. Vele se začuđih nečemu. U Albertovoj kući u Zagrebu nijesi čuo nego njemački, kod ujaka mu u „Staroj pošti,” ni njemačke besjedice — sve slovenski; — morali smo tako i ja i moj Albert.

Ujak bijaše čovjek nestar, jak, ali neka bolest mu ubijala život. No nikad ne bi pokazao svoje muke vazda šaleći se, veseleći se. Žena mu je malo kroz dan govorila s nama i s gospodom radeći junački po gospodarstvu, da je bila milota gledati je kako zasukanih rukava vlada po dvoru. Ti ljudi, dosta imućni, nijesu imali od srca poroda, ali su bili uzeli u kuću djevojku, dalju ženinu rođakinju, napo seljakinju negdje od koruške mede. Ne znam pravo kako da vam je opišem. Jeste li vidjeli rosu na listu, pticu na živici, rumenu jabuku na tananoj grančici, — takova bijaše Neža. Ne bijaše varoško dijete, kako vam rekoh, ali kako je sitno koracala, kako se nježno vladala, ručicama mahala, a sitna usta na smijeh skupljala, bijaše tako nježna, tako fina, tako tankočutna, da si nehotice pomisliti morao: Nije li to djevojče uteklo iz kakova salona, nije li se za šalu mlada preobukla u seljačke svite kao što „Marta”? A opet ni sjenke koketerije — prava, zdrava, čista, nedodirnuti narav, cvijetak kako ga je sred polja zasadio Bog bez pričine ljudske. Bijaše crnka, malešna, sitna, puna, ali brza kao vjeverica, pecava kao trn, nježna kao hladak, a

elibrary.matf.bg.ac.rs

Virtual Library of Faculty of Mathematics - University of Belgrade

kad bi se od srca nasmijala, kao da su se s gore srebrni zvončići ozivali. Više puta promatrao sam to dražesno lice. Bijaše dugoljasto, slovensko, čisto bez pjege, rumeno i bijelo, ružica na snijegu, puno kao dva vanjkušca na Božjem oltaru. Obrvice crne, tanane, ravne, pri kraju zavinute, usta — puna malina, palac široka, a crne oči, oh te oči, kao u ptice, nestašne mile pjevačice. Djevojka je govorila brzo, hrlo, — već kao Kranjice, nije umjela ni tri riječi njemački, a kad se govorilo pred njom tim tuđim jezikom, gledala je u zemlju, gladila je rukom svilenu pregaču. Ljudi vele da ima čovječje oko najčarobniju moć, — ja velim da ima i čovječje grlo, bar njezino je imalo; kad bi ona zapjevala, tad bih ja stisnuo oči, srce pucaj, glavo poludi! Ja sam skakao po grmlju i kršju, a moj se Albert dosjeti opet da je u Zagrebu izgubio ideal, pa skreše čislo suznih njemačkih elegija. Kad je ovakovu lamentaciju isprešao bio iz tintarnice, znao me je pozvati u vrt za kućom. Ja bih legao u zelenu travu potrbuške i pušio kratku lulicu, Albert sjedeći preda mnom deklamirao je s tragičkim patosom njemačku elegiju mašući rukama, dok ga iza ružičnoga grma ne zakrči milozvučan smijeh, a nad ruže se izvi Nežina glava.

„Joj,” nasmija se djevojka, „kako Albert lijepo njemački „prodekuje,” šteta da ne ide za popa u Kočevje!”

Albert se dakako takvom prilikom silno razljutio.

„Šteta, što je tako lijepa djevojka personificirana proza,” znao mi je reći, a ja mu odgovorih:

„Brate moj! Ta proza ima u sebi više prave poezije negoli tvoj patos.”

Jednom sjedasmo u vrtu za večerom: gospodar, gospodarica, Neža, Albert i ja. Bila je baš lijepa mjesečina. Zlatno svijetlo prodiralo je kroz vinovo lišće sjenice, gdje smo na panjevima za dugim stolom sjedili. Nikad ne zabo-

ravih toga časa: Albert bijaše vanredno ozbiljan, ljut, i odbijao je dimove svoje smotke s nekom bjesnoćom prema mjesecu. Šutljeli smo.

„Šta je, Alberte?“ zapita kroz smijeh gospodarica, „ti ne jedeš, ne piješ, a kako silno dimiš, kanda si ljut!“

„Ništa, ujno!“ odvrati Albert.

„Ne pretvaraj se,“ reče Neža ponešto razdražena, „na mene se srdiš, zar ne?“

„Zašto bijesa?“ nasmjehnu se gospodar motajući palce.

„Tako je bilo,“ nastavi Neža jasnim glasom i oko joj sinu; „jutros dodjoh u vrt da izvadim povrtnice za objed. Najedanput začujem nekakvu prodiku. Zavučem se za grm, pogledam. Bože moj! Čudna li čuda! Ovaj gospodin Hrvat leži u travi na truhu pa puši, a Albert sjedi, vrti glavom, okreće oči, maše rukama, uzdiše i govori nekakvu švapsku litaniju. Stisnula sam dušu, ali badava, udarila sam u grohot i rekla Albertu da bi bio dobar za „fajmeštra“ (župnika) u Kočevju. Je li tako, gospodine Hrvate?“ okrenu se djevojka plamena lica k meni.

„Jest,“ odgovorih.

„Ti si mi se narugala, ti si me uvrijedila,“ otsiječe Albert.

„Bog i duša nijesam, Alberte,“ reče dobroćudno djevojka: „i ako sam te nehotice dirnula u srce, podaj mi ruku, oprost! Nije od zla srca. Šta ćeš? Mi smo ovdje slovenski ljudi, priprosta krv, te mi toga gospodskog njemačkog jezika ne razumijemo. Pa kad si tako vikao i mahao, kad si nerazumljive riječi govorio, kao kad pop govori svoj „dominus vobiscum,“ bio si smiješan, oprost, veoma smiješan. I nijesam se mogla uzdržati, nijesam, srce mi nije dalo.“

„Pa da,“ duhnu Albert jarostan, „ti ne znaš nego kranjski, te ne znaš šta je poezija.“

Porumenjevši, skoči djevojka na noge, pohita u kuću, i povratila se za čas među nas noseći malenu knjigu.

„Da ne znam šta je poezija?” progovori Neža razdraženim glasom, „na, čitajte,” nastavi pruživši mi otvorenu knjigu, „čitajte Vi, gospodine Hrvate, ja znam tu knjigu naizust od prvoga do poslednjega pismena. Recite Vi, znam li za poeziju.”

Uzevši knjigu pročitah Albertu glasno natpis:

„Poezije doktora Franceta Prešerna. V Ljubljani. Pri A. Giontiniu 1847.”

Zašutjesmo Albert i ja. On od stida poniknu nikom, a ja pogledah u čudu djevojku, koja je osovljene glave za stolom pred nama stala o mjeseci.

„To,” reče djevojka stavivši ruku na srce, „to razumijem, to osjećam; za tvoje „njemške” litanije ne marim.”

„No pa ded, Nežo,” nasmjehnu se gospodarica, „kad ti to naizust znaš, zapjevaj jednu Prešernovu.”

„Zašto ne,” odvrati Neža prostodušno, „ma se Albert i srdio,” i jasnim, milim, skladnim glasom ozivala se s male-nih usana pjesmica:

„Luna sije,
Kladvo bije,
Trudne pozne ure že;
Pred neznane,
Srčne rane
Meni spati ne puste.”

Oko sijevaše djevojci čudnovato, grudi joj se nadimahu silno, ja gledah, gledah i prišapnuh Albertu:

„Brate moj, to podneblje nije za Šilera.”

Od onoga dana buljio je moj Albert čudnovato u zemlju; dim iz njegove smotke povlačio se melankolički po zemlji kao magla po nejasnoj jesenskoj krajini. Duša mi

zadrhta, jer sam i opet u njegovim sumornim crtama opazio melankoliju Lenauova Fausta. Ne znam šta li je kuhalo na dnu njegove sentimentalne duše, ali svakako se pripravljao nekakav dramatičan preokret, komu bijaše povodom Prešernova serenada o mjeseci, koja je lepršala iz djevičanskih usta nečuvanim doslije miljem. Premda je ta psihološka zagonetka vrlo zanimljiva i možda doista pojmljiva bila, to opet nijesam imao kad odgonenuti je, jer su se i u mojem srcu komešali osjećaji kao „infuzorije” u kapljici vode. Mojim očima nametao se neprestance nenadani „clair-obscur” poslednje noći u vrtu. Snivao sam pače o tom. Vidio sam fine crte djevičanskoga tijela poput crne siluete, a za njom jasnu mjesecinu kako srebrnasta dršće na vinovu lišću; — pa onda je djeva krenula glavom — sad vidjeh fini profil, iskre noćnoga svjetlila u njezinu oku, — i opet slušah Prešernovu pjesmu: — bilo mi je da mi srce kuca o prsa kao kad „kladivo” s tornja starinske crkve javlja ponoć, — a u to tajno čarobito doba sijevnu djevojka bajnim svijetlom poput vile, i svi slavuji po ružnim grmovima, po zelenim lugovima razastriješe krioca sred tihe sjajne noći, svi slavuji zapjevnuše za djevojkom u sladak, omamljiv glas: „Luna sije, kladvo bije.” I srcu bi tužno, i srcu bi milo, i srcu bi voljko, srce se topilo kao gruda snijega o proljećnom suncu. Bio sam u školi načuhnuo da su stari Slaveni imali vila. Od one noći vjerovao sam da ih ima i u naše doba, ako i nijesu zlatokose, pletikose. No Albertu ne pisnuh kako vjerujem u vile, kako čuh da slavuji i o ponoći pjevaju, ali ga i ne upitah zašto dim njegove smotke melankolički puzi po tlima.

„Nežice,” rekoh joj jednoga jutra poslije kave, „posudite mi svoje „poezije,” rado bih ih čitao.”

„Ta hoću drage volje,” nasmjehnu se mlada, „no svakako mi ih morate vratiti, jer je to svetinja, to jest meni,

gospodine Hrvate," doda stisnuvši lopovski male usne; „ne znam hoće li te za Vas biti, za mladu varošku gospodu. Nije svakomu svaka jabuka slatka; ta Vi me razumijete, ja sam samo Kranjica, to Vam je samo kranjska poezija, koja se pjeva kao što ševe pjevaju, koja se ne propovijeda kao što „njemški” popovi prodiču.” Djevojka je govorila posljednje riječi kimajući glavicom kroz ujedljiv, ali čaroban posmijeh lagano, i lagano, kao da je svakom riječcom nekoga ubosti htjela. Moj Albert poniknu „secundum ordinem” nikom, uhvati se za nos kao da je u njemu osa ostavila svoj pecavi žalac, našto će mu Nežica opet tobože ozbiljno doviknuti:

„Alberte, Alberte! Lice ti je nekako kiselo. Znam šta je, oprosti! Metnula sam ti premalo sladora u kavu, zar ne?”

Porumenjevši dignu se moj pobratim, izleti na vrt, gdje je među grmljem groždica složenih otraga ruku i uzdignute glave šetao dvadeset puta amo i tamo, i to korakom heroičkim, kao kakov junak Šilerove drame po drvenim daskama pozorišta. Ako nije bio Etna, Heklom je svakako moj prijatelj Albert postati htio. Ja nijesam išao nimalo Albertovim tragom. Zavukoh se u kut pod staru lipu, i sjedeći na mahovini učio sam pobožno Prešernove pjesme, kao djevojka kad kradom čita prvo ljubavno pisamce, kao dijete kad guta iz knjige čarobne pričice. Bogzna šta je to bilo; u mojoj duši počelo se miješati. Malo pomalo spuštala se u moje srce na laganim krilima melodičnoga slovenskoga jezika čudna ona melankolija koja prodrhtava Prešernove stihove; premda zelen mladić, shvatio sam u sebi svu onu duboku tugu Prešernova srca, sve žalobite glavose izgubljenoga mu nesrećnog života. Bilo mi je kao da tu sve ptice pjevaju po Prešernovoj melodiji, kao da se iz drhtavoga lišća odziva njegova tjeskoba, kao da sva gorska zvona kucaju po njegovoj noti, kao da po zelenim gorama visi sto

harba Eolovih, a po njihovim žicama da struje divni glasovi: „Oproštaja mladosti.” Često bi se zaustavila moja duša na kojoj misli, na kojoj slici pjesnikovoj, kao leptir na sjajnu, mirisavu cvijetu, i zanesoh se u nove misli, i gledah tu divnu, zelenu goru, to vedro i jasno nebo. Ne znam šta mi je bilo. Iz Prešernove knjige nicahu čudni, neveseli osjećaji, ali žarki kao sunce na nebu, ali duboki kao gorska česma. Ujedanput se stvori domačica preda mnom. Smiješeći se upita me:

„A šta Vi tu radite, gospodine Hrvate? Da je noć, rekla bih da brojite zvijezde.”

„Čitam Prešerna, gospodo.”

„A, Prešerna! Zar Vam ga je Nežica dala?”

„Jest.”

„Nijeste ga prije poznavali?”

„Po imenu samo.”

„Kako Vam se mili? Lijepe pjesme, zar ne? Neža ih se ne može dosta načitati.”

„Lijepe, divne doista, ali tužne iz tužna srca.”

„Da, pravo rekoste, iz tužna srca. Tužan, nesrećan bijaše taj naš nesrećni „jezični doktor.”

„Vi ste ga dobro poznavali?”

„Kako nijesam! Koliko je vremena probavio u našoj kući!”

„O, kazujte mi štogod o njemu! Kako pročitah njegove „poezije,” željan sam o njemu štogod saznati.”

„Hoću drage volje,” reče dobra gospođa sjednuvši do mene, „ali mnogo nećete saznati, možda baš najmanje onoga što tražite, jer ja sam ženska priprosta, pa kazujem samo ono što sam vidjela. Da, naš France, nitko mu ne bi rekao da tako lijepe stihove piše — bar za nas lijepe, jer ih razumijemo, pa se primaju srca. Prešern malo je mario za

svoje odijelo. Hodao je kojekako. Ne jedanput ukorila sam ga za to ljudski, ali on slegnu ramenima. Nije se on puno brinuo što se o njemu govori. Poniknute glave, buleći preda se, znao je za čašom vina sjediti čitave sate. Kašto bi izvadio iz džepa dugoga svog kaputa krpicu papira pa našarao štogod, valjda kakov stih. A dobar bijaše, predobar, kao dijete, ali čudan, kao mjesečnjak; te njegove velike oči gledale su plaho u svijet, nigdje, nigdje nije znao naći pravoga kuta, nikad nije znao kamo bi se djeo. Katkad bi mi znao pročitati koju pjesmu, ali je malo o njima govorio. Kad bi ga tko pohvalio, nasmjehnuo bi se. Bijaše vele zamišljen, kao svi ljudi kojima je puna glava; malo kada pokazivaše lice veselo. A šta je to bilo? Pekla ga je rana, stara duboka rana. Ženska bijaše tomu kriva. Čovjek koji vazda po zvjezdama živi, vidi na zemlji svagdje zvijezde, a učena glava najprije će poludjeti. I Prešerna je ženska na to spravila, ona je kriva da nijesmo od njega vidjeli vesela lica. Zvala se Julija P..., no valjda ste joj ime čitali na početku njegovih malih pjesama. Ljepota, mislite? Nipošto. Čisto obično lice, ali Prešernu je upalila moždane. E, svaki čovjek ima svoje oči, pa vidi cekin gdje ne raste nego svijetli grošić. Prešern se utopio dovrh glave u njezine oči, a ona se udala za nekakva gospodina od ureda. Sada, čini mi se, žive u Novom Mjestu. I nije moglo drukčije biti. Ona gospodica, fina gospodska kći, lutka. Nije nego njemački htjela brbljati; — a Prešern je bio Kranjac, tvrd Kranjac. Kranjske pjesme od kranjskog doktora, to je za našu gospodu gotova sramota — bar smiješno. Udala se dakle. Briga nju za Francetove vigilije. To ga je ujelo za srce, od te rane nije se izliječio sav svoj život. I meni je o njoj govorio; tješila sam ga, badava! Govorio bi osobito kad bi ga vince nešto ugrijalo. Zvao me je majkom, premda mi ne bi mogao

biti sinom; slušao me više puta kao krotko janje, ali katkad bijaše divlji, bijaše mrk. Jednom malo da nije bilo nesreće. Sjedio je mirno, posve mirno, pa pio. Ja izidem po poslu na dvorište, ali ujedanput eto cike i vike iz kuhinje. Pohitim da vidim šta je. Djevojke blijede kao krpe lomile rukama. Moj „jezični doktor” objesio se na onom velikom željeznom klinu koji je u kuhinji zabit nad pećnim vratašcima. Zašto, Bog zna! I nijesam mnogo mozgala, već brže bolje uže prerezala. Tako ga spasosmo. Nikad ga nijesam za to pitala, niti mi je on govorio o tom. Malo se s kime družio, samo s malim crnim postolarom, koji i sad dolazi više puta ovamo da pije. Možda ste ga vidjeli. Bilo je kao da se na njegovu glavu spustila tuga kao crna mrtvačka koprena. Malo vremena pred smrt izvadi sjedeći za mojim stolom iz džepa knjigu — onu istu knjigu što sad u ruci držite — svoje pjesme. Dade mi ih veleći da drugo šta pametnije nema, neka to čavam za uspomenu. I umre. Poslije je Neža došla u našu kuću i prekapajući moje stvari iznijela Prešernovu uspomenu. Pa je ne da iz ruku. I ona je takova glava koja se brzo upali — vruća krv, pa umije lijepo i skladno pjevati. Da, govorite joj šta o „doktoru,” prekipjeće. Već je takva narav. Kako li se srdila kad sam joj pričala da Julija nije htjela toga čovjeka! A gdje joj je duša bila, viknu srdito, da nije pošla za muža koji zna takove lijepe pjesmice pjevati, da te odmah uhvati za srce! Da je Prešern danas živ, pa i star bio, ne bih se dugo premišljala, već ni pet ni šest za njega, ako bi njegova dobra volja bila. Da je Kranjac bio! Bože moj, znala je reći, ta i Kranjci su ljudi, pa svaki gudi kako mu je Gospodin Bog sagradio gusle. To nije nikakva sramota. A molim Vas, draga tetko, šta su te naše ljubljanske „frajlice”? Kad počnu njemački gukati i pjevati, odmah im se pozna da im ta „francuština” nije jeziku pri-

rasla. Čula sam ih ja, pa ako i ne umijem njemački, ipak mi je to čudno klopotalo. No — neka, tetko, neka ih voda nosi, ja ne idem nikada u njihovu kompaniju, nit ću ikad ljubljanskom „frajlicom” biti, i dadne li mi dobri Bog muža, neće me povesti k oltaru nego pod velikom zlatnom kapom koju mi je ostavila pokojna baka. Tako vam se rasrdila Neža na ljubljanske „frajlice” poradi doktora Prešerna, komu i sad grob lijepim cvijećem kiti. Recite joj neka Vas povede na njegov grob; sigurno ćete čuti ljudsku litaniju. Alberta je već i onako dva, tri puta pošteno ošinula.”

Jednostavna pripovijest domaćice o pokojnom pjesniku dirnu me čudnovato. Sad sam razumio te žarke i žalobite izljeve njegove razjađene duše, onu mrku sjenu koja pada na nizove sjajnih njegovih stihova. Ne bijaše to nikakova maglovita „svjetska bol” koja nam cijeli svijet prikazuje samo sa crne strane, nikakovo hinjeno jadikovanje; u te pjesme složio je Prešern sve svoje osjećaje slovom priprostim, ali divnim. Pelin je to iznikao na gorenskom tlu, a ona gospoda komentatori koji Prešerna isporučuju sa Šilerom varaju se kruto. To su dva posve različita čovjeka, pa ako se France zanese u živo Petrarkino mjerilo, ako svoje sjajne misli i okiva verigama arapskih gazela, opet je tvrd Kranjac — Slaven od glave do pete. Tumač gorenske gostioničarke bijaše mi uistinu sto puta draži nego bogzna kakvo dosjetljivo razmatranje učenih komentatora. A ta knjiga bijaše njegova, upravo njegova! Držeći je rukama oćutjeh kao da mi munjevna struja proljeće žilama, kao da držim nekakve svete moći.

Pohitjeh k Albertu, dokazah mu cijelu priču, i premda ga je neka zagonetna zlovoljica hvatala, opet stade slušati sve pomnije, i kako sam nesrećnu romantičku ljubav mnogo življe iskitio negoli dobra domaćica, planu Albert najedanput,

pa se i on svom dušom dao na Prešerna. Već sam spomenuo da je Albert vrlo plemenita duša. Žalost zanemarenog nesrećnog pjesnika primi se i njegova srca. Možda s velike strane zato, jer je mladić i o sebi uvjeren bio da ga je sramotno izdao njegov zagrebački ideal. Ali nije ga samo ta umišljena analogija dirnula. Zašto je bio Prešern nesrećan do groba, zašto ga je djevojka nemilo odbila? Jer je bio Kranjac, jer je bio Slovenac, sin pogaženog naroda na koji su tuđinski velikani prezirno gledali, komu su se vlastiti odmetnici rugali; jer nije htio ostaviti majčina mlijeka, jer je odjenuo divne svoje misli u riječi kršne Samove unučadi. Nije li to i grijeha i smijeha vrijedno? Kranjski pjevati! Nije li to prosto i ludo? Više puta znao sam Albertu govoriti da on Nijemac nije, da nijesam ni ja, da opet ne bi glavna naša briga morala biti veličanje tuđega, premda velikog naroda, da i manji narodi imaju pravo pristupiti u svjetsko kolo. Ali vazda bi se Albert gorko nasmjehnuo, vazda mi odvratio: „Da, plemenito je to, — ali šta ćeš, tu nema lijeka. Sudbina povijesti je nemila, ona nas je osudila. Od kakve bi koristi bila takova termopilska bitka? Poklonimo se sudbini, grijmo se o slavi Šilera i Getea, kad nemamo vlastitih sunaca.” No sada već nije govorio tako. Zanemaren, prezren, nesrećan, jer je Kranjac, jer je Slaven! To ga je dirnulo, preporodilo. Mladić planu živim plamenom. „Šta,” reče gnjevno zgrčivši pest, „komu je Bog dao povlast da me gazi, da me prezire, jer sam Kranjac? Tko ima pravo zahtijevati od mene da budem ja nesrećan samo da on srećnim može biti? Jesu li narodi divlja zvjerad koja se među sobom jede? Zašto mogu postati uzvišenim samo uz uvjet da se odreknem svoje krvi, svoga maternjega mlijeka, svoje naravi, svoga imena?” I zamisli se, ali brzo nanovo planu: „Da, pobratime, pravo si govorio, čast i slava svakoj velikoj ideji, svakomu vrlomu na-

rodu, ali ta veličina i slava ne smije od mene tražiti da budem izdajicom, da griješim protiv naravi, nikad! Preziru Kranjce; i ja sam Kranjac — slovenska krv, ali upravo jer Kranjce preziru, hoću da budem tvrd i čist Kranjac, kao što je Prešern bio. Vi ste Hrvati srećniji. Vama nijesu kronike prošlosti spalili kao nama, vi nijeste samo privezani uz ralo i plug. Ali i vi ste prezreni, barbari pred svijetom. Mi tudi težaci, vi tudi panduri, mi i vi slavenska krv.”

„Ali to neka ne bude više!” kliknuh uhvativši Alberta za ruku.

„Ne, ne smije;” odvrati stisnuvši mi desnicu, „budimo ono što jesmo, zašto nas je Bog stvorio. Stid me je da je to prije drukčije moglo biti. Ta jesmo li gori od drugih? Nije li naša glava bistra kao u drugih, da li je naše srce manje žarko no u drugih? Da, makar i bila termopilska bitka, slavna je, muževna je. A nema li nas više od šake? Bio sam dječak, pravi dječak, a ne bih nikad zaslužio zvati se mužem, da sam se iznevjerio svomu korijenu, jer je to malodušnost i kukavština.”

Zagrlismo se i naše pobratimstvo bude življe, jače negoli je doslije bilo. Od onoga dana čitamo pomno Prešernove poezije. Ne znam jesu li vam te priče dačkoga čuvstvovanja mile, ali vjerujte mi da su istinite, da mi osobito, sveto, neopisivo čuvstvo grije dušu kad god se sjetim tih časova u kranjskom gorju. Nikad neću zaboraviti da me je poezija privela k istini, povratila naravi. Zaneseni bludasmao po romantičkoj okolici snujući pjesme, kujući stihove, a vazda noseći sa sobom Prešerna. Povrativši se jednoga dana od takove vilinske ekspedicije do „Stare pošte”, namjerismo se na kućnom pragu na domaćicu, a ona mi pokaza odmah prstom čovjeka što je sjedio pod vratima, i reče:

„Gospodin Hrvate! Želite li se upoznati s Prešernovim drugom, s postolarom? Eno Vam ga!”

Krenuh glavom. Za stolom sjedaše vrlo malen čovječac podupirući laktima lice i gledajući u bočicu prosta vina koja je pred njim stajala. Bijaše to dosta čudan svat. Na malenoj glavi stršila mu je uvis crna kosa poput bodljike, ter se spuštala na nisko široko čelo. Lice mu bijaše crveno, kratko, stisnuto, obrijano, nos malen i šiljast pokazivao je osobitu razdražljivost, a nad kratkom šiljastom bradom bijahu stisnute široke, tanke, ali vragometne usne. Na lijevom uhu visio je malomu postolaru srebrn obod u prilici crnačke glave. Sjedosmo do njega, a on, promjerivši nas od glave do pete malim crnim očima, ne pisnu. Damosmo donijeti oku najboljega vina. Natočih mu, ali me čovječac čudno pogleda. Prista napokon uz nas, „da nas ne uvrijedi.” Navrnuh govor na „jezičnog doktora.” Sad se topio led. Čovječac je lijevao čašu za čašom u se, počeo strijeljati očima poput mačka i lupati šakom po stolu.

„Prešerna da li sam poznavao? I kako! Ovako smo sjedili i zajedno pili. „Pri mojoj duši” — učen gospodin, puna glava kao puna vreća. Tomu je išlo sve kao iz rukava. Bog ga utješio! Bio je nesrećan, vazda bi glavu objesio. Ali dobar, Bože moj, dobar. Ja sam mu šivao čizme. Pa nije bio ohol kao druga gospoda, a pametniji nego druga gospoda — prazne makovice, s dopuštenjem. Nije se stidio govoriti s majstorom ili seljakom, nije se stidio kranjski govoriti. Pa je stihove pravio, kranjske stihove, da ih bar naša duša razumije. I kako se to pjeva, pjeva kao pri večernji pobožno i slatko. Pričaju da je mnogo toga na smrtnoj postelji spalio. Šteta! Vele da su to bile davolske priče. Ne vjerujem. Kako bi takva dobra duša” — postolar umuknu, istrusi čašu. Zatim dignu bodljikavu glavu, porumeni jače, izvru oči i počeo lupajući šakom i mašući glavom pjevati promuklim, hrapavim glasom:

„Luna sije,
Kladvo bije,
Trudne pozne ure že.”

Sjetih se napokon i pjesnikova groba, za koji mi je bila domaćica govorila.

„Nežice,” rekoh jednom pri objedu djevojci, „gospa tetka Vaša uputi me na Vas. Povedite mene i Alberta na Prešernov grob. Hoćete li?”

„Drage volje,” odgovori mlada, „kadgod želite.”

„Kad je vas volja!”

„Svejedno. Odmah danas.”

„Pa dobro. Danas.”

Bilo je po podne. Ljepšega, jasnijeg dana nijesi vidio. Visoke gore isticale se oštro pod plavetno, jasno nebo. Sunce je igralo čudesno na tamnozelenoj jelovini. Gora je sjevala kao da su je vile preplele mrežom zlatnih niti, Svijetli pašnjaci po brežuljcima prostirahu se poput svilenih sagova, i drvene kućarice po vršcima provirivahu zadovoljna lica u svijet. Čudno je drhtalo svijetlo po sivom kamenju kraj potoka i na mahovitim zidovima staroga tornja. Sve je tako mirno, tako voljko bilo da je duši čisto godilo prolaziti tim vedrim, ožarenim krajem. Podosmo na groblje. Ne bih vam ga znao dobro opisati. Ta mnogo je tomu godina, pa vam se to lako izbriše iz najvjernije pameti. Nije ni čudo. Koliko je odonda po svijetu sinulo raznolikih slika i krajeva u moje oči. Pa groblje je napokon groblje, osobito na selu. Na srijedi raspeti Sin Božji, a oko njega humci i križići. Puna knjiga preživljenih radosti i jada, mrvica svijetske povijesti, ali knjiga zatvorena sedmerim pečatom, a na knjizi upisane neizbrisivim slovom Prešernove riječi: „Dolgost življenja našega je kratka.” Samo jednu točku groblja upamtih živo — Prešernov grob.

„Gospodo moja!” kliknu Neža zvonkim svojim glasićem otvorivši vrata naše sobe, „ako je vašemu gospodstvu milo, 'ajdmo pohoditi Prešerna.”

Za dva časka dadosmo se na put. Pred nama koračaše djevojka. Saborita kratka suknjica mrke boje razlijevala se u skladnim zagibima od tankoga pojasa. Male nožice u izrezanim, crnim postolicama pomicahu se lakim, krilatim korakom, jedva se dodirujući kršnoga tla. Nježno, ali punano tijelo, sapeto u prsluk od plavetna sukna, zibalo se poput cvijetka pred nama, a na njemu mala glavica, oko koje bijahu svinute tamne, sjajne plete, pričvršćene velikim, srebrnim zabodačama. Tako je djevojka stupala kraj živice više skakućuci. Sad bi uplašila leptira od grma, sad ubrala kupinu, crnu kao njezine oči, sad bi otrgnula koji cvijetak, a sve onako mimogred, sve tiho pjevuckajuć. Ja i moj Albert išli smo tragom za njom. Ni riječice nijesmo govorili. Gledali smo preda se — u djevojku. Valjda smo previše gledali, zato i nijesmo pisnuli, — možda se jedan plašio drugoga. Tako je. Kad su ti otimljuć se za ljepotom oči odviše žive, kad ti je srce prepuno, zanijemi jezik.

Dođosmo i na groblje. Toliko pamtim da ne stoji daleko od mjesta, da je sama ravnica, da je ograđeno. Više i ne vidjeh, jer vidjeh samo Nežu. Djevojka udari sredinom i dovede nas lako koračajuć među humcima do povećega stupa od siva laštena granita. Spomenik je dolje nešto už, gore širi, a vrh naliči, ne vara li me vrijeme, malenu krovu.

„Tu je!” reče djevojka zaustavivši se i pokazavši nam prstićem kamen oko kojega je zeleno grmlje puno šarena cvijeca stajalo.

Da, tu je bio Prešernov grob. Tako je govorilo i zlatno pismo na kamenu. Ja i Albert sjedosmo na obližnji humak motreć divnu, priprostu sliku koja se prikazala našim očima.

Šteta da uz nas nije bilo slikara! Ja i moj pobratim umjeli smo za nevolju crtati olovkom po 'artiji, ali šta su te mrtve, crne crte bez plavetnog neba, bez zelenila, bez rumenila, bez sjajnih očiju, bez punoga života?

Bilo je tiho. Ni listak da se makao, ni oblačka na kristalnom nebu, samo na zapadu nad nijemim gorjem prelijevala se modrina u blijedo rumenilo. Modrinjak cvijet, šipak, divlji mak bujao je po niskim grobovima, među drvenim krstićima. Samotan, nepomičan isticao se Prešernov stup, kao div vireći u čarobni kraj. Sunce je bliještilo na glatkom granitu, na zlatnim pismenima, kao da blagoslivlje taj posljednji biljeg slavnoga genija, onaj kamen koji je laglji bio nesrećnomu pjesniku nego breme pustoga života. A oko kamena cvjetahu ruže sagibajući glavicu grobu, cvjetaše karanfil dižući žarke, rumene zvjezdice svoje k nebu, cvjetaše skromna, stidljiva sirotica, lijepa poput gospodske kadife. Kašto sjedne na ružu žutokrill leptir, katkad psiknu preko grmlja „zlatna Mara”. Dođe i ptičica, sjedne na kamen, nahi glavicu, pogleda djevicu, cvrkutne i otprhne preko groblja pod nebo. A Neža? Klečala je mirno pred Prešernovim grobom. Tako milo razlijevale se sunčane zrake na nježno zaokružene crte Nežine, na poniknutu glavicu, na to fino lice, na te svilne duge trepavice, pod kojima su do dva crna oka gledala pjesnikov grob, dok su ruke, sklopljene k molitvi, bile u devojačkom krilu. Izgubih se motreći tu sliku. U hip osovi djevica glavu, skoči na noge. Pristupi grobu, sagnu se vitka i pridahnu k ruži, pode amo, pode tamo, tu pridignu pupolj, ondje otrgnu uveo list i baci ga, pa mi reče:

„Hvala Bogu, cvijeće lijepo uspijeva. Ja sam ga zasa-dila. Ne smijte se. Nije li pravo? Taj čovjek koji tu spava nema duše na svijetu — ni duše da mu nakiti grob. Kamen su mu postavili, da — tvrd kamen, kao što su ljudska srca. Da

li je to dosta? Cvijeće je ljepše, to diše, to miriše, to živi. Za karanfil sam se veoma bojala, išao je nekako na zlo. Ali se oporavio. Gledajte kako je pun, kako je rumen! Milota!”

„A tko vas je naputio, Nežice, da posadite cvijeće na grob toga nepoznatog čovjeka?”

„Tko? Ala ste čudni! Srce. Kad nije drugi htio, pa sam ja sirota djevojka. Mislim da nijesam zgriješila. Koliko sam puta čitala čisto sama te njegove lijepe — prelijepe pjesme. Valjda vjerujete i Vi da su lijepe, ako su i kranjske. Prije sam čitala samo koledarčić i priče o „Lažljivom Kljukcu”. Ha, ha, ha! Mišljah, luda, da je to med, a ono vam je smet. Kad su mi te pjesme došle na ruke, ej to su bili drugi račun! Zna li kako je čovjeku pri duši na Veliki petak, ili kad Vam majka umre, ili kad što lijepo, slatko snivate — kako Vam to onako živo ide u srce. Tako su me se primile i te poezije. Nekako mi je tužno i dobro bilo. Ne razumijem dakako svega. Ima tu latinskih imena, a gdješta je i previsoko pisano. Dakako, Prešern je bio učen gospodin, a ja luda djevojka. Ali to razumijem da je morao dobar biti, da je nesrećan bio — poradi nekakve djevojke. Ne znam kako je kad tko drugog ljubi, a drugi njega ne ljubi, — ali zlo mora svakako biti. Pa mi je Prešerna žao bilo. Vidiš, rekoh sama sebi, taj je siromah toliko lijepih pjesama napisao. Za koga? Za sve ljude. Nije li istina? Svakomu srcu godi kad njegove poezije pjeva ili čita, svakoj je duši milo. Ne znam kako, zašto, ali jest! A šta ima od toga? Na, ovaj kamen, ovaj tvrdi kamen. To je sve. A kad je živ bio, nije se nitko za njega brinuo. Zato sam mu posadila cvijeće. Ni od toga nema dakako ništa. Ali ako pogleda s neba na svoj grob, veseliće ga to da na njegovu grobu žive ruže i karanfili. Pa i jest to. Veli se: kad je tiha noć, kad cijeli svijet spava, da se cvijeće sagiblje na grob i da šapće pokojniku što li je po

danu lijepo vidjelo, što li su ptice pripovjedale, a pokojnik sniva o tom. Možda mu je ova ruža pripovjedala kako mu čuvam i kitim grob. Znam da bi mu to drago bilo čuti da mu ostatke čuva bar jedna živa duša.”

Djevojka je govorila te riječi glasom priprostim, iskrenim, a na licu joj se videlo da je svaka riječ iz duše nikla.

„Recite mi sad, je li pravo što radim?” zapita nas Neža poslije časka.

„I dično je”, rekoh; „blagoslovljen svaki grob koji ima takova anđela čuvara, i srećan slavni pjesnik da zlatno sjeme njegove poezije cvate tako lijepim cvijećem u Vašem srcu.”

„Nežo,” skoči Albert na noge, „ti si uistinu zlata vrijedna.”

„Gle, gle,” nasmejnhu se Neža, „sad sam zlato, dragi Alberte, a prije? Ja ti velim da nijesam ni srebro ni zlato ni drago kamenje, već Neža, jesi li čuo, Neža, u koje ima pravo, zdravo srce. Ali sad se vratimo, već je vrijeme, tetka bi se mogla rasrditi. Čekajte —” zaustavi se, „ponesite spomen s pjesnikova groba. Hoćete li?”

„Molim Vas pače lijepo.”

Djevojka pristupi grobu, razmaknu rukom grmlje i ubra napokon velik, lijep karanfil, koji se divno žario rumenilom.

„Evo Vam karanfil,” reče podavši mi cvijet „vjerujte da mi je žao što sam ga ubila, jer ovo cvijeće kao da su mi braća i sestrice. No Vama neka bude. Čuvajte ga; bar ćete se sjećati poslije mnogo godina Prešernova groba. Ne bojte se! Svijet veli da nije dobro trgati cvijeće s groba. Ja sve mislim da korijen svakoga cvijeta siže do pokojnikova srca, da je to srce i poslije smrti živo. A kakvo zlo nam može donijeti ovakov skroman, mirisav cvjetić, koji je iznikao iz dobra, plemenita srca? Ne vjerujem zato u tu ludu bajku.”

„Hvala, Nežice,” odvratih, „hoću ga čuvati dok budem živ.”

„A meni ništa?” zapita uvrijeđen Albert.

„Jesi li ti to i zaslužio?” nasmjehnu se ispod oka djevojka, „ta tu ti ne cvatu gospodski tulipani i georgine, tu cvate samo ružica i karanfil — samo kranjsko cvijeće.”

„Nežo!” namršti se Albert.

„Dajte i njemu, dajte,” umolih je, „vjerujte, zaslužio je.”

„Neka mu, da mu ne bude žao! Na, drž’!” pruži mu djevojka drugi karanfil, „da ne plačeš. Baš ga nijesi potpuno zaslužio. I da mi se već nijesi rugao Kranjcima, jer šta si ti nego Kranjac? Čuvaj mi klinčac, ne zavrgni mi ga! Pitaću te ja za račun,” nadoveza mlada dignuvši prstić tobože prijeteći.

„Ne boj se, Nežo,” odvrati dirnut Albert, „od tebe sam naučio da sam Kranjac, Slovenac, i vjeruj mi, to ću i ostati dok bude u meni duše. Da, pobratime,” okrenu se mladić k meni stisnuvši mi ruku, „na ovom svetom mjestu, pri ovome slavnom grobu zakunimo se, ti Hrvat, ja Slovenac, da ćemo ostati vjerni sinovi svoga plemena.”

„Da, Alberte, kunimo se da nas neće nikakvo zlatno mito otkinuti od našega stabla, da ćemo s njim dijeliti sve jade, za nj se boriti za cijeloga našeg života; da ćemo dizati s drugim poštenjacima domovinu iz ropskoga praha. Nijedno zlo ne odvrati nas od toga; bićemo čestiti ljudi, a učićemo svoju djecu da budu vrlo i čestita. Služićemo velikoj ideji Slavenstva do svoga groba.”

„Hoćemo, svjedokom budi nam Bog na nebu, ovo divno slovensko gorje, slavni pjesnik u grobu.”

„I ova dobra djevojka.”

„Amen!” pljesnu djevica rukama, „tako valja, sad ste dobri ljudi.”

Izljubimo se Albert i ja, a djevojka će kroz posmijeh veselo:

„E kad ste takvi poštenjaci, kad mi srce tako veselo skače, zapečatiću i ja to svjedočanstvo. Do Boga je visoko, do groba duboko, — tu nijesam nego ja. Nijesam kriva, i neće mi biti grijeh, to će najbolje znati dobri Bog i France Prešern.”

Zatim sagnu glavicu i poljubivši Alberta, a poslije mene, živo porumeni dovrh glave, i ne rekavši riječi krenu hrlo preko groblja kući, a mi za njom. Putem složih svoj karanfil u knjigu među Prešernove pjesme. Kad dodosmo opet na „Staru poštu”, pozdravi nas domaćica kroz šalu:

„Jeste li već jednom došli? Već sam mislila da ste se gdje na putu izgubili. Ta morali ste bar deset litanija izmoliti na grobu.”

„Ne bojte se, tetko,” odgovori Neža kroz šalu, „dobri su to ljudi. Posve se popraviše. Ja sam ih do kraja izliječila.”

„E, samo kad si ti zadovoljna,” kimnu gospodarica, „pa je sve dobro, jer si i onako gora nego kakov „jezični doktor.”

*

Naš zavjet na pjesnikovu grobu prevrnuo nam je posvema dušu. I moj prijan i ja bili smo vedriji, veseliji. Kad drvo presadiš u zemlju koja mu ne prija, nekako zakržljavi i objesi grane, ali kad ga vratiš prirodnoj zemlji, zazelenjet će življe, dizaće slobodno grane prema nebu. Tako mi, prekrštena mlada slavenska krv. Moj Albert nije već čitao svojih njemačkih klasika, dim njegove smotke dizao se u plavetnim kolutima k nebu. Šalio se, veselio se. Ali to naše veselje bilo

je nekako čudno. U nazočnosti djevojke šutjeli smo obojica kao mravi. Nešto nam je bilo na putu, nešto nam je grlo stezalo, nijesmo je pravo pogledati smjeli, a opet smo je neprestance gledali ispod oka. Kad smo sami bili, malo kad bi njezino ime spomenuli. Osnovasmo orijaške osnove, kojih vam ne bih smio pripovijedati. Meni se prije vazda motao po glavi stari toranj kraj mjesta, mučila, široki kronički mač, zardalo koplje, pozlaćeno sudačko žezlo, uopće sva romantička ropotarija koja se čuva u mjesnom „arkivu”. U mojoj glavi radala se strahovita romantička pjesma o vitezovima, vješticama i nesrećnoj ljubavi, dakako. Sad je bilo drukčije. Romantika mi se ispušila preko noći — otsad sam gledao samo čistu, bistru narav, divotni kraj, krepki taj narod, i duša bijaše mi puna puncata. Ja i Albert življismo u nekom deliriju, koji je domaćici dosta povoda dao da nam se naruga, da nas ljudski pokara, te je ne jedanput spomenula da se Neža veoma vara ako misli da smo izliječeni; prvašnja bolest da je doduše minula, ali sada da se pojavila nova, mnogo opasnija.

Pravo je govorila dobra domaćica. Bila je ženska iskusna, a u glavi joj do dva zdrava oka. Čemu da tajim što ste valjda već i sami pogodili. Obojica, to jest ja i Albert zaljubismo se u Nežu. Šta ćete? To je sve ono nesrećno svjedočanstvo na Prešernovom grobu, ona umiljatost, onaj nehinjeni naravski čar, koji je jak odoljeti i razboritu čovjeku, nekmoli golobradim mladićima, koji povrh toga i stihove grade. Taj vrlo zapleteni slučaj, gdje dva pobratima zavolješe jednu istu djevojku, nije nimalo nov, a bio je posve naravan kod nas, jer uistinu ne pamtim da je u ono doba živjela u Kranju još koja druga krasotica koja bi bila smjela očarati bud Alberta bud mene, pa nas odvrnuti od Nežice. Nijesam uistinu znao kako će se taj dramatički sukob odriješiti, jer ako je djevojka možda i razumjela kako nam se njezino lice

po glavi vrti, opet bijaše toliko mudra da je sve poklone, svu lasku primila za prijateljstvo pa jednakom nježnosti vraćala prijazan, da se nijedan od nas dva mlada zelenjaka nije smio pohvaliti većim uspjehom. Svakako bijaše pametnija od nas, među kojima nastade od to doba neko tajno, ali strasno takmenje. Pjevasmo pjesme, ode, ditirambe, sonete, posljedomasmo narodne pjesme, ali sve — narodu, domovini, Slavenstvu, a te plodove nesrećne mašte čitاسmo jedan drugomu, kao pobratim pobratimu. No povrh toga gradili smo ljubavne pjesme sve Neži i Neži. — Ali te robe ne priopćismo jedan drugomu. Naše takmenje bijaše dakako djetinjasto. Kad je trebalo Neži da namata vunu, prepirasmo se tko li će joj vunu držati; kad joj pade marama na zemlju, poletjeli bismo obojica tko će joj maramu dići, i više tih detinjarija. A ona se samo smiješila, kao što se zvijezda smiješi čovjeku sred noći. Svakako joj je to godilo. Molim vas, sirotica cijelu godinu sama — uvijek za gospodarstvom. Bila je dobra gospodarica. I neka je ženska glava, kakova mu drago, nevina kao ljiljan na polju, čista kao jutarnja rosa, te djevojke nema na svijetu kojoj ne bi laskava riječ iz usta mladića ugrijala to malo srdašće. No posve je naravski da ta ljubavna diplomacija nije kraj naših usijanih glava dugo mogla potrajati.

Jednog večera — bilo je dosta kasno — povratismo se u svoju sobu. Albert bijaše začudo nemiran. I u meni je nekako kuhalo.

„Prijatelju,” reče mi stupivši preda me i razvalivši strasno oči, „rado bih ti čitao pjesmu. Hoćeš li me slušati?”

„Drage volje! Čitaj!” rekoh sjednuvši za stol i zapalivši novu smotku.

„Ali je malo drukčije nego dosadašnje. Ljubavna je,” produlji Albert nešto oštrijim naglasom.

„Svejedno”, odgovorih kratko.

Moj Albert poče nešto pridušenim glasom čitati odulje čislo kitica dosta skadnih doduše, ali punih vrlo hiperboličkih poredaba, a sve se kretalo oko mlade djevojke. Ta vi to znate. Takvom prilikom običava mladi vilin sin oplijeniti Homera, Šekspira, Kalidasa, Koran, narodne pjesme, botaniku, zoologiju i mineralogiju, sve grčko i rimsko pogansko nebo, pa k tomu i kršćanski pakao.

Albert je stihove vrlo dobro čitao. Malo pomalo uslobodio mu se glas, pa je deklamirao upravo zanosnim žarom, pri čemu mu je list papira drhtao u ruci. Pjesma bijaše preduga, ali svakako vatrena. Kao da ga sad čujem. Upravo se zaletio u golemu sliku, otprilike ovako:

„Orijaškom školjkom ta je zelen-gora
Sred valova nedoglednog svjetskog mora,
A ko biser zрно divno u njoj sijeva
Čiste duše čarobnica — mlada djeva.”

Albert je čitao tu vrlo titansku poredbu s uzvišenim patosom, kad pod prozorom zatuli strahoviti rog, a iza toga zakriješti kao vuk grlo: „Gospodari, gospodarice, dvanaesta je odbila, vatru zapretajte...” i tako dalje „avec une grâce infinie.” Ja se stoga pasjega koncerta potresoh do dna duše. Al' Albert — Albert, komu ta kanibalska arija noćobdije zakrči „cijelo more božanske harmonije,” zadrhta, problijedi, baci papir, pogleda me kao da će me zadavati, i poleti k prozoru. Ja za njim. Sred jasne noći opazismo nasred trga pod našim prozorom crnu siluetu noćnoga stražara, po maniri Alberta Direra, kako držeći koplje, rog i lampu neumljivom hladnokrvnošću na mjesec laje, pa zapečati napokon svoju vele mudru lekciju apostrofom na svetoga Florijana. Albert bijaše bijesan i dovikne čuvaru noćnoga mira vrlo nepjesničku „laku noć”, koju mu on bez obzira na pravila pristojnosti nešto masnije odvrati i mirnim korakom svoj put

nastavi. Kušao sam umiriti prijatelja. Razjasnih mu da se noćobdiji ne može ovaj neskladni intermezo nikako zamjeriti, da on pače vrši svoju službu na istom mjestu gdje su je po svoj prilici vršili njegovi predaci nekoliko vijekova. Spomenuh mu i to da stražar, poznajući lokalne običaje, nije mogao naslutiti da će tkogod u Kranju o ponoći deklamirati ljubavni ditiramb, — da je sve to samo jedan od onih slučajeva koji se zove „zlobom sudbine.” Badava. Nemili, nenađani dojam noćnoga kukurikanja toliko bješe razjario mladića da se teškom kletvom zakleo da će se osvetiti toj sovi javne sigurnosti. Uvjerivši se da su moji dokazi preslabi, doviknuh prijatelju koji je po sobi gnjevan amo tamo koračao:

„Čitaj dalje!”

„Neću, ne mogu.”

„Alberte!”

„Šta je?”

„Ova pjesma ide Neži. Ti je ljubiš.”

„Da, da,” odreza Albert i doda ustavivši se preda mnom:
„I ti je ljubiš. Govori!”

„Ne tajim da mi je mila.”

„Znam, već duže vremena opazio sam to po tvojoj prevelikoj udvornosti.”

„I ja sam to opazio.”

Zašutjesmo. Bilo mi je teško. Valjda i njemu. Dva pobratima ljube istu djevojku. Valja mi priznati da smo bili došli do točke gdje ljubav prelazi u sebičnost. Dječaci!

„A tko će taj sukob riješiti?” zapita Albert ponešto strasno.

„Djevojka,” odvratih.

„Dobro,” prista mladić pruživši mi desnicu, „mi moramo ostati prijatelji. Nas veže sveti vez. Ljubav prama Neži

ne smije nam biti zaprekom našega prijateljstva. Borimo se za nju otvoreno, pošteno! Ona neka sudi čija li će biti.

„Tako valja, Alberte! Neža neka odluči. Bio ti, bio ja nesrećan, svaki neka se pokori sudbini.”

Tako se izmirismo svečano. Dječaci! Sad smo se manje bavili patriotskim pjesništvom, jedan i drugi iščupa svoj kontraband — što ga je skovao bio bez znanja prijateljeva — ljubavne pesme Neži. Svake noći čitali smo te plodove izmjernice, i zaboravismo kraj te živahne deklamacije da smo supernici. Samo noćobdija, taj crni demon, sjetio bi nas proze. Al' i njemu dođe crni petak. Bilo je jedne ponoći. Utrnusmo svijeću. Čekasmo za prozorom. Eno ga! Iz uske ulice klipše demon. Stane. Kukuriknu. Al' u taj par prsnu iz našega prozora kao iz lumbarde dažd gnjilih jabuka i jaja na jadnog kopljanika, koji je prestrašen od tih neparfimiranih meteora stisnuo glavu među ramena, pa sunuo preko trga kao kriješnica preko neba.

Mi idealni ljudi nijesmo onda poznavali paragrafa o uvredi javne straže, te se vrlo začudismo da je taj škandal postao glavnim predmetom konverzaciji cijeloga gradića. Na sreću bijaše Albertov ujak gradski načelnik ili vijećnik, pa cijelo bombardiranje nije imalo nikakvih posljedica, nego što smo ispod oka opazili na zelenoj uniformi stražarevoj zlatastih tragova vješto bačenih jaja. Svakako nadvladasmo mi. Noćobdija nije više kukurikao pod našim prozorom. Tako mogasmo mile volje fabrikate srca svoga deklamirati do zore. Dječaci! Zar nijesmo i mi kukurikali?

A Neža? Šta da rekne mlada djevojka kojoj je duša čista kao gorsko vrelo, kad iz dvije duše, na dvojica usta u jedan hip prvi put čuje o ljubavi? Jer mi joj govorasmo napokon u sav glas, kako je već navada nepromišljenoj mlađeži. Sirota se kamenila, rumenila, sirota nije znala šta će.

Napokon počesmo i njoj kazivati svoje ljubavne pjesme, a znao je za njih i ostali svijet po gradiću, jer su se ljudi i krasnoga i ružnoga spola silno gurali u rebra pokazujući prstom na nas mlade vjetrenjake. Neki umirovljeni činovnik, vele vješt poznavalac gradskih starina, koji mi je znao matematičkom točnosti označiti trgovački put Mlečana preko gornje Kranjske gladeći pri tome četkicom obojene brkove — matematičkom točnošću, s koje me gotovo vrag odnio, običavao je u svoje arheološko predavanje uplesti nekake ironičke zakašljaje, sipati iznad debelih naočari vrlo ujedljive poglede i pri čaši vina izreći kojekakvih natuknica o Neži, da je sirota djevojka stajala kao kuhan rak, a ja i Albert kao kuhane cikle. Djevojka je šutjela i morala je šutjeti. Da je samo jednim okom više nalijevo ili nadesno trenula, bila bi stvar došla na varoški bubanj, a ovako se brusile jezičine samo iz prikrajka. I Albert i ja bijasmo joj dragi, i duše mi ni sad ne bih znao reći koga je od nas onako istinski ljubila, no smetena, nemirna bila je svakako. Više puta je znala u vrtu sjediti s vezivom ili pletivom, a nas dvojica do nje. Mi smo joj čitali pjesme. Neža slušajući tu svoju glorifikaciju zažarila bi se do vrh glave, spustila duge fine trepavice, te napola kroz smijeh rekla: „Ta ja to nijesam, ja to nijesam; da znate, to je prava grehota.” Ja sam je naime bio ispedio s nekakvom kršćanskom sveticom, a Albert s nekakvom poganskom božicom, jer mi školski pilići nijesmo još pravo znali da i u prirodi, među živim stvorovima, ima poezije. Tako nas je vazda znala odbijati šalom, smijehom, ali tako čudnovatim smijehom da sam joj dva, tri puta opazio suzicu pod trepavicom. Nama mladićima, koji jošte nijesmo znali za logiku svijeta i za silogizam osjećaja — oprostite mi taj paradokson, — nama mladićima bilo je teško, mučno. To uspo- redno takmenje dvaju prijatelja — koje i onako nije moglo

dovesti do cilja — bude nam upravo nesnosno. Domaćica, fina oka, motrila nas je onako smiješeći se, pa mi jednom reče:

„Nijesam mislila da u Hrvatskoj toliko žigica ima; ali se i Albert pohrvatio.” Ja sam tu metaforu uprkos jedva minulog ispita zrelosti — vrlo dobro razumio pa se ljudski zastidio, no ta diplomatička natuknica priproste Kranjice nije opametila ni mene ni Alberta. Nalazeći se u takvoj maglovitoj i liričnoj situaciji, sjedasmo jednom jedno tri četvrta sata od Kranja, kraj ceste jedan spram drugomu, odbijajući mučke dimove iz svojih smotaka. Dim se izvijao sve jače i gušće, znak silovite strasti koja je rasla. U taj par se pojavi na vrh brežuljka pod kojim smo sjedili neki uistinu vrlo čudan lik spuštajući se baletnim korakom nizbrdo. Bijaše to čovjek visok, suh kao kolac u vinogradu. Imao je na sebi prekratke, crno i bijelo kockaste hlače, crn frak dosta izlizan, koji nije nikako njegovu stasu bio primjeren, žute papuče na nogama, vrlo nejasnu košulju bez prsluka, crvenu, genijalno svezanu maramu oko vrata, trošan, dosta ćelav cilindarski šešir na lijevom uhu i malen, u plavetan rubac smotan svežanj pod desnim pazuhom. Mi se čudasmo toj neobičnoj prikazi to više, jer je suho koščunasto lice pomno bilo obrijano. U crtama čovjeka nije se pokazivala ni najmanja karakteristika; bijaše to prava zagonetka. Uzvinuta donja usna pokazivala je nešto cezarske samosvijesti, a ona dva ukočena oka ispod tankih obrva ili bijahu znak bolesti koja se „delirium tremens” zove, ili biljeg onoga zanosa za koji se veli: „Bog je u nama, koji nas jari i grije.” Pogadali smo dugo u koji bi se red sisavaca taj nenadani individuum uvrstiti mogao, pa se napokon složismo da bi to mogao biti član štovanog krojačkog ceha, koga progoni „nemila sudbina.” No budući svjetski ljudi i štovatelji svačije lične slobode, od-

lučismo ne dotjerati svoje radoznalosti na kraju niti se miješati u zvanje žandara, kojima pripada pravo upitati svakog čovjeka na cesti za njegov putni list. Stoga ne trenusmo trenom nadajući se da će tobožnji vitez igle i konca minuti kraj nas, kao oblak preko neba jasna. Ali se prevarismo. Čovjek u kockastim hlačama kao da je bio vrlo agresivne naravi! Došavši do nas stane, stavi kao „maitre de plaisir” desnu papuču pred lijevu, skine šešir, uzvine obrve, duhnu dva tri puta u zrak i pokloni se nadesno i nalijevo poklonom s kojeg posumnjasmu da tu kakav „klovn” jahačkog društva putuje inkognito. Ali i ovaj put se prevarismo. Čovjek progovori buljeći preda se njemačkim jezikom: „Naš je vijek zator umjetnosti, uti figura docet. Ja, visoko štovano općinstvo, ne letim na hipogrifu u vilinski svijet, kao što Viland veli, već per pedes apostolorum, evo ovako”, i pri tome baci čovjek dostojanstvenim prezirom lijevu papuču od sebe. „Da, moja gospodo, vi me pitate s potpunim pravom tko sam čujte i plačite! Ja sam Karlo Mor, Fiesko, Markez Poza, Egmont, mlinarski djetić Konrad et caetera et caetera. Sjećate li se riječi: „O prokleta kamentatorsko doba!” „Sire, dajte slobodu misli!” Znae li to? „I pri tome se okrenu čovjek na peti.” Umjetnost! ha! ha! Fraza! A ja sam umjetnik. Po Tržiću, Radolci, Celju ori se moja slava, pače u Gracu proslavio sam se u ulozi sluga. A sad? Ne pitajte me! Bomba pade u naše društvo. Razletjesmo se; mene baci sudbina amo na cestu. „Biti ili ne biti, to se pita” veli glasoviti Hamlet, a ja nemam ni groša. Odgovorite vi na pitanje danskoga princa! Vidim da ste plemeniti, a ja se zovem Artur Feldman. Imam li vam više reći? O zašto nije još ovamo sinulo sunce prosvjete? Apolon? Gde si? Oh Apolon! Kako da on dođe među ovu kranjsku bagažu? Da li je vrijedno da koturn gazi ovu barbarsku zemlju gdje ljudi ne govore Šilerovim jezikom,

već laju kao psi?" Karlo Mor pruži nam svoj ćelavi cilindar pred nos, da nam se desnica nehotice zabludila u džep po onaj groš koga nije bilo u Arturovoj torbi. Olimpijski posmijeh pojavi se na licu komedijašu kad opazi dvije srebrne šestice u svom klobuku, kojima dodasmo svaki po jednu smotku. Fiesko nataknu cilindar, pobra lijevu papuču i pristupivši graciozno k meni reče: „Gospodine moj, dajte mi malo vatre!” Zapali i dotaknuvši se ponosito šešira reče: „Čast mi je preporučiti se gospodi!” Zatim otkakuta pjevuckajući ariju iz Roberta: „Pusta varka vam je zlato,” i nestaje za šumicom.

„Eto ti kulture koja putuje”, rekoše Albertu.

„Kuga”, odvrati Albert. „Šiler bi se okrenuo zaista tri puta u grobu, da vidi toga apostola germanske kulture.”

„Da se Šiler okrene”, odvrati kroz šalu, „zatvorila bi ga policija, jer ti apostoli ili bolje reći „švindleri” imaju dandanas u državi privilegium.

Digosmo se da se povratimo kući. Deklamacije komedijaševe nekako nas se čudno dojmiše. Bijasmo ljuti. Ovakov smet smije grđiti Slavenu na slavenskoj zemlji, a opet ga nadarismo. „Golubinja” ili bolje reći „luda slavenska čud!” Albert je te i slične misli vrlo žestoko razlagao, ali nas eto pred mjestom.

„Alberte!” rekoše, „pustimo to. Doći će Vidovdan. I Slaveni će jednom reći: „Afflavit deus et dissipati sunt!” Govorimo o drugom, o Neži! Ljubi li tebe ili mene?”

„Šta ja znam,” slegnu mladac ramenima, „zašto i pitaš?”

„Kako i neću? Uvaži! Mi tu sjedimo u malenu mjestošću. Zaokupismo djevicu. Takmimo se. Ona ljubi, da, ljubi, jer se je sva prevrnula. Nije li?”

„Jest.”

„Ali koga? To ne znaš ni ti ni ja. Djevojka ne smije da kaže. Slušaj me! Pustimo da se djevica sabere, da razmišlja. Uklonimo se! Kad nas ne bude ovdje, reći će joj srce koji li je pravi. Onda tek sudi. Hoćeš li?”

„Dobro, pravo je tako. Čežnja odaje ljubav.”

Sjedasmo opet u vrtu „Stare pošte” za večerom. Pri-povijedali smo o dramatičkom prizoru kraj ceste, i bilo je dosta smijeha. Napokon izjavismo da ćemo dalje u goru na put — na Bledsko Jezero, na Bohinjsko Jezero — k izvoru Save — i to sutra zorom. Domaćin i domaćica odobriše našu odluku, Neža zadrhta neopazice.

„Koliko ćete probaviti vremena?” zapita.

„Četrnaest dana”, odvrati Albert.

„Pa onda?” reče radoznalo Neža.

„Povratićemo se”, odgovorih.

Domaćin zade u kuću i pozva sa sobom Alberta da mu preda pismo prijatelju u Bledu; domaćica pođe da prigleda u kuhinju. Za stolom osta pletući Neža i ja gledajući preda se, motajući smotku. Oko drhtava plamena svijetle vijali se noćni leptiri, a mjesčina je virila kroz lišće. Najedanput se ozva kladivo sa staroga tornja. Jedanaesta ura.

„Luna sije, kladvo bije”, istisnuh u po glasa nehotice.

„Da”, reče Neža nasmjehnuvši se. „Zorom dakle polazite?”

„Da. Al' zbilja, moram Vam povratiti „Prešernove poezije.”

„Ta Vi ćete se svakako povratiti.”

„Hoću.”

„Ponesite ih sa sobom. Čitajte na Savici „Krst pri Savici”, i vratite mi poslije knjigu!”

„Dobro. Učiniću kako rekoste.”

S tornja se opet ozva kladivo. Jedanaest i četvrt.

„Kasno je,” rekoh zamišljen, „vrijeme je da legnemo.”

„Istina,” reče devojka, „sjutra Vam valja uraniti.”

Digosmo se i laganim korakom idasmo prema kući. Bilo je tiho, tihano. Nepomično stajale drveće i cvijeće, nepomično visoka gora. Dodosmo do vrtnih vrata.

„Pa zbogom, Nežice. Do videnja!”

Djevojka se prislonila na stup. Nagnula je glavicu, skrstila ručice. Kao da je snivala. Tad, kao da joj nešto mozgom minu, dignu glavu. Pogleda me. U crnom joj oku sijevnu mjesočina. Uхватih je za ruku. Djevojka kao da će ustegnuti, al' ne ustegnu.

„Laku noć”, šapnu Neža. Bilo je kao da joj je u oku sinula suza.

„Zbogom! Zbogom!” šaptaše uzrujana, „do videnja!”

„Da, zbogom! Do videnja!” Djevojka uteče. Mir i pokoj vladao je nad mjestošcem, i kad je noćobdija javio ponoć, već sam snivao — o Neži.

Kad je drugog dana sjajna rosa zatreptjela o jutarnjem suncu, bjesmo već dobro odmakli od Kranja put onih gorskih gorostasa gdje živi neiskvarena jezgra slovenskog naroda, gdje je u davni bili posljednje utočište slovenske slobode. Premda je dah jutarnjeg povjetarca življe jario našu mladu krv i okrilio brze noge, to opet nijesam osjećao u srcu veselja. Teško se lučiš od svakoga mjesta gdje si nekoliko ugodnih dana preživio, a nekmoli ja, koji sam „venuto i plamtio” za Nežom. Gledajući po različnim krajevima svijeta krasotu prirode, u različnim prilikama nehotice se podajemo nekoj djetinjastoj čežnji, nehotice poželimo da bismo mogli poput Boga svagdje u svako doba biti nazočni, a uvjerenje da je ta želja luda, neispunjiva, probudi u nama neko bolno, neveselo osjećanje. Kad god dozvah u pamet usplamaj crnog Nežinog oka o mjesočini, uz-

drhta mi srce, i ona riječ „Do viđenja” odjekivala je neprestance u mojoj duši. Tako koračah zamišljen uz Alberta. Kašto potisnuh brže misleći da ću, brže hodajući k našem cilju, i brže se povratiti k Neži. O djevojci ne progovorismo ni riječi, jer smo veoma mnogo o njoj mislili. Dodosmo na Bledsko Jezero. Ja nijesam „pejzažist”, da vam živom bojom orišem taj romantički kraj. U vijencu tamne jelove grane stoji čisto, odugačko jezero; oko jezera vidiš čisto bijelih ljetnika i zaselaka, ondje na žalu stoji i crkva, pod crvenim krovom dakako. Dalje tik do pećine iznikla je okomita visoka pećina, a vrh nje starinski sredovječni grad. Sred plavetnog jezera ističe se otočić. Tu stoji sred zelenoga gaja na brežuljku crkvice Djevice Marije, do koje ti se valja uspeti preko dvadeset stuba. Gdje se sada pjeva slava Bogorodici, žrtvovahu nekad slovenske djevojke božici Ladi žrtve. Evo vam u prozi Bledskog Jezera. Koliko puta sjedasmo ja i Albert na vršku brijega gledajući mučke tu divotnu sliku. Tko da i govori, tko bi mogao govoriti kad mu se pred očima razvija taj čarobni amfiteatar, to srebrno jezero, to plavetno nebo, te bijele kućice, ti zeleni gajevi, ti mrki vrhovi, a nada svim zlatno sunce. Bilo mi je da vidim na otoku Ladin gaj, da se iz zelenila vije bijeli dim žrtve pod nebo; bilo mi je da djevice pletu vijence, da pjevaju miloglasne pjesme, a pod svedenim granjem smiješi se divna, stidna, krasna, priprosta božica Lada, ta slika i prilika Nežina. Bilo mi je kao da to vidim. Ali probudi me zvonce crkvice. Lagano, milo kucalo je srebrno zvonce preko sjajne vode, uz mrku goru kao čudna tužaljka, kao naricanje snuždene duše. Gore slovenske, čuste li to? Dušo slavenska, ne dršće li iz toga tananog zvonca stara, starinska bugarka tvoja?

Ali dalje, dalje — doviknu nam nemirno srce — i podosmo dalje u grdno, divlje gorje, u zelenu pustinju — gdje

nema ljudskoga glasa. Preko Bohinjskog Jezera nosio nas je ribarski čamac. Voda je čista kao staklo. Sunce dopire do dna igrajući na žutom pijesku. U dubini vidiš drveni panj, vidiš gdje leži gorostasan siv kamen, gdje brza hitra pastrva. Tajanstvenim šumom pljuska voda o čamac. Ribar sjedi, ribar vesla, ribar šuti. Vidi mu se, vjetar i bura su mu kumovali, grom mu je prijatelj. Čudno te čuvstvo obuzima, i nagiblješ se k vodi, i pitaš taj panj, i pitaš taj kamen: Gdje vam je vila, čudna, čarobita, slavenska vila? Sjedi li još tu na dnu staklenog jezera kad mjesečina dršće po mirnim valovima? Plače li, pjeva li, da li je umrla? Da li? A iz sjajne ljeskave vode kao da mi se nasmiješilo milo djevojačko — Nežino — lice, i srce mi kliknu: Živi vila, ah živi!

Visoki, strmi, mrki dižu se oko nas vrhovi, kao mračna vojska divova koja čuva taj čarobni tajinstveni kut. Iz rebara nad glavom iznikla je divovima tisućljetna šuma, gdje nema ni sunca ni svijetla. A više nad njima ljeskaju se o suncu vječni snježnici kao golemi srebrni štitovi proti tuđemu bijesu. Sad smo pristali na drugom kraju jezera. Ribar nas vodi stoljetnim hladom u goru. Ide i šuti, šuti i ide. Nema tu puta. Samo je bura među šumskim stupovljem utrla kukavnu stazu. Šuma se ori gromom, lišće dršće. Dalje ne možeš. Visoka pukne pred tobom stijena, a sred stijene mrke i glatke probješnjuje grmeći s visoka sjajan slap i baca se u dubinu, u kamenu kotlinu. Srebro je, misliš. Užas te grabi. Kako neće! Ta i ono cvijeće i drveće oko slapa dršće od straha. Sad zabljesnu i sunce nad gorom. Milioni alema sinuše zrakom, milioni kapljica trepte poput zvijezda na cvijeću i drveću. Uskliknuo bi, ali se kameniš. Divota je to i strahota. To je Savica, mlada Sava. Srebrna, šumeći, kipeći baca se među drevnom šumom preko razmravljenog krša, bijesna provali u Bohinjsko Jezero, pa iz njeg teče k

jugu — jugu. Tu sam čitao Prešernov „Krst pri Savici”, tu sam ga oćutio do dna srca, do najdublje dubine moje duše. Sveti strah mi potrese tijelo. U veličajnom zakutku prirode bijahu slobodni Slovenci posljednji oćajni boj proti tućemu bijesu, pod ovim svetim ųrtvenikom tecijaše posljednja ųrtva slobode, krv iz njihova srca, u gromor slapa miješao se posljednji oćajni vapaj: „Na tleh leųe slovenstva ųtebri stari.” I gora zadrhta od uųasa. Kraj mene i Alberta stajaše ribar, duguljasta, kamena lica, visok kao gora, buljeći u gromornu pjenu. Nije li to praunuk onih koji tude izgubiše glavu? Da, biće. Bar takvi su i oni bili. Duše nam klonu od svetoga ųuma. Tu iskapismo kupu čiste „ųive” vode, tu se pobratismo nanovo, prisegosmo vjećnu vjeru Slavenstvu, a visoko nad nama sipao je slap svoj kristalni biser. Bilo je kao da vidimo zlatnu maglu, a kroz nju da trepti lijepo lice slavenske vile — lice djevojćice Neųe. Nijem, ukoćen gledao nas je ribar. Mislio je, valjda, da smo poludjeli. Zar nema vatre u njegovu srcu? Iskra, ima, iskra! Samo da popuhne vjetar, iskra će planuti plamenom. A mi bjesmo pokrųteni, spaseni, prava djeca svojega roda.

Bilo je krasno po podne kad se vraćasmo u Kranj. Jedno dvije ure od gradića stoji selo, već mu ne pamtim imena, — a u selu kraj ceste lijepa čista krćma s vrtom. Amo zakrenusmo da se okrijepimo. To je imala biti posljednja „ųtacija.” Sjednuvųi pod ųiroku sjenku pozvasmo krćmara. Umah se pojavi pred nama trbonja rumena nosa pod zelenom kapicom, i kad se opitasmo za utrobu njegove pivnice, omjeri našu romantićku uniformu, te reće mirno i dostojanstveno:

„Eh znate, ja imam kojekakva vina, pa za bolje goste i „lutemberųkog.” Naš viteųki ponos bijaše tom prezirnomo rijećju poneųto uvrijeden, a ja rekoh vrlo hladno oma-

šnomu Ganimedu — imao je, čini mi se, za cimer „Crvenog vola”: —

Budući da se i mi brojimo u bolje goste, donesite nam prije svega polić „lutemberškog.”

„Crveni vol” s toga odgovora ponešto zbunjen otklipsa po vino. U taj par zaustavi se vrlo fina kočija pred vratima, a glasan smijeh od ceste dokaza da tu i krasna spola ima. Uistinu. Začas uniđu u vrt dvije dame i dva mlada gospodina, te sjedoše za drugi stol pod brajdom. Mlada dama, krupna crnka, bila je po crtama lica i njemačkom izgovoru svakako Slovenka, i druga ponešto suha plavuša s dugim uvojcima kušala je zalud oponašati kakovu ledi. Mladići vrlo koketno na lovačku obučeni kao da su se više brinuli za svoju kosu negoli za mozak. Kraj najbolje volje ne mogu vam opisati njihova lica, jer je strahovito prazno bilo. To je društvo bilo bez sumnje „juste milieu” među aristokracijom i birokracijom, gospoda bez gospoštine. Plavuša poče nas mjeriti očalinom, za njom i ostali. Napokon prihvati plavuša vrlo rdavim francuskim jezikom:

„Voilà des gens curieux!”*

„Je voudrais savoir leur métier”, reče mlada vrlo barbarski.

„Gens de rien”, reče prvi birokratić.

„Leur présence est en tout cas embarrassante”, reče drugi birokratić.

Ne mareći za to birokratičko gatanje i za tu zlovolju, šućasmo, dok je plavuša radoznalim okom promatrala naše

* „Evo čudnih ljudi!” — „Htela bih znati njihovo zanimanje.” — „Nisu ništa.” — „Njihovo prisustvo je u svakom slučaju neprijatno.”

telećake, i stadosmo šaleći se jesti dva frigana pileta. Birokrati bijahu „ambarasirani,” jer im je „francuština” vragometno šepala.

„Peut-être des ouvriers”,* progovori birokratić.

„Mais non”, reče mlada, „leur mains sont blanches”.

„Et de quel pays?” upita plavuša.

„Je comprends quelques mots”, reče mlada.

Nama je dosta bilo te aristokratske muke i vježbe po gramatici Mašatovoj. Dignuvši se poklonih se posve udvorno i rekoh mladoj:

„Sans doute, mademoiselle! Vous êtes Slovène et nous sommes — pour vous servir — Croates et étudiants.”

Sve se društvo zažari strahovito na moj francuski odgovor, osobito prvi birokratić, koga sam ponešto mrko poglednuo bio. Ali opet odahnuše i uzeše njemački brbljati, jer im „francuština” i onako ne bi koristila bila. Zato smo mi življe hrvatski govorili, a ja sam navlaš vrlo nerazumljive riječi „divaniti,” „furuna,” „peškir,” „kuršum,” i cijelu litaniju turskih fraza upletao u razgovor, kojih ponijemčena Slovenka nije dakako mogla razumjeti!

Lutemberško vino ugrija nam srce i glavu. Birokrati nam se primakoše bliže. Zapodjesmo ponajprije diplomatski, poslije i življe općenje. Ženske udariše ispitivati o Hrvatskoj, koja je tako blizu Turskoj, pa kad je veselje mah preotelo bilo, zapjevismo ja i Albert: „Miruj, miruj srce moje!” a mlada birokratica planu iznenada i započne na veliko naše čudo vrlo skladnim glasom: „Luna sije, kladvo bije!” Iza podulje, vrlo živahne debate, u kojoj su mladi birokratići vrlo mnogo moralnih batina odnijeli, prizna ci-

* „Možda radnici.” — „Ali ne, njihove ruke su bele.” — „A iz koga su kraja?” — „Ja razumem neke reči.” — „Bez sumnje, gospodice! Vi ste Slovenkinja, a mi smo — na službi — Hrvati i studenti.”

jelo birokratičko društvo da su i oni Slovenci. Quod erat demonstrandum.

Po svemu tome nije nikakvo čudo da smo, oprostivši se od svojih najnovijih znanaca, vrlo vesele volje i hrlim korakom hitjeli prema Kranju. Meni je bilo kao da su mi narasla krila. Bijasmo veseli, vanredno veseli za te divotne jesenske večeri. Da, živo se radovasmo našem junaštvu, da smo četiri duše „in partibus infidelium” povratili slavenskomu stadu. Sve to bijaše dakako ponešto iluzija, jer hladno govoreći, bili smo osvojili od neprijatelja samo na četvrt ure tvrđavu. Već se bio izvio mjesec nad gore, a zvijezde treperile kao briljanti na nebu kad se primicasmo Kranju. Kad spazih crte starog tornja o večernjem nebu, uhvati me nešto za srce. Sad je imao pući sud: na čiju li će stranu pasti kocka, koga da ljubi Neža. Vjerujte mi, nešto me je davilo pod grlom. Iz mraka zasinuše rasvijetljeni prozori. Crna gora oko nas. Dolje je šumio potok ljeskajući se o mjeseci. Zaustavismo se. Zagrlivši se, gledajući u puni zlatni mjesec, prevrćući od zanosa oči, zapjevasmo: „Luna sije, kladvo bije.” Uđosmo u gradić. Dođosmo veseli do „Stare pošte.” Ulaz pod kućnim vratima bijaše rasvijetljen. Pod ulazom klečalaše plačući sva družina. Šta je to? Zapanjismo se, klekosmo i mi. Sa stuba sije župnik u bijeloj košuljici noseći svetotajstvo, a uz njega dječak sa svjetiljkom. Groza me je hvatala. Zapitah služavku što je klečala kraj mene:

„Šta je? Tko je?”

„Neža,” odvrati djevojka kroz suze, „zlo je, vrlo zlo. Nema pomoći.” Mozak mi se zavrti. Na stubama se pojavi domaćica. Tiskajući pregaču na oči i mahnuvši rukom zajeca:

„Izdahnula! Molite za njezinu dušu.”

Poletjesmo k domaćici.

„Za rane Božje,” istisnuh očajan, „gospodo, recite šta je to? Što je to?” Žena prekrsti ruke na trbuhu, spusti glavu i odvratila jecajući:

„Prekasno ste došli. Pozdravlja vas. Umrla je. Bože moj! Bože moj! Majko Božja! Zašto nam je uzeste? Što smo vam krivi? Ta bila je svadba kod susjeda. I Neža pođe onamo. Bijaše družica. Ona vruća, noć hladna. Nazebla je. Vrućica je spopala. Sad je — mrtva.”

Da, mrtva. Među šest svijeća ležao je na odru pod bijelim vijencem Neža. Bijaše blijeda, no kako je već smrt. Ali kao da se je smijela, mlo smijela — kao vila — kao zvijezda. Nas dva mladića plakamo kao djeca.

„Alberte,” reko, „sad nam je dosuđen sud; ni ja ni ti, kocka je pala u grob.”

Još jednom pogledah to mlo lice prije negoli zaklopiše mrtvačku škrinju. Bože moj, ali je ta narav grabežljiva zvijer! Tanko zvono zazvoni. Ispratismo je na groblje onim putem kojim nas ona vesela povede na Prešernov grob. Nedaleko od pjesnika zakopamo je. Bilo je kao da su Prešernove ruže spustile glavice, da je karanfil klonuo, da sirotica u travici plače, bilo je kao da se obara ono plavetno nebo na nas. Drugoga dana ostavismo Kranj. Na rastanku stisnu mi domaćica ruku i reče:

„Prešernove poezije pridržite! Neža mi reče da Vam ih dam. Čuvajte ih! S Bogom pošli, srećni bili!”

Pohodismo novi grob. Da je bar tude cvao cvijetak, ali ništa nego zemlja, tvrda zemlja!

Odosmo. Ja zaboravih Šilera i odnesoh Prešernove pjesme, a u njima taj jadni, taj tužni karanfil.

Uminuše ljeta i ljeta. Bože moj, kako li se odonda prevrnuo svijet! Koliko je jada prohujilo mojim srcem! Tko

bi ih izbrojio? Ali jošte čuvam Prešernove pjesme i suhi cvijetak s njegova groba. Sve se promijeni. Ali se ne promijenismo mi — ja Hrvat, Albert Slovenac, i jedan i drugi ostadosmo vjerni Slavenstvu. Ja sam zašao u stihotvorce, on brani narod prozom. Dugo, dugo je tomu te se ne vidjesmo, ali nam srce kuca jednako, kao onda o mjeseciini pod sjenkom, kao onda na pjesnikovu grobu, kao onda kraj slapa Savice. A vi, ruže tamo u gorenskom kraju, ako cvatete na Nežinu grobu, sagnite glavu u tiho noćno doba, šapnite mladoj koja pod vama drijema: Još je živ onaj Hrvat koga si ljubila, još blagosivlje tvoju uspomenu, jer si ga povratila Slavenstvu, još čuva kao sveti zapis Prešernove pjesme, a među njima drijema godine i godine, među njima drijemaće još dugo, dugo *karanfil s pjesnikova groba!*

Beleška o piscu: AVGUST ŠENOVA (1838—1881). Rođen je u Zagrebu. Njegov književni rad je bogat i raznovrstan. Njegovi romani su mnogo čitani, naročito **Zlatarevo zlato** i **Čuvaj se senjske ruke**. Njegova dela su štampana više puta u Zagrebu, a Srpska književna zadruga je izdala reman **Čuvaj se senjske ruke**.

Šenoa u svojim delima iznosi narodnu prošlost. U **Zlatarevu zlato** je opisao stari Zagreb iz XVI veka, a u romanu **Seljačka buna** opisao bunu seljaka s vođom Matijom Gupecem. Pored istorijskih pripovedaka napisao je veliki broj pripovedaka iz savremenog života, od kojih su najznatnije: **Prijan Lovro**, **Barun Ivica**, **Vladimir**, **Prosjak Luka**, **Ilijina oporuka**, **Mladi gospodin** i druge. Šenoa se smatra pesnikom nacionalnih ideala.

U pripoveci **Karanfil s pjesnikova groba** Šenoa iznosi jedan doživljaj iz svoje mladesti, to jest iz doba austrijskog apsolutizma (1850—1860), kad je u školama bio zaveden nemački duh i jezik, protiv koga se mladež bunila.

Šenin **Karanfil s pjesnikova groba** s nacionalnog gledišta je vrlo jaka stvar, u kojoj se upoznaje život i doba jednog od najvećih slovenačkih pesnika Prešerna. Istodobno se vidi i sam veliki hrvatski pisac Avgust Šenoa u svem mladićskom nacionalnom zanosu.

Josip Jurčič

Kaj se v Križmanovem prerokovanju pripoveduje o kralju Matijažu

Kadar so se v nedeljo po poldne kmečki očaki¹ zbrali pred vaško² podružensko cerkvijo, je nanesla govorica na čudno okrogličasto in potlačeno podkev,³ ki še nahaja⁴ na županovi njivi še od turških vojska sem. Ker se mnogo ljudi o tem živi da svetu novice kujejo in kvasijo⁵ o bodočnosti, kdo bi našim kmetom zameril, ako tudi politikujejo, kadar so v irhastih hlačah. Prišlo je med njimi namreč vprašanje na dan: ali bodo Turki še kdaj prišli, ali nikadar več? Eni so rekli, da bo Turek še prišel, eni pa, da ga ne bode nikdar več.

Ded so sedeli na nizkem obzidju⁶ napol nazvaljenega pokopališča,⁷ ter so upirali komolce⁸ ob kolena; prvi glas so imeli v vaškem parlamentu; pri takó imenitnem vprašanju⁹ torej niso mogli molčati. Ali bili so izbrisane glave in so

¹ stari seljaci, ² seoskom, ³ potkovicu, ⁴ nalazi, ⁵ brbljaju, pričaju,
⁶ bedemu, ⁷ groblja, ⁸ laktove, ⁹ pitanju.

menili: „Če rečem da Turka ne bo več, ne bo prav, zakaj ni ga hujšega¹⁰ vruga od Turka; če rečem da bo še prišel, pa zopet zašaram; morda ga res ne bo ko ga že tako dolgo več ni.” Tako so pomislili, pljunili en pot in rekli: „Veste kaj, sosedje, en pletar krompirja, pa grem še zmerom stavit da Turka ne bo več; toda dveh pletarjev pa že ne stavim.”

„Kako je pa to” — pravi drugi — „da so v šembiljskem prerokovanju še take hude vojske oznanjene; s kom li bo vojska, če s Turkom ne?”

„Kaj pa da so; vendar še hujše v „Križmanovem prerokovanju” — odgovore ded in kinknejo z glavo, zakaj nič se jim ni ustreglo, ako se je kdo hotel pričkat ž njimi. „Križman je res hude vojske napovedal, da Bog nas varuj; ali nikoli ni rekel, da bo še Turek prišel, ampak dejal je da bo kralj Matijaž vstal in da bo Turkom in vsem našim sovražnikom¹¹ koščice potrl.”

„Kako li je vendar ta Križman in kralj Matijaž?” — vpraša tretji sosed — „Vi to dobro veste, povedite¹² nam; časih sem že slišal, toda precej pozabim.”

„Kako?” — jamejo ded pripoved — „Križman je bil pisar pri neki graščini¹³ kakor leta suhopetec iz grada, ki pri nas desetino iz kozelca puli, samo tak križemgledec¹⁴ menda ni bil.”

„Nekdaj se gresta on in njegov gospod — ne vem, ali je bil grof ali kaj družega — po hosti izprehajat tako daleč, da že nista vedela kje sta. Križman je bil radoveden¹⁵ in je rad hodil po neznanih potih.”

„Pojdiva, bova le videla, kam se po tem potu pride; jaz nisem še nikoli po tem potu hodil in nisem videl zanj” — je rekel Križman gospodu.

¹⁰ gorega, ¹¹ dušmanina, ¹² pričajte, ¹³ zamku, ¹⁴ razrok, ¹⁵ radoznao.

„Gospod pa je dejal: „Križman, jaz se ne upam dalje, pojdiva nazaj! Lej, pot' sva že izgrešila; kaj bo, ako popolnoma zaideva!”¹⁶

„I, kaj neki bo? Nič hudega ne!” — odgovori Križman — „Nekam že drži ta steza; saj je dobro uhojena in gladka. Jaz se ne vrnem, če se prav Vi.”

„Gospod se vrne, Križman pa si ureže grčavko v meji in srčno praska dalje. Hodil in hodil je, tako da so se mu noge udajale¹⁷ pod kolena. Pota je bilo pa čedalje več, kakor bi ga bil kdo zadaj odrezaval in mu spredaj dokladal. Solnce je bilo že nizko, Križman se je že kesal¹⁸ da se ni pred vrnil, kar zagleda da ni pota nikamor več kakor nazaj. Izgubljal se je pod veliko skalo, okoli in okoli pa je bilo vse gosto zaraščeno. „Lejte kleka”¹⁹ — je rekel — „mari bi bil šel z gospodom nazaj, zdaj bom moral tako dalje sam tevsati.” Sede pod skalo in zagleda napis z mahom zarasten. Gleda in gleda, toda ne more razmotati kaj se bere; toliko pa se mu je zdelo da je nekaj o kralju Matijažu.”

„Kar se vrata v skali²⁰ odpro, ondukaj kjer se je steza izgubljala, in na dan pride star mož, tak kakor menih.²¹ „Kaj gledaš?” — vpraša Križmana.

„Tule se nekaj bere o kralju Matijažu, pa ne morem vedeti kaj je.”

„Ali bi rad kaj več vedel?” — vpraša menih.

„To je res da bi” — odgovori Križman.

„No, z menoj pojdi!” Rekši ga žene po luknji²² globoko pod zemljo. Prideta do grozno velike cerkve in gresta noter. Ravno se je brala sv. maša; toda vsi pričujoči so

¹⁶ zalutamo, ¹⁷ udarale, ¹⁸ kajao, ¹⁹ čarobnog kruga, ²⁰ steni, ²¹ kaluder, ²² rupi.

dremali, še mašnik²³ je kimal z glavo pri oltarju. Menih sede v stol, Križmanu migne, naj sede tik njega. Nekoliko molita, potlej pa ga pelje od okna do okna. Križman je pogledal skozi vsako okno. Pri enem je videl krdelo mrtvih ljudi, ležečih na kopici. „Kaj je to?” — vpraša meniha. „To je kuga” — je rekel menih in mu je pravil vse kdaj bo. Potlej je videl pri družih oknih vojske, potrese, lakoto, sušo in druge reči. Skozi zadnje okno pa se je videlo kako sta dve gori druga k drugi priveznjeni. Med njima je velika vojska na konju in peš. V sredi sedi pri lepo pregrnjeni²⁴ mizi kralj sam, lepo v zlatu napravljen, in kriva sablja mu visi z boka. Vsi vojaki pa dremljejo; eni kimajo z glavo čez sedlo, enim pa je že zlezla²⁵ glava med kolena. Celo kralj sloni pri mizi in spi.”

„Kdo je to?” — vpraša Križman.

„To ti je kralj Matijaž in njegova vojska” — odgovori menih. — „Ravno ko je hotel z vsemi temi vojaki iti na sovražnika, sta se zgrnili te dve gori vrhu vse vojske. Že mnogo let spi tukaj. Časih se pa zbudi kralj in vpraša: Ali še letajo po svetu tiste ptice, ki imajo belo in črno perje na perotih,²⁶ namreč srake? Ako se mu pove, da še, žalostno z glavo odmaje in zopet zaspi. Ali kadar se bode prebudil on in vsa njegova vojska, bo predr²⁷ vunkaj in bo premagal vse naše sovražnike, tiste ki so nas nadlegovali²⁸ nekdaj in ki nas zdaj. Hude vojske bodo nastale tačas po svetu. Ljudstvo se bode vojskovalo z ljudstvom. Kralj Matijaž bo pa vse druge premagal²⁹ in zadrevil, in potlej bo na svetu tako dobro, kakor se bere iz svetega evangelija: da bode „en hlev³⁰ in en pastir.”

²³ sveštenik, ²⁴ pokrivenim, ²⁵ skliznula, ²⁶ krilima, ²⁷ prodreče,
²⁸ dodijavali, ²⁹ pobediti, ³⁰ koliba.

„Kdaj li bo vse to, kdaj ne bo več srak na svetu?” — vpraša Križman.

„Poizkusi ti leonole veliko sabljo, ki visi na steni, izvleči iz nožnic” — pravi menih. Križman prime za ročo in vleče; toda nič več ko za en palec je ni izvlekel, precej mu je zlezla nazaj v nožnico. In vselej, kadar se je sablja kaj gole prikazalo, so dvigali vojaki in kralj Matijaž sam glave in odpirali³¹ oči; ko mu je pa sablja zlezla nazaj, so vselej vojaki in kralj Matijaž zopet zadremali.”

„Lej, zdaj že še ni pravega časa. Kadar se bo rodil tak junak, da bode prišel v goro, in to veliko sabljo potegnili iz nožnic, tačas ne bo nobene take ptice več in tačas se bode kralj Matijaž zbudil ter z vso vojsko planil na svet.”

„Kdaj li se bo rodil tak junak?” — vpraša Križman. Menih pa ga udari za uho in ga hudo pogleda; tega mu ni hotel povedati...”

„Kje je pa zdaj tisto Križmanovo prerokovanje?” — vprašajo nekateri sosedje deda, ko so končali povest.

„I — Bog ve! Svoje dni so ga baje³² imeli kmetje, ki so znali brati pisano. Toda samo z roko in s peresom, ne tako kakor se vidi v bukvah. Gospoda, zdi se meni, ne vedo nič nič o tem. Dandanes pa se ljudje čedalje manj pečajo³³ s takimi rečmi in menda se je že izgubilo pisanje. Nekateri še mnogo iz glave vedo, kaj prerokuje na to in to leto; jaz že le po vrhu poklatim. Samo to o kralju Matijažu še dobro vem, kakor so nekdaj pripovedovali.”

Beleška o piscu: JOSIP JURČIČ (1844—1881) Slovenec iz okolice Krke. Jurčič je počeo pisati kao mali gimnazist, a kad je svršio maturu,

³¹ otvarali, ³² tobož, ³³ bave.

bio je već poznat pisac. On je napisao prvi slovenački roman **Deseti brat**. U svojim pripovetkama obrađuje narodne bajke koje je slušao od svoga dede i od kojih je i ova koju ste vi pročitali: **Kaj se v Križmanovem prerokovanju pripoveduje o kralju Matijažu**. Ali on ima pripovedaka i iz seoskog života i iz života varoške i obrazovane sredine. Njegova dela je izdala Matica slovenska.

Josip Eugen Tomić

» B e f e h l ! «

Crtica iz staroga krajiškoga života

I

Kuda ste stara, mračna vremena krajiških »Befehla« i »Verordnunga«? Stajale nekad tako čvrsto, da bi čovjek vjerovao: vi ćete vjekovati, — ali duh vremena stupa naprijed i ne gleda kuda gazi, — duh taj prešao je i preko vas, pa kao mnoga druga stvar pripadate sada i vi u prošlost.

Iz te prošlosti evo ti, štovani čitatelju, jedna priča o istinitu događaju.

Bijaše godine 183*. U kumpaniji primišljanskoj slavne ogulinske pukovnije zapovijedaše tada kapetan Negovan. Bilo mu je tada oko šezdeset godina; ne može se dakle o njemu reći da je mlad dotjerao do kapetana. Sa osamnaest stupio je u vojsku, jak čvrst momak, pa od „frajta“ do kapetana prošao sve časti i na svakom stepenu časti posjedio nekoliko godina dok se opet više uspeo.

Sad je kapetanom pa je srećan da se tako visoko uzve-
rao bez ikakve vojničke škole i nauka, već što je samo umio
čitati i pisati. Znao je on da će s kapetanskom uniformom
otići Bogu na pravicu, pa je zato malo tr'o glavu da li tko
već avancira i da li ga možda i mladi golobranci pretječu.
Djece nije imao, ali je zato zadovoljno živio s dobroćudnom
svojom ženom Jekom. Bijaše to dobra starica, kao dobar
dan, a slušala svoga vojna baš po reglamanu! Gdjekim lju-
dima ne treba mnogo do sreće, a takovi ljudi bijahu stari
Negovan i njegova Jeka. Imali su punu kuću svega, a kako
i neće: već tolike godine bere Negovan lijepu kapetansku
plaću, a nema na što da troši. Stari kapetan ljubljaše zato
vanredno goste i premda nije rado drugima išao „nabijati
banak,” bio je nesrećan, ako je više dana morao provesti
bez gosta. Jedan od najvidenijih gostiju njegove kuće bijaše
pop Jovan, paroh u Primišlju. Godinama bijaše vršnjak
svomu pobri kapetanu, a srcem najbliži mu prijatelj i uzda-
nik. Kad popadija rodi posljednje dijete svome mužu, kumo-
vaše mu na krstu kapetan Negovan, i tako se prijatelji po-
kumiše, a od kuma nema bližega rodaka, vele pravoslavni u
Krajini.

Jedne ljetne večeri sjedio je i kapetan na klupu pred
svojim časničkim stanom pušeci čibuk, najmiliju svoju zaba-
vicu. Mimo kuću prolaze ljudi: muško, žensko, staro i mlado,
i sve to smjerno pozdravlja gospodina kapetana. Kako i neće,
kad je kapetan Bog u kumpaniji ili bar odmah iza Boga.
Kapetan odzdravlja i sa „Pomoz Bog” i „Dobru večer,
sinko!” „U dobri čas!” Najedanput se diže na cesti prašina
kolutajući se sve bliže kapetanovu stanu. Kapetan pogleda
onamo i čeka koji će se đavo pomoliti iz toga oblaka prašine.
Kad bliže, udari u oči crvena serežanska kabanica. Star, mrk
serežanin sustavio znojna i zapjenjena konja pred kapeta-

novim stanom i sjahao bacivši uzdu na sedlo. Tad se maši u kožnati čemer, izvadi iz njega pismo i kao svijeća ispravi se pred kapetanom pozdravivši ga na vojničku.

„Koje dobro, junače?” viknu kapetan.

„Pismo od regimente!” odgovori serežanin predajući službeno pismo u ruke kapetanove. Starac prislonio lulu uza zid, raspečatio pismo i uzeo čitati. Pročitao i probljedio u licu. Mahnuvši rukom serežanu, da može otići, pođe sav zbu-njen u kuću. U sobi razmota opet pismo i uze nanovo čitati. Pokimnuvši glavom lupi pismom o sto i zavapije iza glasa: „Usahnula da Bog da ruka, koja je to napisala! Ili ne, nije kriva ruka koja je pisala, ali Boga ne vidio koji je to zapo-vjedio!” I starac se uhvatio objema rukama za glavu i ushu-kao se stupajući gore dolje po sobi. Uto unišla žena Jeka u sobu, i kako unišla, ubezeknula se gledajući muža. Moralo se nešto vanredno dogoditi, jer stari Negovan ne izgubi zbog kakvegod trice glavu. A sada eto srlja po sobi kao lud, pa je i ne gleda, a kamoli da s njom progovori!

„Sveti Bože! ako će zlo na nas, ti budi uz nas!” uzdahnu kroz plač žena ne ufajući se izravno progovoriti svome mužu.

„Što si stala jadna!” prodere se na nju kapetan.

„Kolji tuku i šalji po kuma Jovana da dođe na večeru.”

Jeka se okrenula i izišla ne rekavši ni riječi. Ne bojte se! Zaklat će ona tuku i poslati po kuma Jovana, sve kako joj je kazano. Uto namakao starac na obrve omašnu svoju crvenkapu, koju je obično kod kuće nosio, i izišao u dvorište.

„Ej Jefremel!” viknu kapetan momku, koji je na drve-niku cijepao drva.

Momak čuvši kapetanov glas baci ukraj sjekiru i stvori se pred svojim gospodarom.

„Momče! Pazi dobro što ću ti sada kazati! Tamo pred kolnicom naslagano je dosta jelovih dasaka. Od njih da mi načiniš poširoku škrinju, a dugačku kao što sam evo ja visok. Na pokrovu načini otvor da može zrak unutra. Položićemo u nju čovjeka; sad bio to ja, ti ili tko treći, nije te briga. Za dva, tri sata da si mi gotov! Treba li ti pomoći, potraži je! Al' nikomu ni riječi! Jesi li me razumio? Inače zlo i naopako s tobom!”

Kapetan se nato vrati u sobu, a Jefrem se odmah lati posla. Malo je stvari bilo, kojih ne bi umio sluga Jefrem, a kamoli ne bi umio slagati škrinju od jelovine. Bijaše on pravi sveznadar i bolje bi bilo kapetanovoj kući da joj se tri ugla poruše, nego da izgubi momka Jefrema.

Već se bio mračak uhvatio kad je u dvorište kapetanje unišao kum pop Jovan, starina časna izgleda s dugom, sijedom bradom. Domaćin mu izide na susret, ali ne vesela lica, kao obično. Nekako sve krije svoj pogled pred kumom, a ne govori ni riječi. Kum Jovan sve ispod oka pogleda u kapetana i kima glavom. Strah ga je da se nije pobri što zlo dogodilo.

Došli u sobu, gdje je već bio prostrt stol i na njemu večera. Njih dvojica sjela jedan spram drugomu, a Jeka odšuljala se u kuhinju. Slutila je ona da će kumovi imati važna razgovora za večerom gdje njoj nema mjesta. I dobro je slutila.

Pop Jovan bio je još dobre volje večeras i htio na svu silu da razgovori mrkoga domaćina. Počeo odavde, odande, udara u šalu, punio čaše sebi i kumu crnim dalmatincem — sve uzalud! Moj kapetan ostao sjetan, neveseo i jedva koju riječ progovori. Napokon dodijalo to popu Jovanu, pa će napuniti čašu rujnim vinom i reći:

„E moj kume, evo sjedim tu dobar sat za tvojim čestitim stolom pa ne znam na što si me zvao. Gosti se zovu na veselje, a ti mene zovnu da gledam tvoje mrko lice i da ne čujem tvoga razgovora. Ili kazuj što ti je na srcu, ili se rastanimo za danas, pa čekajmo do prve dobre volje!”

Kapetan uzdišući počea se rukom iza uha i spusti glavu na desnu ruku, zatim pogleda tužnim okom kuma Jovana i poče govoriti: — „Bolje bi bilo da se nijesam ni rodio, nego da sam to dočekao! E moj kume, ni grom iz vedra neba ne bi me ošinio ovako, kao taj prokleti „befel,” što mi ga poslaše večeras iz Ogulina. Služim cara više od četrdeset godina, ali to još ne doživjeh. Evo čitaj, kume, da od Boga nađeš; — ali da, ti ne umiješ švapski, zato čuj, da ti kažem šta ima u ovom pismu, — ognjem izgorjelo! Još ove noći valja da ja tebe, kuma svoga, u škrinju zakujem i otpravim u Ogulin. Pa je baš nesreća htjela, da si ti jedini, kume, među popovima! Da je bar koji od tih mladih hrdelja, ne bih mario, ali tebe, čestitu sijedu glavu i kuma svoga, prisnoga prijatelja —” ne dalo se kapetanu dalje govoriti, već udari šakom o stol i progrcavši dvije tri suze skočio na noge i stao po sobi naglo gore dolje stupati.

Pop Jovan slušasaše pozorno što mu kum kapetan priča. Čuvši sve zamisli se za čas, pa će onda kazati:

„Bèfel je Bèfel, kume! Ako tako pišu, nije druge: valja se pokoriti! Skrivio nijesam ništa, savjest mi je čista, a pošten obraz pred Bogom i svijetom! Kad traže da legnem u škrinju, neka bude! Ne boj se, ja ću uskrsnuti!”

Domaćin stao i kao u čudu pogledao kuma Jovana. Nije se nadao da bi on htio tako lake ruke pokoriti se zapovijedi pukovnije. Kapetanu se čisto razvedrilo lice kad je čuo kako mu popo Jovan olakšava posao, o kom je mislio da će mu zadati trista muka.

„Vjeruj mi, kume,” — progovori kapetan ljubeznim glasom — „ne govori uzalud svijet o tebi da si valjan i razuman čovjek. Pravo veliš: „bèfel je bèfel.” Oni u štopu imaju vlast, a mi valja da slušamo i šutimo. Teško ti je hvatati se u koštac s onim, koji te može baciti u štokauz pa i mušketati.”

„Sila je sila!” dometnu pop Jovan. — „No reci, kume, kako ćemo udesiti tu nepriliku?”

„Mislio sam na sve. Škrinja je valjda već gotova, neće ti biti tijesno u njoj. Do Ogulina ja ću sam s tobom, i donle vozićemo se, kao ljudi. Prije nego uđemo u mjesto, leći ćeš lijepo u škrinju i ja ću te zakovati s dva čavlića tako da možeš laktom pokrov izdići. Eh onda, kad te predam, neka nam Bog sudi!”

„A moji kod kuće?” zapita pop Jovan.

„Njima ćemo poručiti, da je došao „bèfel,” da moraš na vrat na nos sa mnom u Ogulin,” odgovori kapetan.

Kum Jovan pristade na sve. Kad se ovako lijepo sve unaprijed ugovorilo, sjedoše kumovi mirne duše za stol i uz čašu dalmatinca i prijateljski razgovor čekahu vrijeme odlaska. Kad je bilo nešto preko ponoći i pun mjesec išetao na nebo, ustade kapetan i reče:

„Ajdemo!”

„U ime Božje!” prihvati pop Jovan i sprema se na put... Za nekoliko časova krenu kola iz primišljanske kapetanije.

„Kamo ćemo, gospodine?” upita kočijaš Jefrem.

„U Ogulin!” zapovjedi kapetan. Bič pucnu, a konji pojuriše.

Pred kapetanijom stoji kapetanica Jeka gledajući za kolima suznim očima. Ne zna jadna o čemu se radi, ali sluti da nije dobro, pa zato suze roni. Prekrsti se do tri puta i uzdišući vrati se u kuću.

II

Zora je. U Ogulin ulaze lagano kola, na kolima sjedi kapetan Negovan straga, a sprijeda momak Jefrem. Kum Jovan već je u škrinji i zato treba lagano tjerati da se ne izubija o jelove daske. Pred pukovnikovim stanom stala kola i kapetan sišao s njih. Pogledao gore na prozore, a kad tamo gospodin obrstar, stari Joco Rukavina, naslonio se na prozor i puši. Baš je danas dobro podranio!

„Šta mi to voziš, aramijo?” povika on u šali s prozora kapetanu, koji odozdo sav ukočen kao proštac s najvećim strahopočitanjem pozdravi obrstara.

„Popa Jovana iz Primišlja?” odgovori kapetan.

„A gdje ti je?”

„Evo u škrinji po befelu!”

Obrstar se osupnu. Mislio je prvi mah da je njegov kapetan šenuo pameću.

„Ma šta buncaš, Boga ne vidiš,” — prihvati obrstar tisnuvši na prednje guste čupe svoju malu bunjevačku kapicu.

„Kakav pop, kakva škrinja, kakav befel?”

„Eh, evo befel!” odvrati uzrujan kapetan izvadiвши ispod kaputa pismo od pukovnije, što ga jučer dobi.

„Da ja vidim taj „befel!” viknu srdito Joco Rukavina i požuri se niz stube dolje u dvorište. Uto i kola onamo utjeraše.

„Nuder amo to pismo!” pozove obrstar kapetana, koji mu predade pukovnijsku zapovijed. Obrstar pogleda u papir i turi ga pod nos kapetanu, koji je pred njim sav očajan stajao.

„Čitaj glasno, što tu piše!” zapovjedi pukovnik.

Drhtavim glasom i tvrdim, graničarskim izgovorom poče sada kapetan deklamovati pukovnijsku zapovijed, u kojoj je bilo ovo napisano:

Befehl !
An die Compagnie
in

Primišlje

Die Compagnie wird beauftragt, alle dort befindlichen alten Waffen wohlverpackt bis Morgen nach Ogulin in das Regiments-Magazin abzuführen.¹

„No, aramijo! Jesi li razumijâ, što si čitâ?“ zapita pukovnik.

„Ma kako ne bi: „ale alten Waffen,“ eto tu stoji pisano: „schwarz auf weiss“ — a befel je befel?“

„A znaš li ti, božjače, što je Waffe?“ ciknu obrstar Joco.

„Ma kako da ne znam, gospodine, obrstare! „Waffe“ je — pop, a „aite Waffe,“ — stari pop! Tako sam čuo bar od malih nogu; a jer u mojoj kumpaniji nema stara popa do moga kuma popa Jovana, strpao sam njega u škrinju i dovezao.“

Obrstar Joco nije znao, bi li se grohotom nasmijao ili bi planuo kao lav.

„Da si radije vraga dovezâ, nego to učiniš!“ odvrati gromkim glasom obrstar. — „Ma po rane Božje, već si ostario vojnik pa ne znaš, da je „Pfaffe“ — pop, a „Waffe“ oružje, koje svaki dan nosiš. Zar se tako pamti reglaman? A ti, sinja kukavice, mjesto stara oružja, koje se mora spe-
miti u magazin, doveze mi stara, čestita popa. Al' neka,

¹ Zapovijed: Četi u Primišlju.

Nalaže se četi da sve staro oružje, što se tamo nalazi, dobro spremljeno doveze do sutra u Ogulin u pukovnijsko skladište.

dobro si uradijâ, ti si mi ga dovezâ u goste, i ja ću ga carski pogostiti, a ti ćeš, aramijo, k profuzu!”

Uto krknuše jelove daske, i izdiže se pokrov od škrinje. U škrinji pojavi se napola pridignut pop Jovan. Smjerno se naklonivši obrstaru progovori:

„Prostite, milostivi gospodine, dobromu mojemu kumu! Već je i tako nesrećan što je to učinio, a još da ga i vi mučite! Nemojte, gospodine obrstare! Nije on kriv što mu za svega vijeka, kao ni meni, nije išao u tvrdu krajišku glavu taj švapski jezik. Prostite mu kad mu od sve duše praštam ja, komu je najgore bilo.”

Mrko lice obrstarovo ublažilo se na te riječi. — „Eh, kad je tako, a vi 'ajdete obadva za mnom gore! Danas ste moji gosti!”

*

O ovoj zgodi slabo se isprva znalo, no malo pomalo šušni ovaj, šušni onaj, i postala ona javnom tajnom, dok joj se napokon nije grohotom počela smijati sva hrvatska Krajina.

Nekoć bilo, a sad se spominjalo! A komu bi palo na um po drugi put nijemčiti našu Krajinu, neka čita ove retke i neka se već unaprijed veseli uspjehu!

Beleška o piscu: JOSIP EUGEN TOMIĆ (1843—1906) rođen je u Slavonskoj Požegi. U Zagrebu je učio teologiju i prava koja je dovršio u Pragu. Služio je u administrativnoj službi i bio dramaturg u Zagrebačkom kazalištu.

Počeo je da piše kao trinaestogodišnji dečak. Prva mu je pesma bila **Tuga za mladošću**, koju je štampao u đačkom listu **Smilje i kovilje** 1856 godine. Pisao je pesme, pripovetke, romane i drame. Pripovetke iz

krajskog života izišle su u zbirci **Pošurice**. Obradivao je predmete iz života bosanskih muslimana i hrvatskog plemstva, kao **Kapetanova kći**, **Eminagina ljuba**. Napisao je roman **Zmaj od Bosne**. Ima veći broj komedija i istorijske drame: **Barun Trenk** i **Veronika Desiniška**. Napisao je blizu sedamdeset pozorišnih komada.

Tomićev predmet pripovedaka je interesantan, pričanje teče glatko, ličnosti su ili istoriske ili popularne i zanimljive iz života. **Befel**, **Fiskal Đuka**, **Lov na Badnjak**, **U produžnom tečaju**, **Na vozu** jesu pripovetke koje se trajno pamte.

Симо Матавуљ

Наш љедство

Бјеше у Ребенику судија њеки Фортис, човјек напрасит и настран. Једног јутра, примивши пошту и прочитавши њеко писмо, узвикну: „О, корпо де дио!“ Па одмах зазвони, на што уђе пандур, њеки старогоња, кратка врата, црвен, преугојен. Судија започе:

- Роко, ти познајеш све Беркасе?
- Познајем све!
- А знаш ли који је од њих најстарији?
- Најстарији?... Стар је и фра Ловре и онај бакалин Баре, али канда ће најстарији бити факин Антун!
- Она пијаница? Па колико може имати година?
- Вјере ми, шјор, мало је млаћи од мене, дакле, преко шездесет година!... А, молим, што то?
- Тај је Антун више пута осуђиван?
- Јест, за увреде, за убојства, али не за непштена дјела! Јер је чистијех руку! Што јест, јест!

Нема трговца у Ребенику који му не би повјерио колико хоћете! Али што вам треба знати његове године?

— Иди, доведи Антуна одмах! — нареди судија и поче ходати по соби, упредајући кесерасту брадицу.

— Роко бјеше по домаћу са господином, али кад овај почне ходати по судници и упредати брадицу, тада се Роко чува многих запиткивања. Он се одгега вртећи главом и питајући сам себе: „Шта ће му године Беркаса? Шта ће му сметени Антун?“

Роко га нађе на „ложи“ гдје купи остатке од цигара. Бјеше висок, снажан, танких, риђих бркова, под којима се бјеласаху вучји зуби. Роко га запита изнебуха:

— Колико ти је година, Беркасе?

Факин се исправи и упита зачуђено:

— А што?

— Тако!... Колико ти је, де?

— Шездесет и двије пуне!

— А ко је старији, фратар или ти?

— Ја! рече факин, тури у уста и запали кусатак.

— Кад је тако, ходи са мнош! Зове те претур.

— Штааа! рече Антун и зашкиљи једнијем оком, раскорачи се, готов да излијема пандура.

— Да ме водиш? Зашто? Зато што ми је толико година?

Роко устукну и ушепртљи:

— Зовнуо ме је претур и заповједио: доведи ми Антуна Беркаса!

Антун слеже раменима:

— Доиста, зове ме на ракију! Па хајдемо, и онако ја капи од јутрос окусио нијесам!

Након неколико корака настави:

— Онај наш Подрипало, Баре, не хтједе ми јутрос дати чашицу на вересију! Вели: „Кад имаш но-

ваца, пијеш код других, а кад немаш, онда тражиш од мене на вересију!“ Тако рече губа од губе!

— А да ли кадгод што искучиш од рођака фратра? пита Роко.

— Прије би ђаво од њега душу искучио! Ко се још од фратра помогао!

— А како живиш са осталијем рођацима?

— А што питаш кад знаш! Не трпе они мене ни ја њих, осим Јосипа и снахе Думке.

У судском ходнику затекоше гомилу сељака, а међу њима тамничара Борка, који управи поглед на факина, као да му каже: „А, ти си то, голубе? Одавно ми нијеси био у гостима!“ А Антунов поглед као да одговори Борку: „Боље је лежати и у шљепићу под твојим кључем него иначе бити у твојим канџама!“ — Јер пупави Борко, бијеле коже и његоване браде као какав савјетник, даваше новац на камату.

Судија задуго не проговори, него мотраше факинове силне груди, гвоздене мишице, руке као лопате, голема боса стопала и дроњке на њему! Поред несумњивих биљега да је Антуна пиће разорило, ипак се огледаше снага; најпослије започе:

— Антуне Беркасе, колико ти је година?

— Шта је ово јутрос! викну Антун... Пита ме за године најприје Роко, па сад ви, шјор... опростите... шездесет и двије!

— А вашем фратру, колико је?

— Шездесет!

— А оном вашем трговцу?

Антун помисли: „Опклада, доиста!“ И обузе га надање да би се она његова шала о ракији могла обистинити! Одговори весело:

-- Трговац је млађи од фратра; ја сам најстарији од свију Беркаса! Знате, ми Беркаси нијесмо дуговјечни!

— Теби се не може вјеровати!

Антун му поврну:

— Па не вјерујте!

Судији јурну крв у образе:

— Јеси чуо, ти!... Али се савлада. Грјешни Антун замуца:

— Ја... најпослије... не знам! Матица је у манастиру! Сви смо у њему крштени... Ја се, најпослије, не бих заклео да...

— Колико вас има, вас Беркаса старијих? настави претур, већ миран.

— А има нас, ето, тај фратар, па Баре, па ја, па Јосип рибар, па...

— Живите ли сви у Ребенику?

— Сви, шјор!

— А није ли један Беркас у свијету?

Факин се трже:

— Један?... у свијету?... јест! у Америци! Тртак!

— Шта кажеш?

— Иван! рече факин гласније... Молим вас, је ли жив?

— Откад је у Америци?

— Има већ четрдесет година! Молим вас, је ли жив?... О, света Дјевице, а ја га сањао недавно!

— Је ли вам кадгод писао тај Иван?

— Никада!

— А јесте ли иначе што разабрали о њему?

— Ријетко!... Поњекад!... Је ли жив?

— Како си ти живио с њим?

— Ја сам га и прозвао Тртком, да опростите, јер бјеше кусаст!

Антун уздахну и додаде:

— Ја сам, господине, свој род љубио, а што су они сви губе, осим снахе Думке и Јосипа, зато нијесам крив! А с њим, с Иваном, нијесам се свађао. Зато сам Ивана често сањао, и увијек лијепо! — Бог зна — доиста је умро!

— Умро је! потврди судија... Прије четири мјесеца умро је у Америци, у једном великом граду! Дошло је писмо од нашег конзула одонуд!

Антун обори главу и узрујан започе:

— Бог да му душу прости!... Зарадићу и платићу му за душу један помен, јер знам да оне наше рђе неће то учинити!... Молим вас, шта пише конзул, — је ли наш Иван умро у биједи?

— Напротив, оставио је велико имање, — готовијех дванаест хиљада долара, а то чини око тридесет хиљада фијорина.

— Гледај ти! узвикну Антун.

— А шта си му ти? Како сте род?

— Брат од стрица!

— Дакле, најближи.

— Не! Ја сам му исто, што и фратар и Јосип и Думе!... А је ли имао дјеце?

— Није се женио!

— Хо! А онда?

— Наредио је писмено да доходак од тог имања ужива онај Беркас који је најстарији по годинама.

Антун разјапи уста.

Судија настави:

— Дакле, ако си ти најстарији Беркас, примаћеш од сада мјесечно сто двадесет фијорина!...

Факин поблиједи, — једва изговори:

— Ви... шјор... шалите се са сиромахом!

Фортис, поново љут, викну:

— Нема шале у суду с таквим стварима!... Сви ћете Беркаси бити позвани, па ће се по крштеницама одредити нашљедник! Јеси ли писмен?

— Ја? запита Антун узрујаним гласом, а крв му се врати у лице и очи му синусе... Ја нијесам писмен, а то је... видите, то је оно... а они јесу!

Претур га стиша:

— Не бој се, све ће бити по правди и закону!
Сад иди!

Отварајући врата, Антун њима одгурну Борка, који прислушкиваше. Антун стрча низ степенице и сједне на најдоњу. У глави му лупаше, у грудима га заптиваше, осјећаше умор, као на крају дана кад износи вреће соли са брода! Кад се обазрије, а то Борко силази кезећи се.

— Антуне, болан, ке нова? Њешто сам чуо! започе Борко пријатељски.

То освијести факина. Сјети се претурова питања: је ли писмен. Хтио му је одговорити овако: „Ја писмен нијесам, а знам зашто питаш, и шта смишљаш, — знам да ћете, ти и моји писмени рођаци, покушати да измијените тестаменат, али светога ми Антуна, узмите се на ум! Знам ја вас, господу! Двојица су господа у моме роду, и они су од нас најгори!

Борко, сивавши, настави:

— О, о, о, чудне новости! Па честитујем, Антуне брате! Колико оно бјеше, рече претур? Доходак од дванаест хиљада долара! Није шала! Господин човјек Антун Беркас! Како се добри Бог стара за добре људе!

Факин посумња да су судија и тамничар договорни, — да је сваки од њих узео на себе њеки дио плеткарења, како ће га згодније преварити! Дође му да „старом Пупавцу“ сатјера у грло оно њеколико пушљивијех зуба, али се трже, јер помисли да би им баш добро дошло да он падне тамнице! Ко зна? Могуће је да би му Пупавац дао у јелу или пићу мало млетачког „беверина!“ Зато се прекрсти и побјеже.

Од суднице до велике ложе (старинске опћинске зграде), куда иде главна градска улица, тјескобна, са високим кућама, а једина права, Антун се упути са затуреном капом, звјерајући лијево и десно. На тргу, гдје се сучељавају величанствена старинска саборна црква и „ложа,“ не бјеше никога; сунчани зраци отсијаваху са плочника у Антунове закрвављене очи, те изгледаше трештен — пијан! Одатле пође још брже, и дајући маха својој навици, кад је узрујан, започе гласно говорити сам собом:

— Не вјеруј никоме, а најмање својима! Досада нијесу марили за мене, а отсада, ако ово буде истина, жељеће ми смрт!... О, Боже, може ли ово бити истина? Ја, ја, Антун факин, постајем богат човјек! Ја пијем рума, најфинијега рума, јамајке, коликогод хоћу, и пушим цигаре вирђиније, и могу устати кад хоћу, лећи кад хоћу, свратити у коју хоћу кафану и гостионицу! Имам и слугу, а држаћу га да му сви други завиде, да се свуда хвали: „Е господара као мога нема у свијету!“ Јер у добру је ласно добар бити!... Па онда, брате си ми мој, поклањаћу цигаре факинима! Зашто не? Баш Јерети и Крљугу, којима сам често отимао мокуле (кусатке)! Они ће се онда чудити и говорити: „Гледај ти, молим те, шјор Антуна, како се он не стиди својих

старих другова! Е, валај, право је што је Бог погледао на њега!“ — А зашто не бих помогао, особито оне који су са мном патили, а никад ми зла не пожељеше? Та лако је бити добар у добру! А зашто нијесу добра господа? Зато што се не боје Бога, — него њеки кажу да га и нема! Пи, на њих!... Носићу се, што се каже, као сердар, љепше него Јаков Берић! — Помисли, болан, на мени капа новишата, кружат од свиле са сребрним пуцима, свилен пас, гуњ опточен! Јер, не бих обукао лацманске хаљине, па да ми цар нареди!... Е, а обућу? Ништа није љепше него ићи бос, али, кад се мора друкчије, онда мора се! Носићу левантине од црвене коже, какве су носили стари Ребеничани! Бићу обријан и чист вазда, да се женске обрћу за мном! Ех, вјеру му, што нијесам млађи десетак година, па да се и оженим! Знам да бих могао и овако, али не би било добро!... А, рецимо, што не бих ја, рођаче и комшијо и пријатељу, отшетао до Тријеста? А? Што кажеш ти на то? Нека те виде! Сједим, рецимо, пред Старом берзом, сркућем кафу и пушим, а они ме само гледају и шапућу међу собом: „Њекакав далматински бакоња!“ А идеш, рецимо, по корзу, између оне латинске ситнадије, а она цврка: „Цвр! Цвр! Што су ти наочити људи ови Далматинци!“... Право кажеш, комшија, отићи ћу, па ма потрошио и... и... четрдесет фијорина! — „Зар тако да бациш четрдесет фијорина? А као факин цијелога љета нијеси могао толико зарадити! Зар није боље тај новац поклонити нашој Думки, јадној Думки, којој отпадоше руке од разбоја!“ Збиља, ја се још не сјетих Думке!... А луда главо, Антуне, ти си заборавио што је најглавније: нијеси купио кућу! Камо ти кућа, смрдљива факинчино! Зар ти не би доста

хладне и влажне јазбине у којој си ноћивао? Е, јеси гвозден, кад те мемла досада не поједе! Право кажеш, побратиме, да сам будала!... Кад ја одох чак у Тријест, а за кућу се не постара! Купићу је, брате, откупићу ону што је била ћедова! Начинићу камара, начинићу пергуо (балкон) на другој страни што гледа на море, и ту ћу с вечера пити хладно вино, и зором гледати како се звијезде гасе!... Па онда, суботом ујутро, кад навале просјаци, дијелићу им сам — ниједноме мање од два шолда! Јер, лако је бити добар у добру!...

Као што слап хладне воде угаси жеравак, тако хладни поглед Бара Беркаса, бакалина, угаси успламтјелу машту Антунову! Јер Антун у снијевању на јави, не видећи већ ништа пред собом, бјеше стигао пред рођаков дућан на обали, а он, „Подрипало“ (како га Антун зваше), шеташе пред вратима. Бјеше малог раста, сиједих бркова, отромбољених образа, жуте боје, очију као у мртве рибе! Бакалин застаде и рече као за себе, али гласно:

— Већ је смрдљивац пијан, па иде да отспава!

И Антун застаде и рече:

— Бум! Прснуће бомба и учиниће: бум! бум!

Па сврати к њеком сусједном трговцу и измоли од њега фијорин у зајам. Одатле брзо стиже у старински фрањевачки манастир, гдје се, у тријему, у хладовини дебелијех зидова, угодно разгали. Њеко ћаче, сједећи на каменој клупи од клауистра, гледаше у књигу и мрмљаше. Он довикну факину:

— Није ваш фра Ловре у манастиру!

— Тражим пароха фра-Шерафина, рече Антун. —
Је ли он горе?

— Фра Шерафин је у својој ћелији!

— А сад опрезно и понизно! заповједи Антун сам себи пењући се уз камене стубе.

Парохова ћелија бјеше на средини првога доксата. Врата бјеху отворена, фра Шерафин, шири но дужи, необично висока и јајаста тјемена, црнијех, повијенијех обрва, сјеђаше за столом читајући новине.

— Ке нова, Беркасе? запита он.

Антун, градећи се задихан и суस्ताо, већма него што бјеше, започе:

— Хваљен Исус, припоштовани! Послао ме шјор претур и заповједио ми је: „Хајде,“ каже, „одмах ка пароху, фра Шерафину Духовићу, нека извади твоју крштеницу.“

— Ну, ну, учини дебелко, — а шта ће му твоја крштеница?

— А шта ја знам, мој добри оче! Заповијед је заповијед! Тако рече и још додаде: „Иди што брже можеш, да си ми овдје у једанаест ура!“ И још рече: „Поздрави ми фра Шерафина, ако је у каквом другом послу, нека све остави, па нека, мени за љубав, одмах напише твоју крштеницу, јер треба у суду.“

— Е-хе! учини фратар, посматрајући оштро факина, али Антун диже очи ка таваници и настави:

— Најприје ме је претур питао ко је мој парох, па кад му казах да сте ви, онда све тако рече. „И поздрави га,“ вели.

— Е-хе, понови фра штипљући големи подвољак, што потраја неколико тренутака, који се Антуну учинише дуги као часови!

Па удари у лукавство:

— Сад, мој добри фра Шерафине, ако нећете да напишете крштеницу, а ви ми дајте цедуљу за претур

да му је однесем, да мене не криви!... Ви знате како је напрасит!

— Е-хе, ти мораш знати зашто њему треба твоја крштеница!... То-о-о-о није чиста ствар!

— Кажем вам да не знам! Кога ће врага мени крштеница, — нијесам за војску, ни за женидбу, а, хвала Богу, ни за болницу! Радије бих попио то што се плаћа за крштеницу, то ви добро знате! И шта ја знам шта претуру треба, — зар се ја с њим разговарам као с мојим паром? И, опет вам кажем, ако нећете, мени је свеједно, само ми дајте написмено, да не одем у шљепић ни крив ни дужан!

Шерафин устаде с натегом и отиде пред полице у којима лежаху парохијске књиге.

— Знаш ли које си године рођен? запита, још једном омјерив га погледом.

— Чини ми се, припоштовани, да сам рођен осамнаесте!

— Зар си тако стар магарац? То не може бити!

Антун начини сладуњавао лице:

— Старији сам од фра Ловре, а видјећете, старији сам и од Баре!... Нађите Антун Беркас квондам Петар!

— Квондам, квондам, квондам Ђаво! вели фратар, и преврну њеколико листина, па застаде на отвореној страни и заврти главом:

— Збиља си рођен осамнаесте, на дванаест ђуња, уочи светог Антуна! Е-хе, ко би то рекао! Шездесет и двије пуне године! Баш си стари кењац, а на очи си много млађи!

Антун се осмјехну и запита:

— А молим вас, које је године рођен наш фра Ловре?

— Двадесете!

— Двадесете, а нема већ ниједног зуба у глави!..

А Баре?

— А није ни он баш млад! Дошао је на овај грјешни свијет двадесет прве, у новембру!

Антун једва савлада своју радост, па поче мудровати:

— Боже мој, оче, јадан ти је данашњи нараштај! Кад помислим да сам ја данас најстарији Беркас!...

— Јеси ли донио биљег од педесет шолди, колико треба за крштено писмо?

— Нијесам, припоштовани! Молим вас као доброг оца, њека отиде да купи њеки од ваших слугу, — јер сам сустао!

— Чек, чек, чек, може бити да имам ја још. Ево га, добро је! Е-хе! Е-хе! Дај новац!

Кад парох приљепи марку и прими форинту, поче писати. Антун стаде разгледати око себе. До полице бјеше фрањевачки креветац, покривен зеленијем покровцем; лијево до стола бјеше велико дрвено распеће. Кад се факинов поглед сукоби са самртничким погледом Исусовим, истом се онда сјети да се није ни Богу захвалио, ни поменуо преминулог брата. И скрушено, топло, како већ Приморац чини у наступу побожности, стаде се Антун у себи молити.

— Ево ти крштеница, рече Шерафин, а ево ти ресто!

Антун узе писмо и тури га у грудњак, накашља се и рече:

— За тијех осталијех пет шестица реците малу мису за покој душе мога рођака Ивана Беркаса, квондам Вилипа, који је умро у Америци.

— Штаа? Како? Е-хе! поче фратар устајући... Какве су то ствари, а? викну, а његове чудне обрве одоше навише.

Антун изврну длане, и изразом савршене безазлности рећи ће:

— Молим вас, чему се чудите? Дознао сам да је мој рођак Иван Беркас умро у Америци, те му плаћам мису за душу!

— А, сада то кажеш, е-хе, најприје иштеш крштеницу, па плаћаш мису за рођака, е-хе! А је ли ти претур казао жалосни глас, е-хе!... Да није...

Прекиде га Антун с подругљивијем осмијехом:

— Мој добри фра Шерафине, све ћете разумјети наскоро!... Сутра ћу доћи на вашу мису! Боже здравља и вама и мени, биће још миса, малих и великих!

И изиде, остави фратра забезекнута. Кад би у дворишту, махну главом и похвали сам себе:

— Е, ово ти је добро испало, шјор Антуне! Тако треба са господом, 'као и они с нама, лажи и мажи! А сада иди право ка Думки, с којом се не треба претварати!

Али гле! онај трговчић, сусјед „Подрипалов,“ који малочас даде у зајам фијорин Антуну, сав узрујан искочи пред дућан и пита га:

— Је ли истина што се чује по граду?

— Шта? запита Антун мрштећи се.

— Ма, болан, да ти је остало од некога из Америке велико благо?... Сав град већ зна! Разгласио је тамничар. Дакле, истина је?

Антун уђе у дућан, исприча шта бјеше дознао од судије, па узне на вересију ракије и ствари за јело мноштво, које отпрати к удовици Думки Беркасовој.

Думка је прала и крпила Антуна бесплатно, осим што би кадгод примила од њега чашу вина. Имала је своју кућицу; на горњем боју бјеху два преградка, у једном разбој, у другом ложница њена и кћери јој Јеле.

Удова бјеше стасита, снажна жена од четрдесет и двије и три године, црнијех очију и косе, бјелелика, природно достојанствена. Имађаше особито лијепа уста и врат. Јела растом и држањем личаше на матер, а лица бјеше неправилна.

Обје га дочекаше као два знака питања. Шта то значи, толико јело и пиће — права гозба? Откуда то?

Антун нареди цури да оструже срђеле, па, кад се она врати, започе причање. Започе из почетка, давши и почетку почетак, — причајући шта је мислио и радио у зору, кад устаде. Уживао је посматрајући на њиховим лицима трагове својих ријечи! Па заврши:

— Ето вам шта је јутрос било и како је било, а хоће ли Бог дати да се ово обистини, онда ћемо одмах удати Јелу! Даће стрико мало прђије! У добру је лако бити добар!...

Разумије се да је сав Ребеник говорио о необичном догађају! Разумије се да је било и зависти и досјетака, на примјер: како ће рум и вино поскупити!

Брујао је Ребеник неколико дана, али Антуна нигдје не бјеше видјети; по цио дан ривао је на пучини с рођаком Јосипом, докле га суд не позва.

Најпослије, двадесетог дана, претур позва свијех петнаест Беркаса. Лако је било утврдити да је Антун Беркас, квондам Петар, најстарији од свих Беркаса, те да ће он, према завјештају Ивана Беркаса, који је умро у граду Лими (Перу, Америка), до краја свога живота уживати доходак од дванаест тисућа долара, а послје

његове смрти, то ће право пријећи на најстаријег Беркаса, и тако ће бивати докле у Ребенику буде Беркаса. Након часа изиђоше из суднице покуњени, а веселог Антуна дочекаше другови факини са: „Живио шјор-Антун!“

Додајемо да је Антун прио увијек по својој жеђи, да је дуго живио, да је добро удао синовицу, Думкину кћер, да је преживио и фра-Ловра и Подрипала, те имао за пресумтивног нашљедника доброг и туњавог Јосипа — и тијем смо казали све што је за собом добијело нашљедство покојног Ивана Беркаса Тртка!

Белешка о писцу: — СИМО МАТАВУЉ (1852—1908). Родом је из Шибеника из Далмације. Иако је касно почео да пише, Матавуљ чији је живот трајао педесет шест година, написао је око стотину приповедака, два романа и две драме. У приповеткама износи разне наше крајеве. Вешто је умео да нађе смешну страну нашег човека и да је истакне у простодушној шали. Његово познавање живота у разним нашим крајевима потиче отуда што је он једно време живео у Далмацији као учитељ, па онда у Црној Гори и у Србији. У Београду је живео до смрти. Његов роман **Бакоња фра Брне** је један од наших најбољих романа. У њему је Симо Матавуљ изнео своје школовање у манастиру Крупи. Од приповедака Матавуљевих најлепша је **Поварета**, у којој је дао истинску слику мучног живота и ликове честитих и скромних људи с далматинског острвља.

Матавуљ, који је иначе био наставник француског језика на Цетињу, био је у Паризу 1882 године, где се упознао с француским књижевником Анатолом Франсом. О томе познанству Матавуљ вели: како је причао наше народне анегдоте и како је био врло задовољан што се Анатол Франс слатко смејао.

Стеван Сремац

Ибиш-ага

Глава прва

Да је по самоме Ибиш-аги, никада он не би оставио Ниш, где му се још прапрадед населио однекуд од Баковице, и одакле су, то јест из Ниша, и он, и његов отац, и дед, и прадед, прапрадед ишли на ћабу у Меку и враћали се оданде, и ниједно им се место од далеке Меке и Медине па све до Ниша није толико допало као баш исти тај Ниш. Ибиш-ага је ишао на хаџилук и оном Бул-Баби у Будим, па ни Будим му се није допао, нити би дао десет Будима за један његов Ниш. Знао је он да је Будим некад био турски, па га Турци изгубили. Жалио је и Будим и замерао што га изгубише некад, али откад изгубише Ниш — он нема речи више да замери падишаху, него само махне руком — као кад човек теллими нешто — и рекне: „Беше му веће; Алах, белким, такој наредија, а човек, што да праји!“ — па заћути,

загледа се негде на страну и дуго пушта густе димове из дуге јасминове муштикле своје.

Али где се не суди по Корану, тамо мухамеданац нерадо остаје. Неће европску правицу, неће да му брујање звона заглушује танки и јасни глас мујезина, не трпи да му европски жагор нарушава оријентални његов дремеж и тишину, неће да се из свога скровитог и дремљивог кутка пресели на тротоар — и он се листом сели, и уклања се једнако, а и сам не види краја томе уклањању.

С таквим се мислима и Ибиш-ага спремао да се сели. Није рад био, тешко му је било, али је ипак морао, јер га је нешто ипак гонило. Док је задржавао друге — задржавао, а после, богме, и сам стаде помишљати на сеобу. „Куд сви, туд и голи Хасан,“ па тако и он. Једнако се исељавају његови у Скопље, у Велес, у Серез, у Солун, а они најбогатији што су, чак и у Стамбол! Само се он још једнако нешто устеже и одуговлачи, и одвраћа их, а њих, како који месец, све мање. Проређује се и у кафани, и на теферичу на бајиру Нишаве, и у џамији.

— Море, куд потеглисте, говори им и зауставља их Ибиш-ага; што напустисте татков топрак? Што искате, бре? Доклен ће да смо како онија ченгенегурбети? Не ли у баба-земан држасмо Будим; хеј, хеј, там у Мађаристан! Па, шта је? Што се начини! Кој си остану там сагај? Сал Ђул-Баба што си остаде там сам да жмије, па да казује на човечи и на хаџије што бисмо и ми газије. Па што си би од-и таг? Из Будим не испудише у Белиград, из Белиград у Ниш, из Ниш па у Искиб! Москов и Срб искарују, а Инђилиз па убаво не дочекује — па веће се посмешисмо како онија

зајци кад ги погоне загари а очекују авције у тесно место!.... Море, да си останемо туј при баштино тулбе и мезар! Куд ће си кршимо врат по бели свет без крај и па без ред!... Овој си теће поче да се оснура!

Тако их одвраћа Ибиш-ага, али га они не слушају, него продају, често будзашто, имања и селе се у свет. Све их мање и мање. Нема му већ толиких његових јарана и достова... Селих-ага оде у Скопље! Имер-ага у Велес, Јусуф-ага у Битољ, и где их већ нема! Сви отишли, остаде само фукара и луди Мехмед, коме је баш, вала, свеједно, ма како се етнографска и политичка карта Епропе мењала.

Глава друга

И Ибиш-ага већ стао продавати своје њиве и ливаде, винограде и забране, куће и дућане, воденице и магазе. Остаде му само још једна кућа у Сагир-Киптијан-Махали, до куће у којој седи Ставрија Призетко, ћурчија. Лепа кућа. У њој се родио и одрастао Ибиш-ага и лепо проживео у њој са своје три жене, тако лепо и мирно као да ниједне није имао. Много лепше и мирније него његов комшија Ставрија Призетко, који је имао једну жену, али му ова више главобоље и калаба-лука правила у кући него султану свих његових триста шездесет и пет жена. Све му пребацује што за толике године није кадар био да купи себи кућу, него седи код таста, и зато и носи то мало ласкаво име „Призетко,” као сваки који уђе у женину кућу; па хајд’ што њега зову тако, него чак и њу не зову ни по махали ни чак по чаршији друкчије него Гица Призетковица на њену велику муку и жалост. Зато је једнако и било кавге између Гице и Ставрије, иако је исти Ставрија

био човек кротак и богобојажљив и са сваким лепо живео, а нарочито са својим првим комшијом Ибиш-агом, који је одавно знао за муке и невоље Ставријине, и зато га сад пред полазак свој на неколико дана застави пред махалском механом и ослови.

— Ставри бе, како си, комшијо, што прајиш бе?

— Исполај на Господа, убаво! одговара му Ставрија. — Ете, работиш се, па си терам век такој!... Ти па што прајиш, Ибиш-ага?

— Што ће му чиниш.... к'смет му такав...

— Е, истин' рече, Ибиш-ага; што да прајим! На једне рече и даде Господ, та стануше паше и бинбаше и аге, како ти саг што си, Ибиш-ага; а на друге рече да бидну ћурчије и кондурције, пољаци и сељаци, како, демек, ми саг што смо. Ех, Господња воља! теши се Ставрија. — Теће, викам: сал здрављице да ни даде Господ, а за друго, — колај работа!

— Ех, ашкол'си за тај реч! одобрава му Ибиш-ага, нуди га да седне и поручује за њ кафу. — При пашу мога да седиш ете сас тај твој памет и тија речови, кун-зун-Ставрија!... Како пазар?... Како алиш-вериш? Стиза ли ти од-и занајат?

— Па, ће стиза, ће стиза, вели Ставрија тарући задовољно руке.

— Да да Господ!

— Теће други адет наступи откако Србија заступи; а ја сам си човек ћурчија, па тешко, ага, зашто нема веће старо време и старо шубара-носење... Саг искочише шешири. Па берем да ги носе сал онија на који прилега, демек, чиновници и господа што су, па берићат-версун. Ама виде ли чудо, Ибиш-ага, што праве овија селски звери и кучики? И онија врљише шубаре,

па си купују шешери! Па на главу шешир а на ноге оп'нци; погледаш нагорке: господин и учовњак, а погледаш надолке: звер и куче!

— Е, што да ти чиним, кузун-Ставријо; ете, твоја те вера бије! У турско време, пантиш убаво, не беше такој!

А, ба, Ибиш ага, спори му Ставрија. Јоште понапред — преди турско време — па оној си јоште полепо и побоље беше! Доклен се градише и носише шубаре и самур-калпаци, Краљевића Марка имасмо, царство си држасмо, манастири толики поградисмо; море, повише беше у државу кубићи на цркве него ојаци на куће! Коњи живуваше таг по сто и шесе' године, а човечи јоште повише, по три стотин' године; хеј, хеј, дор до „Бакарно Гумно“ државски плот не беше, и там ни седише царски српски човек и ђумрук наплаћиваше, а саг до Ристовац — па, да си рекнемо: берићет-версун и за тол'ко — сас овија сагашњи шешери и цилиндри!

— Море, ти га па далеко искара! прекиде га Ибиш-ага. — Изгубисмо пут!... За другу работу ћа нешто да те питујем... Море, доклен ће човечи по махали да те зову „Призетко“?

— 'Ајде па и ти саг, Ибиш-аго, како па ти саг збориш тој? Присмељеш се на сиротињу! Ако је сиротиња, — резилак ич нема!

— Да не дава Господ, комшијо Ставријо; резилак нема! Зборисмо си саг, а резилак нема, де!

— Ех, Ибиш-ага! Памтиш ли што збореше у турско јоште време Амет-ага Колоферлија. — „И мен'ми, рече, душа иска баклаву и кадаиф, ама што ће прајим, када и леб па понеки дан не стиза да ручам!“ Та саг и сас мен' алис тај си је, ете, рабата... Да сам си од-и

Крајналицу, ели од-и Преметарску фамилију, и сас њин кемер, — купија би целу Сагур-Киптијан-Махалу! Ама што да прајим, кад си немам ни за пударску, ели пољачку колибу!... Што да чиним?... Ела, научи ме ти, Ибиш-аго!

— Што да те учим! Човек си у године као и ја што сам! Што ће ти речем...; знајеш што се збори: „Сирото дете само си себи пупак врзује!“

— Ех, Ибиш-ага, како ти па то збориш? Присмељеш се на сиромаси човеци. „Тенбелак је голема срамота, а фукарлак, јок!“

— Ба, Ставријо! Да не дава Господ да ти се присмељем! На сирома човека да начиниш нешто жал, и срамота и грехота је: зашто пантиш ли како се оно збори: „На сокак по-за фукару и просљаци, сал пцета што лају, а човеци — јок!“

— К'смет му зар такав! вели Ставрија. — Беше ваше царство, па ти Ибиш-ага, а ја Ставрија ћурчија; заступи Србија и наше царство, па ти па си остаде ага, а ја — па ћурчија? Спахија си!... Изгубија си, демек, царство и господство, ама богатство ти па остаде; а богат човек што си милује, оној си може да чини...

— Ех, смеје се Ибиш-ага, ти га па много искара! а и тој, богатство, демек, не може па да бидне без ред; и богат човек па си не може како сака, веће како мора; зашто да пљуне горе — ће пљуне на мустаћи, а дол да пљуне — ће му падне на браду...“ Ама не тејашем тој да си зборим, ете, сас теб', веће за друго те призна!... рече Ибиш-ага и маши се за табакеру, и стаде правити цигару, а зинуо мало као човек који смишља нешто и очевидно је да не зна како да отпочне.

— Де, бе, Ставријо, кафа ти се о'ладила, узми, де за теб' је поручена... а саг ће друге да стизају... Искам, — рече Ибиш-ага после подуже почивке, за време које се чуло само сложено срцање кафе из оба филцана, — искам, комшијо Ставријо, да те напрајим, ете, да се не викаш веће „Призетко,“ разбираш ли? рече и повуче силно дим из муштикле.

— Не разбирам, комшијо... одговори му Ставрија.

А Ибиш-ага стаде брзо вући и пуштати густе димове један за другим, поручи још две кафе, стаде чистити пепео од цигаре са стола, па после мале паузе за тури мало фес, па запита:

— Ели се, комшијо, муштерија за једну кућу... демек, овуј моју сагашњу што ми остаде? Ели ти је, демек, за купување, де?

— За купување ми је, што да неје... вели Ставрија, ама теб' ти неће бидне за давање.

— Ех, за тој ће ласно бидне! Тол'ко теб' ти е'ли треба кућа, тој си ја питујем?... Ја си, Ставријо, ћу, ете, да се преселим у Турско, а човек сам, пуж несам, та да си понесем кућу си на грбину, — та искам, ете, да гу даднем некому добром и убавом човеку... А све ми друство искочи, ете, веће, та бива ли ја сам да си останем овден у Ниш како рахметли Бул-Баба у Будим?

— Е, неје, истин' неје ред! — тврди Ставрија.

— Е, е, ашкол'си! Па викам, ред је да те питујем, теб' најпрво, за овуј кућу. Комшије смо!... Искам да гу продам, па ми кеиф ти да гу купиш; зашто знајеш за онај арапски реч: „Кој се с комшију слаже, и себ'ке и комшију помаже!“

— Истин' збориш, повлађује Ставрија.

— А имам си веће једног муштерију... газда Настас, од-и Белиград, познаваш га...

— Познавам га.

— ...дава ми, ете, двести и петнаесе' дуката — ама, мен' ми, ете, кеиф, — *ти* да гу будеш сахибија!...

— Хе, уздахну Ставрија, кому није кеиф за оној што је убаво, ама, ете...

— Човек си кротак, а од време си у овуј махалу, па неће да бидне лошо, ни за теб' од-и махалу, ни па за махалу од-и теб', а „од лошого комшије и на махалу зарар бидне,“ има реч.

— Такој си је! Најпрво доброга комшију, па тагај кућу си; ама виде ли, комшијо, што сам човек баксуз: доброга комшију (демек теб', Ибиш-ага) изгуби, а кућу си не стеко'!... Не мога' да гу спечалим...

— А паре имаш ли?

— Ех, што имам?... Спроти газда Настаса — ништо!

— Е, кол'ко си имаш?

— Срамујем се и да ти кажем кол'ко си паре имам.

— Јок, јок! Да кажеш!... Што бре? Ако је сиротиња, резилак неје, а ми ће се ласно погодимо и ценимо! Један иска камилу, а други му дава ешечку самарицу — па се човеци погоде и пазар напраје! Та и за нас је ласно! Ете, имашем си једнога загара — Чапу мојега, знаваш га — па ми даваше човеци за њега петнаесе' дуката, а ја не теја да си узмем дукате, веће га дадо', Чапу мојега, за цабе га дадо' на мојега побратима, Калчу кујунцију!... Ете тој напраји! Дукате ћу поарчим, ама Калча ће ме спомиње до смрт за тај пешкеш, па шта ми веће треба! Друство Калчино и достлук Калчин Стамбул вреди! Калча си је убав и кротак човек, сас алтани и алмази не можеш да га купиш и исплатиш, сал, много што лаже да је потепаја зајци,

у лов — ама авџија је истин' добар!... Ете, алис такој мило ми саг и за теб' да си имаш кућу... Кол'ко имаш пари? Што се срамујеш, збори, де!

— Имам си сто и петнаесе' дуката и једну ниску од тридесет дуката... имашем јоште једну од четрдесе' и пет, ама гу, ете, поарчи спремаећи девојче, знаш, удавам гу... А саг искочија неки лош адет, па искају паре сас девојку (мираз викају), а ја си јоште у оној време узедо' домаћицу, сал девојче... без паре. Ни бешлак ми, бре, не донесе, сал што донесе: бунду, либаде, чифт фустанџи, тесте чорале, црпац и магаре. Тол'ко му беше! Ја моју домаћицу узедо', а беше гу, јоште гу не беше петнаест година, а керку саг удавам, има гу повише од-и седамнаест година. А комшијске девојке, њојне другарице, јоште си седе... немају мираз... Лош адет искочија, Ибиш-ага.

— Лош, Ставријо, много лош адет. Поубаво те јаше да бидне, да си остаде онај стари адет. — Ели си ашик на девојче, узни си девојче; а паре што ти требују, сараф неће да си. — Убаво ли зборим, комшијо?

— Тој си, Ибиш-ага, ја и ти зборимо, ама сагашњи свет, демек, чиновници што су, друкче си прибирају и есапе у свој памет и зборе... Ама, и њину си муку убаво видо'! вели Ставрија. — Узне си, ете, жену сас паре, сас мираз, викају они — ама душа му знаје какој му је. — Донесе му жена, демек... ех, па кол'ко ће му донесе!... Сто дуката ће му, да рекнеш, донесе, а хиљаду ће, бре, муке да види, од-и тој. Саг, на прилику, муж гу је ћатиб-ефендија, писарин што се вика саг, а у госпођу начелниковицу, ели приседниковицу, тепелек од бисер! Начелниковица је, бре брате, па и прилега на њума тепелак! Ама женски памет, што разбира! — „Те-

пелак искам, вика ћатиб-ефендијиница, хич да ми се неси врнуја дом на вечеру из чаршију без тепелак!“ — „Море, какав тепелак ти па саг спомињеш при овај мој мали ајлак!“ вика па муж писарин. „Немам паре!“ — „Од моје паре, збори си она; од твоје не тражим! Моје паре архим а твоје нек си седе!“ — „Ама какве твоје паре?“ — „Од мој мираз! Сто дуката ти донесо', зар ће на комар да ги даш? У сто године један тепелак, вика, многу ли је?“... — Та данас, та сутра — теке муж живот нема дор гу не купи тепелак за триесе' алтани. И дор да си рекне „Исполај на Господа!“ а она си пã искочи сас нов пешкеш. — „Да ми купиш, вика, немацки шешир, како што га има госпођа приседниковица у Суд окружни што је.“ — „Е па што је саг овој?“ збори гу човек и крсти се сас леву руку. — „Ама не ли ти купи њекна тепелак српски, што ти саг па треба немацки шешир?“ — „Да ми купиш, да купиш! Ако сам си писарница, вика, неће да сам, вика, полоша од-и приседниковицу!“ — „Ама од куде ћу паре да нађем?!“ збори гу човек. — „Од-и моје паре, бре, што ги од татка ми доби, искам; не искам од-и твој ајлак!“ — Ћути си човек, чеше се по глави. — „Истин' вика, збори; од-и њојне паре тражи!“... Купи си немацки проклети шешир; пет дуката, три стотин', бре, гроша — ем беле паре — даде за неки омут сена и неке перушине од-и чапље и шотке неке! — „Ајде и тој нек си иде, и тој ће си кабулим, вика човек, сал да промине без белај у кућу!“ Ама та си вера не мирује! — „Искам, вика, да си на лето искочим до Бању, у Киселу Воду; фаћа ме, вика, нека мука. Иде си и госпођа-гарнизонарка, па и ја си сакам! Да променим ваздух, луфг да променим, вика! Што је, вика, она побоља, е-ли по-здрава од-и мене?“ — „Ама, кој ће

да нађе то'лке паре“, збори си човек, па си скубе косу од-и муку. — „Па кој ти рече, келешу, да тражиш? Татко ми не ли ти даде сто дуката... мал'ко ли је? Од-и моје паре си искам, вика, а од-и твој ајлак, јок!“ — „О, Бог да чува!“ збори си човек, па узима паре на зајам под голем интириз, те ги праћа жени у бању, а она из бању писује писмо: „Јоште сам болна, праћај јоште паре!... Та дај за фустан, та за штифлете, та за парасол, и за сијасвет немацке багателе, — а све „од моје паре!“ Све се, бре, поарчи, а њојно сто дуката си седи! Море до кијамет не сме и неће се поарчи! Виде ли, море, једно чудо, дек се њојне паре хич не могу да потроше! Ете такав си адет искочи саг, Ибиш-ага!

— Лош адет! вели Ибиш-ага, и маје главом, и пушта и тера густе димове надалеко.

— Лош адет, Ибиш-ага, те за тој саг си зборим за оној моје девојченце... спреми гу и хаљине и паре малко, та си окрњи паре... а за кућу ти знајем, како комшијску... убава кућа.

— Душа ме боли, кузун-Ставријо, рече и уздахну дубоко Ибиш-ага, што, ете, морам да гу продам. Што је јапија, па бина, па доклат, па османлак што је! Па вода из бунар студена што је, биљур је, неје вода; како булбул из ружину чашку што веће не знаје што му је доста и стига, веће пије, пије — такој и ти неће можеш да се напијеш... после черек сата, ако си ручаја, па иска да ручаш; кол'ко више да гу пијеш, све ће повише да ручаш!... А па бакчу што си имадо'; све сас јоргован, шебој, ђул, замбак, каранфил и феслиген, и сијасвет цвеће. Па булбули што поју и сабајле и кноћи. Жал ти да легнеш да спијеш, а мило ти да пораниш, сал да ги чујеш!

— Ама ти ми причаш, комшија, а ја си и сам убаво знајем... ама што да чиним според газда Настаса; чорбација је, а ја што сам! Он дава двести и петнаесет...

— А ти кол'ко можеш да дадеш?

— А ја си имам дуката сто и петнаесет, демек, шест хиљада и девет стотина гроша, и једну ниску од-и ташту ми, од-и тридесет дуката, демек, хиљаду и осам стотина гроша, — тол'ко.

Настаде почивка. Ибиш-ага само пушта густе димове и срце трећу кафу, а Ставрија се тихо искашљује, и не скида очију с њега. После краће почивке, Ибиш-ага ће прословити.

— Лепе паре! А убаво знајем дек си ги сас занаят и муку и халал спечалија, вели Ибиш-ага, па опет заћути, па ће мало после. — А свадба на керку ти, оној девојче, кад рекосте да бидне?

— Па требаше на нашега Светога Ђорђију — ама ће гу преместимо, отурино у јесен, по гројзобрање може да бидне.

— Јок, вели Ибиш-ага, на Ђурђев-ден да бидне свадба! У твоју кућу да бидне, из твоје куће сакам да се поведе невеста, разбираш ли?

— Ама неће да стиза за паре! рече танким гласом Ставрија.

— Хич те не питам, Ставријо, хич бригу да не береш. Тој си је моје знање! Јутрос искочи до суд; ти да искочиш сас паре а ја с тапију!...

— Ибиш-ага, утањио гласом Ставрија, чу ли ја убаво? пита Ставрија изненађен и потресен.

— Тол'ко ти зборим, рече Ибиш-ага, и диже се од стола и задену муштиклу за пас — ти саг сал да платиш

онија седам мастики што ги од јутрос попи, а ја овија шес' кафе; ја кафе а ти мастике, — халвалук да платиш!

— Да платим, да платим! Уситнио збуњени Ставрија. Да понесем сто четрдесе' и пет дуката... ако ли?

Ти сто и четрдесе' и пет дуката, а ја тапију... У суд... Јутре... Разбираш ли? Пита га Ибиш-ага пружајући му руку.

— Разбирам! вели срећни Ставрија и прихвати му руку са обе своје.

Глава трећа

Сутрадан је у суду ствар била свршена на велико изненађење газда Настаса Београђанина, а на још већу радост Ставрије ћурчије. Он даде сто и петнаест дуката и ниску од тридесет, и доби исправну, потврђену тапију да је кућа његова, Божја па његова. Радостан позва кући Ибиш-агу, који му радо прими позив.

Кад изађоше из суда, упутише се Ставријиној кући, Ибиш-ага пушећи, а Ставрија пипајући се једнако по цепу, изнутра од ћурчета, где му је стајала тапија умотана у Гицину пембе-шамију.

Стугоше у кућу, поздравише се и поседаше. На стаде разговор. Разговараше се о свему и свачему, а највише о Нишу. То растужи Ибиш-агу, и он изли читаву тугованку.

— Ах, Ниш, Ниш, уздисаше једнако Ибиш-ага. — Нишпарађумиш!

— Па како ће ми без теб' саг, Ибиш-ага! пита Ставрија... Научимо се у комшилак од време јоште... па саг, теб'те неће бидне!

— Неће, Ставријо, рече сетно Ибиш-ага и одмахну руком, ама ће остане, ете, убав спомен и реч и спо-

мињање и од мен' за теб' и од теб' па за мен'! Ништо не видома лошо за тол'ке године и тол'ко живење ни ти од мен' у султанско моје, ни ја па од теб' саг у краљевско твоје време!

— Ба! Да не да Господ! вели Ставрија.

— Е, е, за тој ми кеиф! вели Ибиш-ага.

— Па не остави, Ибиш-ага! Е, е, зашто, ага? пита га Гица Ставриница.

— Такој му ред... Бог рекаја! — Виде ли, комшике, у јесен кад је, па кад се зберу хаџибабе лелеци да се селе преко море, у Мисир и Шам, и на там јоште по-даље? Мило ги и убаво и овден, ама крв ги тегли там; жал ги да се селе, ама ниједна неће да си остане!... Ете и с мен' си је алис таква работа. Душа ми плаче, ама друкче не бива!... Сви си от'оше!... Ће станем и ја мухаџир!... Бог рече и нареди, Ставријо; ништо не бива на овај свет без његову вољу! заврши Ибиш-ага дрх-ћућим гласом, а дубок уздах му се оте.

У том уђе и прекиде разговор Ставријина ћерка, млада Калина. Лепа, бела, витка и млада као роса девојчица у црвеном јелечету и плавим шалварима и зеленом свиленом ферменчићу преко јелечића; зато су је, ваљда, махалски момци међу собом и звали: „Калино, чупе зелено!“ Пустила оне пуге курјуге далеко испод паса, а трепавицама баџила сенку далеко испод ока, којим смерно и плашљиво погледа. Кад уђе, поклони се смерно и приђе Ибиш-аги и пољуби га у руку, и метну крај њега на миндерлук шарене плетене чарапе, као што је већ ред да испрошена дарује очеве пријатеље који им дођу у кућу.

Аа, Калино, ејвала! Е па да причекнеш малко, да си не останем ни ја па постидан, вели задовољно дирнут

Ибиш-ага, па се маши за силав и извади ону исту ниску дуката коју му пре посла сахата даде у суду Ставрија с осталим парама за продату кућу. — Еве ти од мен' пешкеш. Мајка ти овуј исту ниску донесе у оној време татку ти; а ти да гу саг однесеш на човека ти!

— Што, што... што, што збориш, Ибиш-ага? вели му збуњено Ставрија, а Калина се повукла стидљиво, па гледа у земљу, а не сме да прими ниску.

— Како: што зборим? запита мало љутито Ибиш-ага. Лошо ли прајим ја, *е-ли вија* па лошо зборите? Зар ако сам си *друга* вера, зар зато да не смем, демек, да си по ваш адет чиним?... Сас алал, море, и сас кеиф прајим!

— А, да не даде Господ, правда се Ставреница, како збориш ти па то, Ибиш-ага?... теке... викам...

— Ајде, узми си, кузум-Калино, храбри је Ибиш-ага. Узми си, узми, што се тол'ко срамујеш?... сас алал ти давам! Од мен, нек ти је тој пешкеш, и од Кумрију керку ми, а другарицу ти...

После дужег наваљивања најпре Ибиш-аге на родитеље, а затим свију њих на Калину, приволи се најзад Калина и узне ниску дуката и обеси је о своје бело грло пред задовољним Ибиш-агом. — Сви му захваљују.

— Кад ћеш да нас оставиш, да путујеш, демек, Ибиш-ага? запита га Ставрија.

— Јутре, вели он дижући се и узимајући дароване чарапе. Ајд' са здравље'! Да се алалимо, комшија. Ти си имаш саг послу, а и ја си имам јоште неке работе да си посвршujem.

— Па ће се, ако дадне Бог, јоште који пут да видимо у наш век? вели му Гица Ставреница испраћајући га. Ће доћеш, ага, неки пут у Ниш, у стар комшилак?

— Ее, махну сетно руком Ибиш-ага. У наш век, веће мучно да ће да се видимо и зборимо, комшике... Теће, додаде осмехнувши се суморно, може и тој да бидне. Србија је... како си започе... кој знаје! А ја ће си путујем куд ви је Бакарно Гумно, — па јоште три дана далеко оданде ће се населим!

Алалише се затим најсрдачније; Ставрину га испратише до капије и вратише се весели, а Ибиш-ага оде сетан и замишљен.

*

Још истога дана усели се Ставрија у своју нову кућу, и одмах нахрани гугутке и голубове које му је у аманет оставио Ибиш-ага, с молбом да их не растерује, и да ником из комшилука не ускраћује воду из свога надалеко чувеног бунара. А Ибиш-ага је после заредио по својим познаницима Србима и узео од свију „збогом“: хтео је да га сви задрже у доброј и лепој успомени. Многима је још раније раздао многе фидане, многим искалемио силне руже и силне воћке, сиротињи по махали раздао много брашна и масла, многе сахане и тепсије, а господи испоклањао многе раскошне филигран ствари; казначеју је дао своју огромну и скупоцену срмали-ћилибарску муштиклу са великом округлом плеханом футролом, која пукне као топ кадгод се отвори.

Сва је махала жалила одлазак Ибиш-агин, а пријатељство његово према Ставрији ћурчији чуло се одмах по целом граду, и свак је причао и даље хвалу разносио. И сам Јевђо Мићовић — који је у својим дописима по новинама на све нападао, пишући с болом у души, с најжежом кожом и дршћућом руком (а као пи-

саћим материјалом) „крвљу срца свога и соком живаца својих“ о многим и многим стварима „које озбиљно могу забринути једног искреног сина ове земље“ — и он сам исти Јевђо Мићовић Мокрогорац, био је, чувши од свог доброг пријатеља и земљака Мића Јевђовића Ариљца, био је, велим, фрапиран овим доиста дивним и у данашње доба ретким примером пријатељства и добродетелности. И узвикнувши: „Хиљадили се такви!“, дочепа шајкачу и навуче брзо каљаче на чарапе, закључа своју канцеларију — на којој је стајала велика плехана табла, фирма, с теразијама правде и испод њих с подужим натписом: „Јевђо Мићовић Мокрогорац, зналац правнички, даје правничке савјете потребитијем и угњетенијем лицима у свијем случајевима, а нарочито је специјалист у бракоразводнијем парницама, по умјереној цијени, а сиротињи забадава“ — мету дивит, перо и табак два писаће хартије у џеп, препоручи канцеларију комшији Трајчету пиљару, и крену се преко Нишаве у Београд-махалу да нађе Ибиш-агу.

*

Кад је Ибиш-ага свратио у Јабукову кафану „Будим-град“, Јевђо је већ седео за столом и стајала чаша пива пред њим, а била му је то ваљда већ шеста чаша пива. Ова га је већ расположила, и он је, очекујући и погледајући час по кроз прозор и врата, полако, онако више за себе, певушио кроз зубе, и носом имитовао гусле — и тако пратио народну песму *Стари Вујадин*; певушио је баш завршетак песме:

Гледајући с највише планине,
Гледајући доље на друмове,
Куд пролазе Турци и трговци...

кад се појави на вратима кафане Ибиш-ага.

— Чок селам, Ибиш-ага! поздрави га Јевђо по војнички.

— Да да Господ! поздрави га Ибиш-ага немарно и седе за други сто.

— Аа... ја ово... господин Ибиш-ага, вала, на твој рачун пијем, рече Јевђо, а узе чашу с пивом, па се пресели за Ибиш-агин сто...

— Ако, ако, господин Јевђо, прошћавај, ја си забрави... ако... походња је!

— Јок, море! Није зато, није, вели Јевђо и бира из поднете котарице једну кифлу. — Ибиш-ага ће ти плати, вели пекару, и узе две кифле. Јок Ибиш-ага, није зато. Извините за тај израз.

— Како рече?

— Велим није и не дао Бог зато да је, то јест за походњу. Нећеш ми вјеровати, Ибиш-ага, а нема чо-вјека који више мрзи на муфталук него исти ја! Јок, јок! Него за нешто друго... Чуло се, море, бруји по чаршији... ћегодер сам сио, у кафани, у мијани, по кућама, у чаршији и по малама — све о теби, вала ријеч; само о нашем Ибиш-аги и о његовом куманом дјелу!... Е, не знаш како ми је то мило било кад сам чуо! Здрав си! Киљадили се такви!...

— Па сваки да ти плати по шест чаша пива! Није згорег! прекиде га неко од другог стола.

— Кест бре, ти! обрецну се Јевђо на онога... Хе, хе, не слушај га, Ибиш-ага! Имамо шалу један с другим!... Него, односно, што се тебе тиче, газда-Ибиш: Бравост! Бравост, Бога ми! Алал ти вјера! Е, јеси ти један лорд... прави лорд... Алал ти качамак!

— Чујем? пита га Ибиш-ага зачуђено.

— Јеси ти један један... Хеј, Сотире, дај још једно пивце... Е, е, јеси ти један, један... галант човек исти, вала, масарош, и један, касти, из главне чаршије из сред Биограда галантерист. — Оно што си учинио са Ставријом ћурчијом, е, оно ти јес' једна лијепа ствар! Дивота, болан брате, рече обраћајући се једном сасвим непознатом за трећим столом. Чикам, вала, свакога кристијанина...

— Остави, де! прекиде га намргођено Ибиш-ага.

— ... Па сам дошао, Ибиш-ага, да ми ти то укратко исприповиједаш, у појединостима, то јест... како је све то било... Сотире, зовни оног екмекчију, пекара, како ли се ваби, по чвапски... Деде, вјере ти, Ибиш-ага, де!

— Што рече! Како да ти причам? Што имам да ти кажем? рече озбиљно Ибиш-ага. Не л' рече да се веће знаје? Та што си саг треба па топрв причање моје? Ставрија зар рече некому да си иде реч по махали, а ја несам до саг реч прозборија, ни ћу га по саг да зборим хич!

— Ама, зна се, брате, све то; знам и ја све како је то било, него и јопет — вели Јевђо, вадећи из џепа перо, дивит и хартију, и ређајући све по столу — него ти лепо спреми једну банку за мене, а ја ћу ти то јоште љепше, вала, одрадити, и башка, платићеш ми још ових осам чаша пива попијених, па...

— Да платим, де! вели Ибиш-ага.

— ... Па ја лијепо да „гепим једну шуштавицу“, што рекли они, а ти да се још љепше, вала, прославиш у јавности... Еј, друже и рођаче, дај јоште једно пиванце на газда-Ибишев рачун!... Јер, ја би' стио, рад сам,

го да опишем у новине, па да се чита по свијету, а да замолимо све српске и још сувише хрватске...

— Што... што, што... што, бре, рече... Што, бре? — скочи Ибиш-ага као опарен гледајући на писаћи прибор пред Јевђом. — Што да се писује? Што да се чети?

— Ама Ибиш-ага...

— Јок, јок, јок!.. Што кој треба да знаје за моје работе! Јок, јок! заврши љутито Ибиш-ага, плаћајући Јевђов рачун, осам пива и три кифле.

— Ама треба и лијепо је ради примјера овом свијету! Да се, на примјер, и други свијет на тебе Ибиш-ага, угледа... Да чује цијела Србија и Јевропа...

— Ех! одбија достојанствено Ибиш-ага. — Што си кој милује, нек си чини. Ама за тој писување — хич да ниси писаја ни један реч, тол'ко ти казујем! рече претећи Ибиш-ага.

— Море, дај ту једну банку, једно кајме, па ја да ти напишем, а ти само уживај...

— Море, три банке да ти дам, сал да га не писујеш! рече Ибиш-ага, и баци преда њ три банке.

— Ех, љути се Јевђо међући банке у бележницу. Ништа, од вас оријенталиста! Никада, вала, нећете бити Јевропејци!... Ама ондар, на тај начин, неће нико да зна за тако племенито и кумано дјело!

— Јок, јок! брани се Ибиш-ага дижући се да иде, и плаћајући за Јевђа још осам пива и три кифле сутра кад дође. Што ми треба писување јевропејско! — Има један наш реч, да га не запишеш, ама да га запамтиш убаво: „Севап учини, фрли у море; ако риба не зна — Алах ће да зна!“

Белешка о писцу: СТЕВАН СРЕМАЦ (1855—1906). Сремац је рођен у Баји у Бачкој. Био је професор историје у гимназији. Почео је

да пише кад му је било тридесет пет година. Шала Стевана Сремца је виша, финија. Он успева да нас истински насмеје. А кад се потсмева, Сремац то чини као са неком самилошћу, саосећањем за оне које исмеава.

Сремац је свуда, у друштву, на улици посматрао људе, хватао њихове покрете, бележио речи и изразе. Зато је имао препуне бележнице брижљиво скупљених оригиналних наших речи и читавих израза. Уз сваку реч Сремац је забележио и случај и догађај кад их је чуо, па и саму личност која их је казала. Зато су личности и догађаји у његовим приповеткама живо претстављени као у позоришном комаду. Отуда су се његове приповетке могле лако удесити за позорницу. Његова приповетка **Ивкова слава** удешена је као позоришни комад. У неким својим приповеткама Сремац описује свој родни крај, или савремене људе и прилике, у другим је дао нишки живот са остацима источњачког у њему. Сремац је волео да исмеје таште људе. Има као роман велику приповетку **Вукадина** и **Поп Ћиру и поп Спиру**.

Бранислав Нушић

Avanti generale!

Да вам испричам један несташлук Чедин који је боме нанео велике штете и невоље многим недужним људима.

Био вашар, велики годишњи вашар, па се слегло ту све и сва. Гмиже народ као мрав измеђ кола, шатри и гомила еспапа. Овамо лежи по земљи грнчарија, тамо дрвенарија, стакларија, гвожђарија, па онда читава брда лубеница и диња. А шатра до шатре. У једној се продаје платно, бело и шарено; у другој готово одело, у трећој медени колачи, у четвртој перле, дугмад, игле, конци, чешљеви и хиљаду других ситнурија. Тамо даље опет на моткама лежи кров од зеленила, и под њим столови пуни народа, који пије уз свирку циганских свирача; па до овог опет крчма, до ове трећа, и тако редом по неколико крчама под платном или зеленилом. Па онда шатра где се гађа нишан из глуве пушке, па круг

обележен дебелим канапом затегнутим измеђ ступчића, а у кругу танки штапићи пободени у земљу, па ови око круга бацају гвоздене котурове, те ко погоди и котур му најаше на штапић, добија. Даље тамо вртешка коју смо ми звали „рингишпил“. Под великим, врло великим амрелом, висе дрвена кола и коњи, па деца плате, поседају у кола или појашу коње, засвира вергл и амбрел почне да се окреће, те настане кикот, врисак и довикивање оних из кола и са коња и ових што су опколили рингишпил. Иза рингишпила панорама. Кућица од платна и на улазу један дечко свира у трубу те збира свет, а један мршавко с прљавом кошуљом, згужваним капутотом и поломљеним цилиндром на глави казује из свег гласа какве се све величанствене ствари могу видети у панорама: „Битка на Севастопољу“, „Пожар Москве 1812 године“, „Опсада Париза“ и пуно још других слика. Па онда циркус. У њему један дечко који се преврће преко главе и превија на вратилима; један човек диже терете, а други, сав намазан брашном по цео дан се церека и сви му од реда одваљују шамаре. Иза циркуса пространо поље и ту сајам стоке: овце, козе, краве с теладима и коњи које изјахују Цигани те приказују купцу њихове врлине. Иза коња у пољу читав логор кола. Под колима привезан сеоски пас, а крај кола ватра, око које читава породица оних, који су од јутрос или од јуче још стигли, ко зна откуд, а вечерас ће или сутра да се врате. Ту крај кола они кувају јело себи а у колима спавају, те их тако јевтиније стаје.

А гужва и ларма, и гмиже она светина. Цењка се, надвикује, треште бубњеви и трубе, деру се на сав глас трговци, те изгледа ти, као да све ври и кључа у неком великом котлу, онако отприлике како ће то изгледати у паклу.

Највећу пажњу овога вашара привукао је један Талијан и око њега су се највише тискале гомиле гледалаца. Он је носио на рамену једног мајмуна обученог у генералско одело, које је сам измислио. Црвене панталоне а зелен мундир са сребрним дугметима и црвене палетушке са сребрним ресама. На глави му црвен калпак с белом перушком. О бедру му виси сабљица, а ноге му босе, нема ни чизама ни ципела. И док му на рамену чучи овај генерал, како га он зове, догле на узици води једно ошишано псетанце, а оседлано малим коњским седлом са узенгијама које висе са стране.

Талијан стане где види чист простор, и одмах се око њега скупи гомила. Подвикне нешто талијански и униформисани мајмун му скочи с рамена на земљу, па онда отпочне војничке вежбе. Талијан му командује, а мајмун врши све по команди и гледа нас све редом и трепће очима. Извуче сабљу из каније и маше њоме као да сече непријатељске главе. Па онда му газда да једну малу пушку, и на команду врши све пушчане радње; метне пушку испред прса, ради одавања почасти, па је пребаци преко рамена и маршира као прави војник, па нишани, и све, све ради онако како му газда наређује. Али најлепши му је свршетак. Газда изведе оседлано куче, поглади га па викне мајмуну:

— *A cavallo, generale!* — а мајмун скочи у седло и лепо објаши, па чак метне и ноге у узенгије. Затим му газда подвикне:

— *Avanti generale!* — и оседлан пас потрчи у круг носећи на леђима овог малог генерала.

Газда му још довикује:

— *Saluto generale!* — што значи да поздрави, и он дигне једну ручицу, испружи прсте и наслони је на врх калпака, па нас кобајаги поздравља војнички.

Кад тако обиђе пет шест пута круг, газда га скине с коња, узме му капу с главе и да му је у руке те зађе међу нас и збира новац. Неко му баци пару две, неко не баци, тек опет он збере овде, збере онде, па му добро иде посао.

И Чеда је, као и ми сви, гледао овога генерала и то не једанпут, него по неколико пута, и прва мисао која му је том приликом дошла у главу била је та како ће да направи пакост и гужву. А чим му је таква мисао дошла, одмах је приступио и да је у дело привреде.

Отишао тамо, на крај вашара, где су кола. Ишао је од кола до кола па меркао псе везане под колима. Тражио је какву велику овчарску цукелу, и нашао једнога с репом пуним чичака и пакосну до зла бога. Једва му је пришао, улагујући му се и нудећи му парче меса које је од куће нарочито за то понео. Кад је успео да га опитоми, он га одреши и поведе собом у вашарску гомилу. Потражио је одмах гомилу сабрану око мајмуна и оседланог пса, и стао је позади гледалаца не гурајући се у прве редове. Његова је цукела стално режала, ал' он ју је умиривао. Чекао је нестрпљиво кад ће онај Талијан викнути; *а кавало ђенерале!* а затим: *аванти ђенерале!* Чим је Чеда чуо команду: *аванти ђенерале*, знао је већ да је генерал кренуо на своме коњу и одмах се прогурао кроз гомилу вукући овчарску цукелу.

И сад настаје чудо које је Чеда пакосно предвиђао. Овчарска цукела арлукну од беса и скочи као поманитала звер, па право за гушу онога оседланог пса на коме је генерал јашио. И настаде гужва, врисак, цика и русвај. Јаој, Бого мили, што се направи несрећа, да ти просто наиђу сузе на очи од жалости. Коњ заједно

са седлом ваља се у прашини, скичи и превија се, а цукела га опкорачио и коље га. Генерал под коњем, заглавила му се нога у узенгији, одлетео му калпак, скрхала му се сабља, па пишти као змија у процепу, јер не може да се извуче. А газда, Талијан, чупа косе и удара корбачем по цукели да спасе своје уметнике. Дигла се прашина, цика, вриска, а гомила тиска се све већа и дигла дреку као да гори кућа. Једни вичу: „Уа!“, други „Држи се, ђенерале!“, трећи: „Држите цукелу!“, а четврти ово, а пети оно. Тек дигла се таква дрека и врева као да је наступио смак света. А цукела, коњ и ђенерал ваљају се по земљи и измешали ноге и руке и главе, па не знаш ко је коме род.

И уједанпут се деси нешто необично, што нико не би могао очекивати. Ђенерал се некако извуче испод гомиле, и, да ли да помогне своме пријатељу коњу, да ли да на тај начин потражи спаса себи, тек он скочи право на леђа цукели, узјаха га и загрли чврсто око врата. И сад тек да си видео какво се чудо направи. Цукела, коју ни батине нису преплашиле да напусти мегдан, кад осети ђенерала на леђима, стресе се од страха, арлукну, па суну кроз гомилу у дивљи трк, и прође кроз вашар као тане из пушке.

Леле, кад се сад заталаса гомила и настаде једна јурњава. Цео вашар кликну као у један глас: Аванти ђенерале! Цукела јури као поманитала, ђенерал полегао по њој и стегао је око врата; свет напустио све, и посао и еспап, па полетео да гледа чудо и тиска се и довикује: Аванти ђенерале! Па како навалила гомила света све већа и већа, то настала гужва, гурање и обарање, врисак и псовке, па се направио један урнебес какав се још нигде и никад није десио. Па у оној навали и гур-

њави светиња још и испретурала све на шта је наишла. Покрхале се и испретурале тезге са еспапом. Овамо се расуле стаклене ђинђуве и чешљеви и огледалца; тамо се преврнула алвацијска табла, па се петлићи од шећера ваљају по блату, а алва се уцмекала као непечено тесто; тамо опет преврнула се тезга с меденим колачима, па се ваљају по блату срца са огледалцима и стиховима, и направио се уопште такав полом, да те мора срце заболети кад погледаш. Па мало је то, него се и стока усплахирила. Отргли се коњи, па лете по вашару те још већи страх задају; једно магаре, као да му је ко то наручио, ушло међу грнчарију па се разобадало и чифтетима лупа ону грнчарију, лонце и тестије, као да је под надницу погођено да све поломи, а однекуд наишле и преплашене краве па упале у гомиле бостана, диња и лубеница и почела да набадају лубенице на рогове. И уопште направио се такав један лом и дрека и писка као да је наступио смак света.

Онај грешни Талијан што је дошао да заради коју пару, легао на земљу па запева и чупа косу. Плаче грешник од муке и од бола, јер оде му, незнано где, цео његов капитал, сва његова зарада. А за то време ђенерал језди на џукели, измакао из гомиле вашарске, дочепао се друма па пролета крај пешака и крај кола која иду овамо. Путници се устављају, гледају за њим и крсте се, јер разумеју још џукелу, џукела као и свака друга џукела, али не могу да разумеју каква је то напаст што јој јаше на грбачи у црвеним панталонама, у мундиру са сребрним дугметима и са палетушкама на раменима са којих висе сребрне ресе. Крсте се и чуде па одмахују људи главом и настављају пут.

А кад се Талијан мало прибра од првог удара невоље, диже се, повери једном жандарму своје куче, погоди се с неким Циганином, продавцем коња, те узјаха једног голог коња а за њим пођоше још неки Цигани на коњима, те ударише трком друмом, у потеру за бегунцима.

Пршти копита, дигла се прашина друмом као да је облак с неба пао, а цукела, кад је осетила за собом потеру и чула узвике, надала у још дивљију трку. Најзад, кад наиђе друмом једна већа гомила људи и поче уздигнутим батинама да узвикује, не би ли спречила даље бегство цукели, ова сврну с друма, удари уз планину и зађе у шуму. Али је већ и саму цукелу издала снага те, дахћући тешко, исплажена језика и закрвављених очију, посрну најзад и простре се по земљи као пушком погођена. Ђенерал се откачи од ње и погледа лево и десно, па кад чу узбрдо узвике и тутањ потери, а он се успужа уз дрво у шуми и изгуби се међ гранама и лишћем.

Најзад Талијан са Циганима стиже до места где је лежала преморена цукела, и кад виде да нема ту јахача, он се сети одмах где ће бити. Зађе од дрвета до дрвета и под сваким изви главу, док не спази на врху једнога преплашенога ђенерала како чучи на грани и унезверено гледа на све стране. Дуго су трајале молбе и тепања, дуго мамљење и довикивање, док се ђенерал не ослободи страха и сиђе полако на раме своје газди. Талијан и ђенерал се слатко загрлише као браћа рођена и пођоше им сузе на очи.

Ето, и такве је ствари знао Чеда да направи.

Белешка о писцу: БРАНИСЛАВ НУШИЋ (1864—1938). Рођен је у Београду. Нушић је од оних наших књижевника који је неисцрпан у раду, али неисцрпан и у шали. Писао је све врсте књижевних радова. Иако ћете ви њега у овој књизи познати као писца шаљивих приповедака, ипак је вредно да знате да је написао четрдесет пет позоришних дела од којих су већина комедије; значи и у тој врсти рада да је код њега победио смех. Велики део живота овог плодног писца је низ анегдота. Скорашња његова анегдота је била ова: пре извесног времена (1937) Нушић је био озбиљно болестан. Лекари су били изгубили наду да ће оздравити. Јавност је била о томе обавештена и наши листови су спремили посмртне чланке, некрологе. Кад је Нушић видео да је ван опасности, он који је и сам новинар, знајући да је за његову смрт штампана била спремна, дговори се с уредништвом **Правде** да отштампа све чланке који су били припремљени. Тако је Нушић за живота свога прочитао оно што ће му се писати после смрти.

Код Нушића и у приповеткама види се човек који познаје позориште, јер причање тече живо, у низу позоришних слика.

Овај наш плодни књижевник писао је до последњег свога даха. Последње његове написане речи биле су: „Ја сам на висини. — Завеса.“ А то је свршетак другог чина у његовом последњем недвршеном делу, драми **Власт**.

НАПОМЕНА

Приповетка *Кањош Мацедоновић* од С. М. Љубише прештампана је из прве књиге *Целокупних дела* у издању Српских писаца, Београд.

Мартин Крпан од Ф. Левстика прештампан је из колекције *Svet je iz domačih in tujih logov*, св. 2, Цеље 1934.

Попа Тихомир од Ђ. Јакшића налази се у издању Српских писаца, *Целокупна дела*, св. II, Београд 1931.

Каранфил с пјесникова гроба од А. Шеное узет је из антологије Милана Огризовића *Хрватски приповједачи*, 1917.

Приповетка *Кај се pripoveduje o kralju Matijažu* од Ј. Јурчича налази се у књизи *I Zbranih spisa*, Љубљана год. 1919.

Befehl! од Ј. Е. Томића прештампана је из антологије Милана Огризовића *Хрватски приповједачи*, 1917.

Нашљедство од С. Матавуља је прештампано из књиге *Из разнијех крајева*, Српска књижевна задруга, књ. 171, год. 1923.

Ибиш-ага од С. Сремца из 227 књиге *Српске књижевне задруге*, Приповетке I, год. 1931.

Avanti generale! Б. Нушића из збирке *Хајдучи*, Београд 1934 године.

РЕЧНИК

I Мање познате наше и стране речи у нашој употреби

- Авџија** — ловац
ага — угледнији муслиманин, господин
агресиван — насртљив
адет — обичај
ајлак, ајлук — месечна војничка плата
алис — исто тако
алиш-вериш — промет
алмаз — драги камен
алтан — злато, дукат; балкон, доклат
амфитеатар — полукружно позориште
арамија — разбојник, крадљивац
археологија — наука о старим споменицима и уметности
арчити — трошити
асли — племенит; исти тај
ашик — заљубљен
ашколс'н — браво
Багажа — терет; сиротиња
багатела — ситница
бајир — обала
баклава — пита од ораја
бакоња — велики господин, јуначина
бакча — башта, врт
банкада — збор
басма — памучна тканина
баталија — битка
башка — засебно
белким — можда, ваљда
бериџат-версун — да Бог помогне
бестрв — без трага
бешпак — бопчалук, свадбени дар
биљег — таксена марка
биљур — кристал
бина — зграда; позорница
бимбаша — командант; војвода
биреш — најмљени радник
бирократски — чиновнички
биртија — кавана
бој — спрат
бојанџија — ратник
брајда — висока пуштена винова лоза, чардаклија
брушен — глачан, од брустити

булбул — славуј
Вањкушац — јастучић
вигилије — бдења
вољко — пријатно
вртолац — вртлог
Газија — јунак, победник
гпорификација — прослављање, уздизање
грудњак — кожни прслук
Дану — нудер, ела
две форинте шајна — новац у банкнотама
дебата — разговор, расправа
делириј — бунило, занос
демец — рећи, казати
дефинитивно — сасвим
димање — слабине
дипле — музички инструменат налик на гајде, особито по Хрватској и Далмацији
дипломација — вештина у вођењу међународне политике
дитирамб — заносна песма
диштрикт — срез
дослук — пријатељство
дост — пријатељ
дробан — ситан
дублијер — велика свећа
дужд — млетачки поглавар
Ђинђуве — лажан бисер, прсте перле
ђумрук — царина, порез
ђуни — јуни
Ејвала — поздрав: здраво
Екмекчија — пекар
експедиција — изасланство за истраживање нечега

епитимија — принудно испосништво, казна свештеницима
есапити — рачунати
Жало — морска обала
жалобит — жалостан
жбир — финалц, полицајац
Забодача — укосница
загар — ловачки пас
замбак — крин
заобиколити — заобићи
зарф — мала чашица сребрне или бакарна, а може бити и златна, у коју се међу филцаним кад се служи кава.
затор — затирање, уништење
заточник — бранилац
земац — време
зловаран — зао
зоралик — млад
Индивидуа — јединка
инфузорије — најситнија жива бића
инкогнито — непознато, као приватно лице
интермецо — међуигра, мали комад између два чина
иронија — потсмех
искуп — збор
исполај на господа! — хвала Богу!
истрага — пропаст
ишпан — кнез у седлу
Јапија — грађа
јаран — друг
јечерма — везени чохани или црни свилени прслук, јелек
Кабулити — примити, допустити, одобрити

кадаиф — слатко тесто, врста танко сечених резанаца
казначеј — благајник, касир
кајме — папирни новац
калалук — мнoжинa, маса; неред
калпак — крзена капа
камара — соба
канибалски — људождерски
каније — корице у кoје се увлачи нож сабље
квондам — негда
кеиф — ђеф, жеља, расположење
кемер — ђемер, појас са кесама за новац
ке нова (che nuova) — шта има нсво
кењац — магарац
кијавет — страшни суд, задњи час, зло
клаустер — манастир
клубук — шешир
кловн — лaкрдијаш
кокетирија — жеља за допадањем, каћиперство
колај работа — лак посао
коледарчић — календар
комунитада — општина
комшилук — суседство
кандурџија — обућар, чизмар
конкретан — стваран
конобарица — келнерица
контрабанд — кријумчарена роба
конституција — устав
котиљон — француска друштвена игра и музика за ту игру

котурн — обућа с високим петпетицама
кријесница — муња, варница, пламен; свитац
кружат — чоxана кратка хаљина без рутава
ксет — судбина
кузун — рођак, брат
курјук — витица, кика
кусаст — кратак, мали
кусатак — остатак од цигарете
кучики — пси

Лагљи — лакши
пазина — чистина, огољење у шуми
паконички — кратак и језгровит у изражавању као стари Лаконци
паментација — јадиковање
пацман — варошанин, странац
левантине — источњачке црвене чизме
леди — енглеска реч: госпођа
питанија — врста молитве
логика — наука о законима правилног мишљења; здраво расуђивање
лумбарда — врста пушке
Љескати се — светлети се, блистати
Мазунак — маза, мезимак
манула — договор
манир(а) — начин, навика
мастика — пиле љуће од ракије; шира

мезар — гробница, гроб
меланхоличан — тужан, сетан
метафора — поетска фигура, скраћено поређење
митница — зграда, царинарница
млитати — тумарати
модрињак — биљка с плавим цветом
мокула — кусатак, остатак од цигарете
мошт — остатак од грозђа, кљук; младо вино
мустаћи — бркови
муфталук — бадавацисање; бадава
мухаџир — исељеник, емигрант
Наткучити се — наднети се
назочан — присутан
натрага — потомство
натукница — наговештај, напомена
наћухнути — назрети
немћукати — говорити немачки
нехињен — непритворен, искрен
нотарош — писар, бележник
ноћобдија — ноћни стражар
Обисти — обићи
обрстар — цуковник, командант цука
обршити — свршити
одација — чувар, служитељ
опозиција — супротност; противничка страна
опрхо — срдито
оријашки — џиновски
оскупти се — ослободити се
османлук — лоза подигнута на дрвене лукове

оснурати се — одмотати се
осупнути се — зачудити се
отворито — јавно
отрсити — свршити
очалин — дурбин, доглед
ошاپити — заузети
Падишах — цар, султан
палош — мач
парадоксон-парадокс — мишљење противно општем; привидна бесмислица
парасол — амрел
парострој — парна машина
патос — занос, стилска фигура у којој изрази узбуђују
пејзажист — сликар који слика пределе
пембе — леп
пергуо (perguo) — балкон
перорација — дуг говор, много причање
персонифициран — оличен
пест — песница
пецавица — подрутљива прича
печа — марама
пешкеш — дар, поклон
пикула — мала флаута
пилата душа — нигде никог, ни живе душе
пиротехника — израда муниције
пладањ — тањир
плета — плетеница, кика; цванцик
плеткарење — интрига, сметка
поинити се — прозлити се
поврнути се — повратити се
повторавати — понављати
поганско — незнабожачко

попужје — предео обрастао тр-
ском
поређе — наизменце
постолар — обућар, цинелар
на похарици — на ударцу
пошта — част
прездан — сутрадан
пресумтивни — вероватни (на
пр. наследник)
претур, претор — старешина
претпостављени, војвода
призетко — зет
продековати — проповедати
прохесалити — прорачунати;
прсмислити
профил — вертикални пресек;
изглед лица са стране
профуз — тамничар
прђија — девојачка спрема,
мираз
психологија — наука о души
пупав — трбушаст
пучина — морска ширина
пушљив — првљив (за воће)

Радикално — темељито; слободно
разобадати — разбеснети
рахметли — покојни
регимента — цук војске
реглеман — правилник о врше-
њу службе
резилак — срамота
ремен — кајип
ресто — остатак
рибати — рибарити, ловити рибу
риф — мера мања од метра;
теоретички риф — мера за ме-
рење стихова, стопа

ропотарија — старинарница
Сабајле — рано
сакати — желети
сал — само
сарач — мењач
сахан — суд од бакра
сахибија — купац, газда, го-
сподар
севал — добротинство
сентименталан — пун осећања,
болећив
сердар — нахијски старешина у
Црној Гори
сережански од сержани — жан-
дарми у бившој војној граници
сијасвет (сијасет) — много, го-
мила
силогизам — закључак
силуета — слика у контурама
скриња — велики сандук
смет — сметлиште; намет
солд (шолд) — новчић, пара
спечалити — зарадити; штетети
спонашати — понављати
старогоња — стари слуга
староставник — стари закон
стебри — стубови
стрика — од стриц (диминутив)
суђа — судија

Такмење — такмичење
танкођутан — осетљив, танана
осећања
телећак — ранац
тенбелак — леност
тепсија — бакарни плитак суд
теће — тек

теферич — шетња; салаш, летовалиште
типут — туша страна мача
тинтарница — мастионица
тлапати — бунцати
тоболац — торба
топрак — земља; дрвена чинија
топрв — тек, истом
травањ — април
трафика — трговина, продавница, продаја нарочито дувана
тука — ђурка
тулбе (турбе) — споменик, гробница
тулипан — јала
Ћатиб ефендија — писар
ћеперан — живахан, окретан, кочоперан
ђурчија — крзнар
ђутити — осећати
Узвјерити се — унезверити се
узенгија — стремец, гвоздена пречага за ноге јахачеве
ура — сат
учовњак — учен човек
Фајмештер — жушник
факинчина, од факин — носач
фелдбаба — наредник
фервалтер — управник спахилука
ферменчић — јелечић
феслиген — босиљак
фидан — изданак
фијорин — новац од две круне
филигран — ситна резбарија у срми
филџан — порцулански судић за каву

фишкал — адвокат
фрајт — редов
франкоси — црне косе
фрапиран — зачуђен, изненађен
фриган — печен
фрлити — бацити
фукара — сиротиња

Халал — срећа; просто
халалити се — опростити се, да-ти од срца
халвалук — част
халуцинација — привиђење
хаџибабе пелеци — тигце селице
хижа, хиша — кућа
хињењ — притворан, усиљен, лицемеран

хип — тренутак
хипербола — претеривање
хипогриф — вилински, крилати коњ
хистеричан — живчано болестан, раздражљив
хич — ништа
хрло — брзо
хрхнути — дахнути

Цикла — цвекла
цимер — натпис, фирма
црнац — натега
Чапра — кожа
чек — место: чекај
ченгенгурбет — Циганин скитница
челукати — чепати, газити са-тирући
число — број

чифлук, **читлук** — село које о-
сим спахије има још једног
господара
чифета бацати — ударати ногом
чифт фустан — одело од ша-
рене свиле са Истока
чок селам — турски војнички по-
здрав
чорбаџи — газда, господин

чупе — девојче
Џелеп — крдо говеда
Шајн — новац
шапак — шапат
шјор (од signor) господин
шљепић — тамница, затвор
штифлете — цигеле
штокаус — кућа на спират

II Slovenačke reči koje su u najčešćoj upotrebi

Ali — ili
ampak — već, nego
Bolj — više
Časi — katkad
če — ako
četudi — premda
črez — preko
Dasi — iako
davi — jutros
drevi — večeras
In — i
Jaz — ja
Kaj, kar — što
kateri — koji
kdo(r) — ko
ker — jer
ki — koji, -a, -e
kjer — gde
kmalo — skoro
ko — kad, kao
kod (er) — kud
komaj — jedva
Le — samo
lej — evo
Menda — valjda

Naj — neka
najsi — makar
namreč — naime
narobe — наорачо
ne — ne, ni
nemara — valjda
ni — nije
nikir — nigde
nihče — niko
noben — nijedan
Okraj — oko
Precej — dosta; odmah
proč — dalje
Res — doista, istina
Sedaj — sada
sem — ovamo
sicer — inače
skroz (i) — kroz
spet — opet
še — još
še već — još više
Takoj — odmah
tedaj — tada
temveč — tim više

tisti — taj
 tja — čak tamo
 torej — zato
 tudi — i, tako isto
 Včeraј — juče
 vedno — uvek
 vendar — ipak
 ves — sav
 vsaj — bar
 vsekdar — vazda
 vselej — uvek
 vzlic — uprkos
 Zakaj — zašto
 zatorej — zato
 zdaj — sada
 zdi se — čini se
 zgodaj — rano
 zmerom — uvek
 zoper — protiv, prema
 zopet — opet
 zraven — uz
 zunaj — napolju
 že — već
 Dekle — devojka
 dežela — zemlja
 Fant — seoski momak

Gorek — topao, vruć
 grem — idem
 Hiša — kuća
 hrepeneti — čeznuti
 Jokati — plakati
 Kri — krv
 Ljubezen — ljubav
 Menim — mislim
 miza — sto
 Otok — dete
 Pomlad — proleće
 pomniti — sećati se
 prašati (v —) — pitati
 praviti — kazati, reći
 priča — svedok
 Reč — stvar
 resnica — istina
 rojak — zemljak
 r (u) deč — crven
 Slišim — čujem
 sovrage — neprijatelji
 storiti — učiniti
 šteti — brojati
 Vas — selo
 vedeti (vem, veš, ve...) — znati

III Tumačenje naših i stranih imena i izraza

Abendlandschaft — večernji predeo
aberatio mentis humanae — zabluda ljudskog uma
a cavallo! — na konja!
afflavit deus et dissipati sunt — Bog dunu i oni se rasturiše.

Natpis na medalji koju je Holandija skovala za uspomenu na propast armade 1588. Neki tu izreku, ali bez razloga, pripisuju engleskoj kraljici Jelisaveti.

amicе — prijatelju

Apolon — bog lepote, poezije, umetnosti; sin Jupitera i Latone, brat blizanac Dijane (mitol.)

avanti generale! — napred, generale!

avec une grâce infinie — sa beskrajnom ljupkošću

Befehl — zapovest, naredba

Bezirkvorstand — sreski načelnik

Birger — nemački epski pesnik. Pisao i balade (**Lenora**). Živeo u XVIII veku.

»**Biti ili ne biti**« — Hamletove reči iz istoimene tragedije Šekspirove

Cerber, Kerber — troglavi pas koji čuva vrata pakla

Ciklopi (kiklopi) — jednooki džinovci koji kuju Jupiterove strele u vulkanu Etni na ostrvu Sicilija (mitol.)

clair-obscur — mešanje svetlosti i senke na slici

Delirium tremens — bunilo

Dikens Čarls — slavni engleski romanopisac. Najpoznatija dela su mu: **David Koperfild** i **Pikvikov klub**

Direr Albert — veliki nemački slikar s kraja XV i početka XVI veka

Dominus vobiscum — Bog neka je s vama

ecce — evo

Egmont — tragedija u pet činova u prozi od Getea.

Eol — bog vetra

et caetera — i tako dalje

Etna — živi vulkan na ostrvu Siciliji.

Fabrikatj srca — ovde: pesme

falerska kapljica i bukovac — vrste vina

Fiesko — istoriska drama od Šilera, predstavljena u Nemačkoj 1784, u Francuskoj 1792 g. — ona je Šileru donela titulu francuskog građanina.

Furlan, Furlanin — čovek iz pokrajine Furlanije

furore praviti — postizati uspeh

Ganimed — princ trojanski, najlepši mladić, koga je Zevs — pretvorivši se u orla — ukrao, odneo na nebo i tu načinio svojim peharnikom (mitol.)

Garibaldi Đuzepe — vod italijanski iz vremena italijanskog ujedinjenja 1870 godine.

Gete (Johan Wolfgang) — najveći nemački pesnik (1749—1832), pisac **Fausta, Egmonta, Geca od Berlihingena**, sentimentalnog romana **Vertera** i drugih dela.

Gundulić Ivan (1588—1638) — najveći dubrovački pesnik, pesnik **Osmana** i **Dubravke**

Hajne Hajnrh — poznati nemački lirski pesnik i putopisac (1799—1856), poreklom Jevrejin

Hekla — vulkan na ostrvu Islandu

Herman i Tuznelda — Herman ili Arminije je oslobodilac Germanaca. On je uništio tri rimska

- legiona kojima je komandovao Var. Oženio se Tusneldom, protiv volje njenog oca, koji ju je zbog toga predao Rimljanima. Tusnelda je umrla u ropstvu.
- Higo Viktor** — veliki francuski pesnik XIX veka, pisac **Jadnika** i **Bogorodične crkve u Parizu**.
- hijeroglifi** — azbuka starih Egipćana, koja se sastoji iz slika i znakova.
- Homer** (Omir) — slavni grčki pesnik koji se smatra piscem velikih klasičnih epova **Ilijade** i **Odiseje**.
- Horac, Horacije** — veliki latinski pesnik iz prvog veka pre Hrista
- In paradisum** — u raj
- in patribus infidelium** — u krajevima nevernika; titula biskupa koje su u VII veku po Hristu preterali Savraceni iz onih krajeva gde su dotle gospodarili hrišćani. Danas izraz katoličke crkve: kad papa da biskupsko zvanje jednom sveštenom licu bez ikakvih drugih dužnosti.
- in poeticis** — u pesništvu
- Iskib** — Skoplje
- Julija Primicova** — mlada Slovenkinja iz vremena Prešernova, kojoj je zaljubljeni pesnik ispevao **Sonetni venac** sa akrostihom, početnim slovima soneta koja čine njeno ime.
- Karlo Mor** — ličnost iz Šilerovih **Razbojnika**.
- Koran** — sveta knjiga muslimanska, koju je dao Muhamed. To je zbirka moralnih zakona, na arapskom
- Krilati lav sv. Marka** — grb Mletaka
- Lažljivi Kljukac** — popularna ličnost iz narodnih priča slovenačkih, slična Čosi, lažljivcu opet iz narodnih pripovedaka.
- Lenau Nikola** — nemački pesnik iz XIX veka, pesnik melanholije i bola
- Leta** — rajska reka, čija voda donosi zaborav bolova
- Lujo Madžar** — Ljudevit Veliki, ugarski kralj, savremenik cara Dušana
- Maitre de plaisir** — upravljač pri društvenim zabavama
- Markez Poza** — ličnost iz Šilerova **Don Karlosa**
- Nemedičejsko doba** — neumetničko (od Medičija, čuvene talijanske kneževske porodice iz XVI veka u Florenciji, za vreme kojih je cvetala renesansna umetnost).
- Pegaz** — po mitol.: krilati konj, simbol pesničkog nadahnuća
- per pedus apostorium** — peške, „apostolski”
- Petefi** — Aleksandar, čuveni mađarski pesnik, poginuo u mađarskoj buni.
- Prešern France** (1800—1849) — najveći slovenački pesnik. Glavna dela su mu: **Sonetni venac**

i **Krštenje na Savici**. Svoje naj-
lepše pesme ispevao je u slavu
mlade Slovenkinje Julije Prim-
čeve

privilegium — povlastica

profanum vulgus — prost puk

Quod erat demonstrandum — što
je trebalo pokazati

riva degli Slavoni — obala Slo-
vena

riva dei Schiavoni — obala Slo-
vena (ali schiavo znači rob,
sužanj)

Saluto! — pozdrav!

Samo — slovenski knez iz VII
veka po Hristu. On je zapadne
Slovene oslobodio od Avara i
osnovao prvo Slovensko Car-
stvo.

secundum ordinem — kako je red
silabus — slog

»Sire, dajte slobodu misli!« — re-
či markiza Poze iz Šilerova
Don Karlosa

sujet indécis — ovde: nešto neo-
dredeno

sujet mixte — ovde: mešavina

Šekspir Viljem (1564—1616) —
najveći dramski pesnik engle-
ski i svetski, pisac velikog broja
tragedija i komedija, i remek
dela: **Hamleta**, **Romea i Julije** i
drugih

Šiler Fridrih — veliki nemački
pesnik XVIII veka, pisac **Vi-
ljema Tela**, **Razbojnika**, **Don
Karlosa**

Torquemada en miniatur — Tor-
kvemada u malom. Toma Tor-
kvemada, glavni inkvizitor u
Španiji u XV veku, čuven sa
svoje surovosti.

Uti figura docet — kao što sama
slika, lik pokazuje, poučava

Vadrac, Rac — pogrdno ime za
Srbe, kod Mađara u upotrebi

Viland — pesnik nemački iz XVIII
veka, pisac **Oberona**

Virgil, Vergilije — slavni latinski
pesnik iz prvog veka pre Hri-
sta, pisac **Enejide**.

vis-à-vis — preko puta, prema
kome

Садржај

	Страна
Предговор	III—V
I	
Стјепан Митров Љубиша — Кањош Мацедоновић	1
Fran Levstik — Martin Krpan z Vrha	18
Ђура Јакшић — Попа-Тихомир	39
Август Шеноа — Karanfil s pjesnikova groba	70
Josip Juričić — Kaj se v Križmanovem prerokovanju pripoveduje o kralju Matijažu	119
II	
Josip Eugen Tomić — Befehl!	127
Симо Матавуљ — Нашљедство	137
Стеван Сремац — Ибиш-ага	152
Бранислав Нушић — Avanti generale!	173
Напомена	181
Речник: I Мање познате наше и стране речи у нашој употреби	183
II: Slovenačke reči koje su u najčešćoj upotrebi	189
III Tumačenje naših i stranih imena i izraza	190

Исправити штампарске погрешке:

- На страни 77, 16 ред оздо Piklikovci треба Pikvikovci
 " 85, 5 " " glavose " glasove
 " 93, 16 " озго стоји запета место тачке на крају реченице.
 " 94 у 12 реду озго, 95 у 8 реду оздо, 98 у 11 реду озго и 1 реду оздо, 99 у 3 реду оздо, 101 у 11 реду озго, 110 у 2 реду озго стоји đ место dj
 " 97, 14 " " nasmejhnu " nasmjehnu
 " 103, 2 " " intermezo " intermeco
 " 107, 13 " оздо kamentatorsko место komentatorsko
 " 111, 8 " озго čisto, а треба čislo
 " 118 у последњем реду mladićskom треба mladićkom
 " 128, 6 ред оздо Pomoz Bog треба Pomoz' Bog!
 " 148, 13 " озго њека " нека
 " 150, 12 " " срјеле " срделе
 " 152, 4 " " прадед, " прадед и
 " 154, 8 " " Селих-ага " Салих-ага
 " 155, 8 " " работиш се " работим си
 " 156, 15 " " не беше " ни беше
 " " 17 " " берићет-версун " берићат-вереун
 " " у последњем реду рабата " работа
 " 172, 4 ред озго исмеава " исмејава
 " 176, 10 " " привреде " приведе